BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
14 C
26

1

IOAN. IACOBI SCHARANDĘI,

S O L O D O R E N S I S.

Philoſophi & Medici,

DE RATIONE CONSERVANDÆ SANITATIS LIBER.

Ad ampliſſimum

S E N A T V M   S O L O D O R E N S E M.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

A M S T E L Æ D A M I,

Apud I O A N N E M B L A E V,

cIↄ. Iↄ c. X L.

Prudentiſſimis conſultiſſimiſque

CONSVLIBVS,

Totique celeberrimo

SENATORIO ORDINI

REIP. SOLODORENSIS

IOANNES IACOBUS SCHARANDÇUS

F. P.

CVm cæteris in venerationem Veſtri pateant omnia, ampliſſimi PATRES, mihi ad colendum Vos familiarius, audacia ſola ſupereſt; ut Vobis nugas meas licentiori epiſtola narrarem: ſimul ut hac mea petulantia fiat, ut ſciant omnes, nihil quicquam in Vobis fortunæ amplitudinem mutaviſſe, niſi ut prodeſſe tantundem accedentibus poſſitis, quam velitis. perfricui faciem ob levitatem operis, nec ta-

men profeci. Vos quidem in excelſo humani generis faſtigio poſitos, ſumma eloquentia,ſumma eruditione præditos, religioſe etiam adiri à ſalutantibus ſcio: eſt præterea quædam publica eruditorum rejectio, & ideo ſummopere curandum, ut quæ Vobis dicantur condigna ſint. Verum & diis lacte ruſtici, multæque gentes ſupplicant, & mola tantum ſalſa litant qui non habent thura. nec ulli vitio fuit deos colere quoquo modo poſſet. Suſcipite igitur, maximi Reip. RECTORES, opellam hanc meam rudem, æquo benignoque animo: ego vero, quum rebus feſſis ſubvenitis, viam Vobis ad æternam gloriam cæleſti paſſu auguror.

IOAN. IACOBI SCHARANDĘI, Solodorenſis, Philoſophi & Medici,

In Librum de Ratione conſervandæ ſanitatis

PROOEMIVM.

MVndum, & in eo cuncta hominis gratia genuiſſe natura videtur, magna tamen, & ſæva mercede contra tanta ſua munera: ut non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior noverca fuerit. Naſcitur enim mox periturus, tot periculis, tot morbis obnoxius, tot mortibus, nunquam vitæ; & à ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natus eſt. Sentiunt cætera animantia naturam ſuam, alia pernicitatem uſurpant, alia vires; hominis prima ſcientia ſibi mortem, quaſi non ſatis ocya eſſet, diris modis accelerare. Itaque feliciter natus jacet manibus pedibuſque devinctis, ſi nunquam ſolven-

dus: adeo vita nihil eſt brevius, nihil fragilius: homo vitæ nunquam certus, anxius ſemper mortis formidine. tam multiplex enim eſt, ut etiam, dum vitales inſpirat auras, mortifer & peſtilens halitus, animæ occludat meatus: in alimentis ipſis latet exitium; mica, vel quod minus eſt, guttula liquoris, quia paululum viæ difficultate arctatur, vitæ claudit ſpiracula. Tot quidem cladibus natura mortales afflixit, tot ærumnis vitam ſubjecit; docuit tamen his mederi, præcipue iis à nobis ipſis prodeuntibus, ut remedia morbis quibuſque homines aptarent, monſtrante ea ſacra illa parente; adeo ut neque ſylvæ, neque horridior orbis facies medicamentis careant, imo etiam ſolitudo ſit homini medicina: non tamen ad negociandum (ut ſit hoc ſeculo) animas noſtras, aut ad capturas medicorum, aut ad fraudes officinarum, in quibus ſua cuique homini venalis promittitur vita, verum ad vitæ auxilia, ad ſanitatem ſervandam, ſine qua vix vivimus, quippe Non eſt vivere, ſed valere, vita: *non ad centum, vel plu-*

res

res annos vitam prorogandam,ſed ad curriculum, quantulumcunque ſit, optima valetudine peragendum. neque enim

Euboicæ tranſcendere Virginis
annos
Quærimus, ætherea ſani ſi veſcimur
aura,
Hoc longum vixiſſe reor.

Tempus breve, quod eſt ſanum, longiſſimum contingit, ſi recte conſideremus; quid enim juvat vivere 50 *aut* 60,90 *aut* 100 *annos, ſi vita morti ſimilis exigitur? malignum nimirum eſt hoc vitæ munus, quod tot morbis, tot periculis perficitur: ſedulo curandum igitur,quomodo ſani vivamus. Multi viri docti egregia,& utilia præcepta tulere de incolumitate ſervanda, quæ abunde ſufficerent, niſi me quoque ad ſcribendum impuliſſet, non quidem ingenii acrimonia, vel acre judicium, ſed potius audacia, quæ condonanda eſt ſecundum illud ſatyrici:*

Tenet inſanabile multos
Scribendi cacoëthes,& ægro in corde ſeneſcit.

Hanc vero materiam de ratione conſervandæ ſanitatis mihi tractandam propoſui, quia vulgo maxime expetitur, cui iſta ſcribuntur: nihil enim aliud deſideratur quam norma quædam vivendi, ut vitentur tòt morborum pericula, quibus quotidie angimur. Verſabimus itaque circa præcepta communiſſima, & circa res ſine quibus vivere non poſſumus, quales ſunt aër, cibus & potus, & cætera non naturales: monſtrabimus errores qui committuntur in victus ratione, in eligendis cibis, &c. tandem nihil omittemus quod ad perfectam ſanitatem conſervandam conferre poſſit. Tu vero, jocunde Lector, ſi quæ invenias quæ minus ſtomacho tuo apta ſint, ignoſce & corrige, & ſi nihil omnino valeam, fac tineas paſcam blattaſque, & fac, ut me coci redimant. Vale.

Quid ſit, & in quo conſiſtat ſanitas

CAPVT I.

TRactaturi de ſanitate ordimur à definitione ipſius, tum ut ordinem quendam ſequamur, ut fecere Ariſtoteles, Galenus, & plerique; tum ut ſciamus quid ſit illud, de quo locuturi ſumus: verum non illam exactam definitionem, quam requirunt Philoſophi, & rigor ſcholæ, tradimus, contenti ſolum ſanitatem aliquo modo deſcribere. Epicurei finem bonorum in voluptate ponentes, arbitrantur à diis immortalibus nobis ſanitatem in præmium impertitam, quæ ſit voluptatum conſervatrix: unde nonnulli dixere ſanitatem eſſe vitæ felicitatem, beatitudinemque eam, qua dii immortales homines beent. Plato item valetudinem corporis bonum præcipuum eſſe affirmat. Quæ ſane ut egregie, ita & veriſſime ſunt dicta, cum carenti ſanitate nihil poſſit contingere miſerius, nihil moleſtius. ſed medicorum etiam quæramus definitiones. Galenus vult ſanitatem eſſe potentiam agendi, & naturalem compoſitionem ad agendum; ſic enim 2. de ingenio, cap. 5. ait: *Sed nos videmus homines ſe ſanos eſſe dicentes, dum actio eorum ab omnibus membris ſine impedimento ſit, ne-*

que ullam de medicis habent neceſſitatem. & 1. morbi, cap. 1. *Dico ergo, quod unuſquiſque dicit ſe ſanum eſſe, dum ſolitas præter ullum impedimentum faciat operationes.* Avicennas 1. can. fen 1. doctr. 1. cap. 1. ſic ſanitatem definit: *Sanitas eſt habitus, vel diſpoſitio, ex qua omnes operationes ſubjecti ipſius ſanæ proveniunt.* item 1. can. fen 2. doctr. 1. cap. 2. *Sanitas eſt diſpoſitio, per quam corpus hominis in ſui complectione & compoſitione tale exiſtit, ut ex eo operationes ejus omnes proveniant incolumes.* item: *Eſt diſpoſitio, per quam immediate perficiuntur operationes viventis.* Averrhoes 2. coll. cap. 1. dicit ſanitatem eſſe *diſpoſitionem bonam in membro, cum qua ipſum operatur operationem, quam habet agere per ſui naturam, & patitur paſſionem, quam habet pati.* Hæc tamen definitio videtur potius partis uniuſcujuſque corporis, non autem totius: ſed quia, ut partes ſe habent, ita & totum, recte deſcriptio hæc de ſanitate totius corporis explicari poteſt. Alii dicunt, ſanitatem eſſe corporis temperationem, quum ea congruunt inter ſe, è quibus conſtamus: alii conſtitutionem rectam corporis naturalis in ordine ad operationes exercendas, actu, vel potentia. Atque hæ definitiones, quamvis terminis diſcrepent, idem tamen explicant ſecundum uniuſcujuſque dicendi modum; in eo ſcilicet conveniunt omnes,

nes, quod ſanitas ſit potentia exercendi operationes naturales. His alteram ego definitionem ſubjungo, non eruditiorem, aut clariorem, ſed nec abſurdam, aut ceteris contrariam: neque enim tam *acri Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor*, ut melius à me medicinæ principia explicari exiſtimem, & apolactizando viris eruditiſſimis adverſari velim. illud ſolum mihi concedi expecto, quod omnibus & concedi laudabile, & ultro offerri æquum eſt; ſanitatem nimirum meo etiam dicendi modo definire. eſt autem hæc definitio: Sanitas eſt aptitudo caloris naturalis, perpetuo reſiſtendi cauſis morbificis. Explicatione non indiget, cum & clara, & vulgaris ſit; ſiquidem apud omnes probatum, atque univerſa medicorum clamat ſchola, virtute caloris naturalis mortales, & cuncta animantia vigere, operari, & morbis reſiſtere: affirmante hoc quoque Galeno 1. comment. aph. 15. cum dicit, calore naturali omnia fieri tam in animantibus, quam ſtirpibus; probante etiam idipſum Avicenna 1. can. fen. 2. doctr. 3. cap. 3. de ſignis complectionum, ubi ait, *calorem innatum* (naturalem vocamus) *eſſe virtutum omnium inſtrumentum.* item: *eſſe illum, qui naturales humores tuetur, ne ei caliditates extraneæ dominentur.* Recte igitur ſanitatem definivimus per potentiam, ſeu aptitudinem, cum

ſani-

ſanitas non ſit actus, ſeu reſiſtentia ipſa, non enim dicimus ſanitatem reſiſtere morbis, ſed quod ſanum eſt, adverſari affectibus præternaturalibus, atque operari. Vnde ex his cognoſcis cauſam vitæ brevioris, longioriſve, & ſenii: defectum nimirum caloris, & ejus imminutionem factam à rebus externis, nobis quidem ad vivendum neceſſariis, ſed non recte adminiſtratis. atque in his conſiſtit ratio conſervandæ ſanitatis, ut ea quæ calorem illum naturalem fovent, ſedulo curemus, quæ vero contraria ſunt, negligamus: de quibus omnibus dicturi ſumus.

De calore naturali, ſeu calido innato

CAPVT II.

IN tradendis præceptis de ratione conſervandæ ſanitatis, parum referebat, ejus definititionem omittere, velut ſuperfluam, quod vulgo ſcire, quomodo definiatur ſanitas, non conferat ad morbos pellendos: neque enim quis à morbo liberatus fuit, qui definitionem ſanitatis pro remedio adhibuit; ſed qui ea omiſit, quæ ſanitati adverſabantur, ſanatus fuit: minus etiam refert, quidquam dicere de calore naturali, cum vulgus id capere non poſſit, aut minus ſcitu

ſcitu neceſſarium exiſtimet. Verum non omnia quæ traduntur, aut ſcribuntur, vulgi gratia fiunt; multa quidem ei, plura vero aliis exarantur. ſic olim triclinia multa quidem paravit amicis Lucullus, plura vero ſibi, dum Lucullo etiam ſine convivis cænandum eſſet. Rem arduam me ſuſcepiſſe videbor dicturus aliquid de calore naturali, quod à viris eruditiſſimis aut non definitum, aut omnino intactum adhuc, & incertum relictum eſt. contra tamen audentior ibo, non *bullatu ut mihi nugis Pagina turgeſcat*; ſed ut quæ naturæ beneficio fiunt, comprehendantur, & quæ cæleſti munere ſubſiſtunt, ſuſpiciantur.

Dico igitur 1. calorem naturalem (quem calidum innatum vocant,) eſſe elementarem, nullo perſuaſus firmo argumento, principium corporis viventis eſſe poſſe alterius naturæ, quam id, cujus eſt principium. 2. diſtribui per totum corpus; contineri quidem hac, aut illa parte parcius, aut abundantius; ſed totum in aliqua parte præcipua locari, ut ab ea, velut ab œconomo, in alias poſtmodum diſtribuatur, non adeo comprobatum videri. 3. non totum ſuſcipi in ortu, ſeu ſemine parentum, quem habiturus unus quiſque ſit toto vitæ ſpatio; ſed augeri, & minui per anni tempora.

Primum ſatis probabitur conſideranti, cuncta

cta animantia, imo quæcunque viventia (par enim eſt utrobique ratio) ex elementis componi; id eſt, ita inter ſe miſceri atque temperari, ut inde corpora humana generari, ſtirpes naſci, inſecta fieri animadvertamus. Neque dicemus, elementa vi alia quadam cœleſti, vel divina compingi atque ferruminari, aut apta ad compoſitionem reddi, quam ea naturali, quam ſummus rerum Moderator ab æterno rebus à ſe creatis conceſſit: ſiquidem quæcunque degunt, naturali virtute degunt, nec cœleſti adminiculo opus habent, velut alterius cujuſdam elementi perfectioris, majoriſve activitatis (ut ajunt) vi neceſſario conſervata. Hinc velim longe religionis Cenſores abeſſe, ne mihi obtrudant hæreſis cujuſdam, aut impietatis ſemina; quaſi vero negem, totius univerſi Conditorem atque Conſervatorem eſſe cauſam primam rerum omnium; quando dico, elementa ſua natura agere & pati, abſque ulla cœleſti aut divina virtute adhibita: hic ſolum contendo, Deum quidem tribuiſſe unicuique rei creatæ propriam quandam naturam, non autem ſecundo quodam actu juvare aut ſubvenire homini v. g. generando, aut equo, vel ſtirpi creſcenti. Quæro præterea ordinem rerum naturalium, non divinarum, cum medici ſit inveſtigare naturas rerum, ſecundum quas in medendo dirigitur:

gitur : abſit igitur hinc longius religionis *ſcrupulus*. ſed redeamus ad noſtrum orbem. Quod ſi ergo caduca & corruptibilia ita fiant, nulla profecto neceſſitas erit fingendi neſcio quod elementum novum, quod Fernelio eſt prorſus cœleſte & divinum, Ariſtoteli vero neque elementum, neque quid cœleſte; ſed ſolum analogum aſtris, vel ſtellis, ut mox in ipſo ejus textu videbimus: cum calor elementaris ſatis per ſe ſit idoneus ad omnia generabilia, ut videmus in hoc rerum univerſo, quod plane nihil eſt aliud, quam quatuor elementorum inter ſe concinne permixtorum compages, ſeu quoddam compoſitum, cujus cauſa efficiens ſit calor ille igneus, ſeu elementaris; affirmante ipſo Ariſtotele, ignem, ſeu calorem, eſſe maxime agentem. Cur enim ſolus calor ſit tam debilis, ut ei aliunde adminiculum quæratur? at perinde eſt corpus ſimplex atque cetera tria elementa: quia, inquis, ex Ariſtotele ignis nullum animal generat; ergo ineptus eſt, & minime proportionatus vitæ animantium, & generationi quæ producendo perficitur. Sed reſpondeo Ariſtotelem loqui de igne noſtro materiali, qui ex pabulo conſtat, non autem de calore, ſeu igne illo ſimplici, qui principium vitæ dicitur: hic enim purus eſt atque ſincerus, ut quem quæcunque viventia ſummopere deſide-

deſiderant, peritura ſubito, ſi hoc deſtituantur. Ille vero materialis non adeo inutilis eſt generationi, ut affirmat Ariſtoteles, cum experientia conſtet, eum ſuo calore fovere mortales, cum maxime vigent frigora, ne frigore emoriantur. quid enim aliud præſtare dices foco aſſidenti, quam ſuppetias calori ſibi ſimili in corpore & membris contento? fruſtra alias contrarium expeteremus, cum jam frigus ad extinctionem viventis ſufficeret, ſi corpora ab igne prodeuntia in corpus noſtrum permeabile non penetrarent, ut inde calor intus auctus majori virtute frigori inimico reſiſtere poſſet. Annon etiam nos mulierculæ quotidiano uſu docent, hunc calorem ſufficere, dum ova in fornacibus calidis cogunt maturius exire in pullos, docente eas hoc furtum ampliori fœnore? ſcimus enim, apud Gallos, apud quos vigent cupediæ, atque apud alios hoc fieri, ut etiam extra tempeſtatem gulæ ex illecebris nihil deſit. Apud Italos, & apud quos eſt copia bombycum, corpuſcula illa, ſeu punctula, quæ bombycum ova dicuntur, nonne cubiculo tepidiori effecto in vermiculos coguntur, mox in papiliones, parietibus etiam ex his omnino tectis? quod ſane arguit, virtute caloris in cubiculo contenti, non cœleſtis cujuſdam immiſſi; ſed è prunis & carbonibus, aut aliquo alio combuſtibili producti,

cti, punctula illa bombyces effectos eſſe, ova pullos erupiſſe. Ergo fruſtra, ut diximus, fingitur alius calor cœleſtis ſubſidiarius elementari, cum per ſe ſufficiat, capax cujuſcunque actionis naturalis: unde qui hoc modo philoſophantur, melius cauſas & effectus naturales explicant, quam qui

operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, hæc fieri divino numine rentur.

Verum graviſſime inſtat eruditiſſimus Fernelius cum Ariſtotele, quem libro de calore & ſpiritibus cap. 1. & lib. 2. de abditis rerum cauſis cap. 7. citat, & textum illum cap. 3. lib. 2. de gener. anim. explicat. eſt autem hic textus: *Sed enim omnis animæ ſive virtus ſive potentia, corpus aliud participare videtur: idque magis divinum, quam ea quæ elementa appellantur. Verum prout nobilitate obſcuritateve animæ inter ſe differunt, ita & ejus corporis differt. ineſt enim in ſemine omnium, quod facit ut fœcunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur: idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus qui in ſemine ſpumoſoque corpore continetur, & natura quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondet elemento ſtellarum.* Munitur profecto arctiſſime Fernelius hoc textu, nec quicquam contra eum, maxime ſi authoritas ſpectetur, afferri poterit. Verum non ſemper ab authoritate argumentamur, ſed quandoque etiam

rem ipſam expendimus, utrum ita ſeſe habeat, ut authoritatem apud omnes mereatur. Qui Magiſtrum ſequuntur, & quos *pulpita paſcunt*, nihil in eo diverſum, nihil abſonum reperiunt; ſed omnia apud ipſos dilucida & plana fiunt commentariorum farragine. Ego quidem authoritatem non ſpreverim, poſtquàm interrogabo, quodnam ſit illud corpus, quod magis ſit divinum quam elementa, & ſolum analogum elemento ſtellarum? quod ſit ſpiritus in ſpumoſo corpore & ſemine contentus, & tamen non ſit ignis; aut facultas ex igni prodiens? quod faciat ut fœcunda ſint ſemina, & ſit calor? non video ſane quid ſit aliud, quam quintum, ſextum, aut etiam ſeptimum hujus univerſi elementum: quia, ex ſuppoſitione, non eſt ex quatuor vulgaribus, quia eſt magis divinum. neque erit quintum; quia aſtra, ſeu ſtellæ conſtituunt etiam aliud elementum; cum dicat, hoc corpus (calorem nimirum naturalem) comparari poſſe cum elemento ſtellarum. ergo conſtituet ſextum elementum omnino diverſum à ceteris; cui adjungi poteſt ſeptimum chimicorum: quid univerſo potuit contingere melius, quid commodius? male olim querebatur Lucretius ob deficientem in dies naturam, dum inquit:

Iamque adeo effœta eſt ætas, effœtaque tellus;
Vix animalia parva creat:

non

non enim tam cito languere poteſt atque minui, quod tot abundat elementis, ſeu corporibus ſimplicibus, corruptibilitati & alterationi non ſubjectis. nunc vero ad textum reſpondeamus. Dico hoc textu nullo modo probari poſſe, calorem naturalem, ſeu calidum innatum (quod principium vitæ affirmo) eſſe diviniorem & magis cœleſtem, quam ſint elementa, nec ipſi Ariſtoteli comprobatum videri: quod ex ipſo textu oſtendo, ſi liceat eum exponere, nulla habita ratione antecedentium, vel conſequentium, ut faciunt ii, qui textum nude pro ſententia ſua firmanda proponunt. Et ſane mens Ariſtotelis ſola eſt, oſtendere, operationes animæ, ſeu facultates, virtutes, potentias, vel etiam inſtrumentum ejus, eſſe præſtantius quoddam corpus, quam illud, quod ſolum ex compoſitione elementorum fit. ea enim corpora, quæ ſolum ex elementis coaleſcunt, ut ſunt inanima, tale corpus magis divinum non participant; id eſt, nullos habent ſpiritus, ſeu partes ſubtiliores, quibus anima in viventibus operatur: atque hi ſpiritus, ratione præſtantioris actionis, dicuntur reſpondere elemento ſtellarum; id eſt, conditionem nanciſcuntur meliorem minuſque compoſitam, quam lapides aut metalla, quæ elementa ſunt compacta atque commixta. Ineſt vero illud corpus in ſemine om-

nium, quod facit ut fœcunda ſint ſemina; quia eſt principium vitæ & operationis cujuſcunque: atque hoc corpus calor appellatur, non tamen eſt ignis, aut facultas ex igni prodiens; ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſoque corpore continetur: id eſt, illud corpus eſt quidem calor, ſed non talis, ut eſt ignis, nempe elementum mixtum, impurum, aut aliqua facultas ex hoc mixto pullulans; ſed ſimplex, purus, & defœcatus. atque ita facit, ut fœcunda ſint ſemina, ut corpora augeſcant, & tandem operationes naturales eliciant. Adeo ut videas, Ariſtotelem ne quidem loqui expreſſe de calore naturali, ſed de inſtrumento, vel ſede facultatum animæ. Ergo recte dicimus, calorem naturalem eſſe elementarem. Confirmatur; quia ex ipſo Ariſtotele principium compoſiti eſt pars compoſiti; ergo cum compoſitum, homo v. g. aut leo, vel etiam quercus non ſit quid cœleſte aut divinum, ſed omnino ex univerſi elementis conſtructum, calor naturalis, principium & cauſa ejus, erit etiam elementaris.

Objicies cum Fernelio: ſulphur & arrhenicum, quæ calidiſſima cum ſint, & igneo elemento confertiſſima, ut plerumque nos urant, tamen hoc calore deſtituta jacent, ſicut & inanimorum genus. inſuper animantis cadaver, multo quidem poſt tempore poſt-

quam

quam extinctum eſt, calorem elementarem conſervat, cum tamen ille vitalis jam diu exceſſerit. ergo datur alius calor præter elementarem in viventibus, qui ſit omnino cœleſtis & divinus. Reſpondeo ad primum: quamvis calor elementaris in omnibus rebus, his quidem uberior, illis vero minor reperiatur, non tamen ideo colligi, omnia pari modo ſe habere & operari, atque illum eundem calorem, eadem natura aut qualitate præditum habere oportere, quem habent viventia: ſic enim præcipue perſpicitur virtus illa infinita ſapientiſſimi rerum Moderatoris, qui voluit, ut ea, quæ ex iiſdem conſtant principiis, diſſimilem haberent naturam, tum agendo, tum patiendo peridoneam: atque ſic apparet totius univerſi concinnitas atque pulchritudo, orta ex ſimilium contrarietate. quare comparatio facta animatorum cum inanimis non adeo convenit, cum inanima non opus habeant calore, qui faciat, ut fœcunda ſint ſemina, veluti vita & ſenſu carentia. Quod ſi hoc contendas, ut, quæ calore plurimo abundant, ſint omnia, & in omni ſimilia, adeo ut ille calor ſit idem cum illo calore naturali generabilium; velis ſane etiam neceſſe eſt, ut calx, ſulphur, & arrhenicum, & quæcunque alia exurentia, ſint viventia atque generationi apta: quia, inquis, eodem calore elementari, imo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

pluri ſunt prædita, ac cetera animata. quod tamen non ſequitur; ſiquidem natura, ſeu qualitas horum plurimum differt. Ad ſecundum dico, calorem in cadaveribus, morbo extinctis, non autem occiſis, non eſſe naturalem, ſed ortum ex materia putreſcente; ut in fimis atque ſimilibus obſervamus fumum quendam exhalantem, producentem neſcio quem calorem ex illuvie putrida natum, qui plane non eſt elementaris, ut ipſe Galenus, calorem quendam fieri ex putreſcentibus, affirmat: atque hic eſt calor febrium quarumcunque putridarum in corpore humano naſcentium, ex materia corrupta ortus; quem plurimi naturalem noſtrum præter modum auctum, ob meatuum obſtructiones, deſtinatorum ventilationi internæ fornacis exæſtuantis, exiſtimant, ſed (ut arbitror) non ſatis firmo fundamento. ergo calor naturalis eſt elementaris.

Ad ſecundum quod attinet, nimirum calorem hunc naturalem non habere fixam quandam ſedem cui inhæreat, ſed per totum corpus diſtribui, per ſe patet, cum minutiſſima particula ſine eo vivere non poſſit: ergo unaquæque pars tantundem in ſeipſa fovet, quantum ejus opus habet. Neque hoc modo Ariſtoteli adverſamur, qui libro ſuperius citato ait, in denſo corpore eſſe ſpiritum, in ſpiritu calo-

calorem innatum ; ſiquidem in quacunque corporis parte reperitur aliquid denſius, aliquid mollius, in quod nullo, ut ipſe ait, intermedio incumbat, ut ſit ejus partis, in qua eſt, facultatum & operationum veluti baſis. Quod vero unicuique parti proprius calor inſit, nullo modo aliunde derivatum, ſed jam ab ortu hunc ſuſcepiſſe arbitrandum eſt; namque poſt aliquod tempus imminuendus erat, niſi ſanguine, mediantibus venis & arteriis, per totum corpus ferretur alius in corde identidem genitus ad reſtaurandum expirantem, ut Averrhoes Collect. ſect. 2. affirmat: *experimento quippe*, inquit, *anatomes compertum exploratumque eſt, corde corpuſculum contineri vaporoſum exquiſiteque calidum, quod ab ipſo per arteriarum ductus in univerſum animantis corpus derivatur, atque tranſmittitur*. Non tamen ſtatim in ortu hoc fit, ut plerique anatomici, aliique exiſtimant, ob hoc, ex teſtimonio Ariſtotelis, cor primum vivere, & hoc præcipue velut punctulum quoddam albicans videri, nullo adhuc aliarum partium veſtigio apparente, audacter affirmantes; id ſic volente natura, ut calor & ſpiritus futuris imbecillulis ſubminiſtraretur. Etſi enim bullæ quædam ab anatomicis ſubalbidæ viſæ credantur, non tamen potuere affirmare, hanc vel illam, cerebri aut cordis, vel etiam hepatis fuiſſe effi-

giem. imo corpus albicans potius cerebrum exhibet velut natura ſua album & ſpermati ſimile, quam cor rubicundum omnino corpuſculum ; atque maxime denſum. Sed neutrum concedendum eſt, ſiquidem omnes particulæ corporis ſimul & ſemel adaugeſcunt, parique modo de illo calore, qui ſpermati ineſt, participant; cum ante neque cor aut hepar vel cerebrum appareant, quam cetera omnia (unumquodque ſecundum magnitudinem & proportionem majus minuſve apparens) velut compactilis quædam trama figuræ inter ſe texantur. ita enim partes ſibi ſunt ſubalternæ; ut neceſſario ſimul perficiendæ ſint; creſcente tamen magis majori & digniori parte. Hepar chymo rudimentum ſanguinis non addet, niſi ſibi ante ab alio chymus præparetur: ita cor ſpiritus non perficiet, niſi ſanguis prius ſibi ſubminiſtretur, & ſic de aliis. Oportet præterea fieri recrementorum receptacula, ad expurganda ſuperflua : ergo neceſſario totum compoſitum uno eodemque tempore completur. Nec mihi objicias, experientiam & obtutus tot virorum falli non poſſe, quin diſtincta à confuſis diſcriminent; tibi enim cum viro eruditiſſimo Claudio Berigardo in Circ. Piſ. in lib. de anima, circ. de gener. vivent. reſpondebo, *An illi philoſophi, qui dicunt cœlum eſſe animal, negabunt formiculæ tenuium mem-*

membrorum deſcriptionem, eo quod reſpectu cœli nihil videantur? an pulex carebit oculis, ſi cetus, aut elephas à tam exiguo corpuſculo videndi omnem rationem abjudicet? An quia tria corpuſcula ob albedinem citius ſe produnt diſtincta, ea quæ rubicunda ſunt, nondum erunt formata, eo quod omnia rubei ſunt coloris? certe utraque meninx quæ cerebrum complexura eſt ne diffluat, & oſſium cavernoſi ſinus, in quos cerebrum recondatur, ſimul cum cerebro formantur; imo, ſi diis placet, etiam prius formabuntur;ut ſecundæ, quæ embryonem involuturæ ſunt. ergo omnes corporis partes in ortu ſimul & ſemel ſuum calorem recipiunt, nulla earum in alias hunc uberius aut parcius refundente. Sed in his fruſtra clamatur ad raucedinem uſque, cum quiſque ſequatur priores male iter ingreſſos: excuſationem itaque habebit, qui publica via erraverit.

Tertium ſupereſt probandum, viventia ſcilicet in ortu non ſuſcipere omnem calorem, quem poſthac habitura ſunt; ſed ſecundum ætates creſcere: quod itidem facile præſtabitur ex ſupra dictis. ſi enim calorem noſtrum elementarem concedamus, ſequetur & augeri & minui aliquando poſſe, propter motum illum rerum mutabilium perpetuum, qui in caducis cernitur: quippe ſtatuendum eſt, vi-

tam nihil aliud eſſe quam motum æternum corporum accedentium & recedentium, juxta uniuſcujuſque naturam; quia motu fieri omnia in hoc univerſo videmus. Qui aphoriſmum 14. ſect. 1. objiciunt, contra ſemet pugnant, ſiquidem inquit Hippocrates, creſcentia quidem habere multum caloris, ſed non ſummum; alioquin corpus abſumeretur potius quam augeſceret, cum creſcens magis indigeat materia ad creſcendum, quam calore eam conſumente. ergo Hippocrates non dicit, omnem calorem ab ortu ſuſcipi; illlud potius mihi velle videtur, quod juniores, vel qui creſcunt, ſint calidiores ſeneſcentibus, & iis qui creſcere deſierunt, propterea quod calore non indigeant. atque ſic eos contra ſemet pugnare dico, quia Hippocrates illo aphoriſmo, ut & ſequenti 15. ejuſdem ſect. demonſtrat, quaſdam ætates eſſe aliis calidiores; tempora item atque anni tempeſtates abundare calore, aut egere. ergo contra ſemet concludunt, calorem noſtrum naturalem non totum in ortu haberi; ſed nunc augeri in nobis, nunc minui.

Objicies: ſi calor naturalis augeſceret, eſſet in ſenectute ſummus; quia, creſcendo per ætates tandem ad ſenium perductus, eo quod amplius creſcere non poſſet, quia tunc potius minuitur, ſummus foret; ſed contrarium experien-

perientia demonſtrat, atque ab Hippocrate idipſum probatur, dum inquit, ſenibus parum calidi ineſſe, & ob hanc cauſam febres ſenibus non fieri acutas, quod eorum corpus ſit frigidum. ergo calor naturalis non augeſcit. Reſpondeo. Etiamſi creſcat, tamen non ſequitur ſenium futurum calidiſſimum, definitum enim habet tempus, ut & viventium incrementa: alias etiam ultra ſenium creſceret, imo nullum foret ſenium, cum immortales, & incorruptibiles fieremus. Præterea, non ita creſcit, ut quandoque non minuatur; ut in mutationibus temporum, in mala victus ratione, in morbis; ſed vix ille qui ſupereſt conſervatur: poſtmodum recuperata ſanitate, recto victus uſu rurſus reſarcitur. Atque ita hujus aut illius vitæ curriculum tam cito exigitur; quia nimirum calor ille ab ortu ſuſceptus non ſufficit ad producendum vitæ momentum, deficiente reſarciendi adminiculo. Quod ſi adhuc inſtes, quæro abs te, quomodo generatio viventium explicari poſſit, ſi calor naturalis non augeſcat? dic, quæſo, unde tantus calor qui ſingulis annis apud tot patres familias tot filios generantes conſumitur? tantumdem primo genito à patre communicatum eſt, quantum ipſe ſuſcepit in ortu ſuo, quid ergo ſupereſt? quid infantibus generandis? certe, per te, non reſarcitur, neque major fit quam

quam fuit calor: ergo rurſus particula avellenda eſt pro infante ſecundo ex hoc calore. at totum abſumpſit prior; ſiquidem tantum primo infanti opus fuit, quantum patri dum gigneretur, & forte etiam majori indiget velut craſſior futurus. unde ergo eliciendus? non ex illo qui jam fuit abſumptus, ergo ex alio, nempe ex repullulante reſecta parte, velut Hydræ multiplici renaſcente capite. Non enim video quomodo aliter te ab his expedias, niſi malis magis implicari: ſequetur enim, ex ſuppoſitione tua, tres, quatuor, octo, aut decem filios copioſiorem non habere calorem quam habeat parens; & omnes partes caloris ſimul ſumptas non fore majores iis, quas adhuc conſervat pater.

Dixeris hæc inter varicoſos centuriones,
Continuo craſſum ridet Vulpenius ingens.

Quis enim mortalium dicet, quercum ex glande productam, tot myriadas glandium 30, 70, 100, & 1000 anno rurſus producentem, non habere plus caloris, quam ſuſceperit à glande in ortu? qnid ergo? ſtatuendum eſt, calorem viventium elementarem, ſparſum per omnia membra, non omnem acquiri in ortu; ſed augeri, mutari, & refici.

Vtrum

Vtrum corpora humana à cœleſtibus afficiantur, ut volunt Aſtronomi,

CAPVT III.

NEſcio profecto, an mortales ſuæ ſortis & naturæ pudeat, quod adeo cœleſtibus ſe aſſimilent, ut ortum & interitum ab illis pendere neceſſario exiſtiment, non victuri aut morituri, niſi prius diſquiſita ratione aſtronomorum de planetis, Luna, Marte, Mercurio, aliiſque ſideribus: an ſcilicet toto vitæ curriculo ſuos, ut ajunt, influxus benignos aut malignos experturi ſint, an vero jamjam immineat interitus? Fiunt calculi, diei, horæ, minutarum, annorum, multorum retro ſeculorum, myriadum futurarum, & neſcio quarumnam fictitiarum, in omen hominis, totius univerſi, urbium, regionum; quaſi vero mortali conceſſum ſit in cœleſtia inquirere, atque certo rerum omnium colligere durationem, aut excidium. Horatio quidem vana videtur hæc aſtronomorum induſtria, dum ode XI ad Leuconoën inquit:

Tu ne quæſieris, ſcire nefas, quem mihi quem tibi
Finem dii dederint, Leuconoe: nec Babylonios
Tentaris numeros, ut melius quidquid erit pati:
Seu plures hyemes, ſeu tribuat Iupiter ultimam.

Ve-

Verum quia aſtronomi ita mentes plerorumque medicorum, atque ipſius etiam vulgi ſuis ſomniis occuparunt, ut aliud hoc ævo nihil credatur, quam quod aſtronomorum in ſideribus prævidit obtutus; diligentius inquirendum eſt, an meditantibus ſomnia aſſentiri oporteat, ſeduloque examinanda ſunt eorum placita.

Mundum quidem à cœleſtibus intexentibus eum, intextuque concretis gubernari ultro cum Ariſtotele concedimus, ſubſiſtente hoc rerum univerſo æterno motu, cujus principium cœleſtia creduntur: unde Ariſtoteles 1. Meteor. ab hoc, tanquam à prima cauſa, gubernari aſſerit. *Neceſſe eſt*, inquit, *totum hunc, qui terram ambit, mundum cum ſuperis converſionibus ſic continuatum eſſe, ut omnis ejus virtus inde gubernetur: nam unde omnibus eſt motus principium, prima illa debet haberi cauſa. Præterea hæc ſempiterna eſt, neque loco definitum habet finem, ſed in fine ſemper. Itaque rerum, quæ in ipſo eveniunt, cauſas, quod quidem ad materiæ genus pertinet, ignem, & his cognata corpora, exiſtimari convenit: hoc enim modo appellamus id, quod ſubjicitur, & quod aliquid fert: id autem quod ita cauſa ſit, ut motus ſit principium, ad eorum vim referri debet, quæ ſemper moventur.* Alium vero invenire modum, quo ſidera ſuis influxionibus (ut ajunt) mundum

dum regant, pluſquam cœleſtis eſt ingenii: neque enim ſcimus; tonitrua, ventos, tempeſtates, maris æſtus, fluminum inundationes, & plura alia à ſideribus fieri, niſi quia id aſtronomi confinxerunt; demonſtrari autem poſſe vix credibile eſt, cum cœleſtium natura non in perniciem univerſi, ſed in conſervationem ejus operetur. Videmus quidem grandines, audimus tonitrua, miramur terræ hiatus; at non perſpicimus, quidnam ab aſtris cadat, quod ſit tantæ virtutis, ut aliquoties pene machina mundi ab eo diſſolvatur: ſpectamus caliginem ſpiſſam nubium, at occultum illum mundi vaſtatorem, aſtrum, inquam, illud pone latentem non videmus, quod tantam ſtragem concitat, unam tantum ob cauſam, quod aliud ſibi ſit hoc aut illo modo oppoſitum, hanc vel illam figuram cum eo efficiat, ſerius vel citius oriatur; placide alias volvente ſeſe ſuo epicyclo. nempe quia naturæ cauſas ignoramus, cœleſti munere fieri arbitramur. verum iſta mittamus velut à propoſito noſtro aliena; & quoniam *imperari naturæ*, *audacis eſt credere: nec minus hebetis beneficiis abrogare vires: ſint iſta (ut rerum naturæ libuerit) aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda*; quædam tamen examinanda ſunt, quæ hominibus maxime à ſideribus immitti creduntur, & rancidulum quiddam ex hoc penu promendum,

dum,

dum, atque paullum melius hæc arcana Aſtrologiæ ſcrutanda.

Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum precordia ſanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, ſylvaſque inglorius.

Qui cum Heraclide dicunt, ab orbe Lunæ primum hominem cecidiſſe, fidentius affirmare poſſunt, omnia quæ apud nos ſunt, in orbe Lunæ reperiri, atque ad nos ea ferri per radios; aſſerente hoc ipſum Theſpeſio Cilice; qui, cum ex alto precipitans expiraſſet, tertio die revixit, atque interea mente raptus ad cœlos mira conſpexit, quæ ad nos ab iis per radios traducebantur. adeo ut non mirum videatur, ſi apud Pindarum quandoque Luna deliquium patiatur, nimis quantum concuſſa tot puerperiis. Dicamus itaque aliquid de hac immenſa fœcunditate, quot olim, quotque hoc ævo circa hanc delirarint; proculdubio etiam ab hoc ſidere infatuati, nocte intempeſta cum maxime ſua luce mutuata tremit, in turribus aut tectis conſidentes. Quid ergo obſervarunt? Hoc eſſe ſidus, quod terras ſaturet, accedenſque corpora impleat, abſcedens inaniat: cujus ſpiritus maxime ſentiatur quibus ſanguis non ſit: cum lumine ejus homo ſanguine augeatur minuaturve, in omnia eadem penetrante vi: quod corpus fluxile aſtrictumve

ctumve reddat, viſu ſuo in tabem reſolvat occiſa ferarum corpora: quod hos melancholicos, illos jocundos, hos ſanos, illos infirmos, hebetes alios, ingenioſos quoſdam, multos imbecillos, paucos fortes efficiat, inſinuante ſeſe ſcilicet inexplicabili modo hac multiplici in mortalium mentes diverſitate. At quam vana, & quam Iudæorum ſomnia ſapiant, ſatis animadvertet, qui conſideraverit cœleſtium naturam, quæ eſt ſimplex, incorruptibilis & immutabilis, noſtræque naturæ expers: ergo nullo modo cœleſtia nos afficiunt velut incapacia cujuſcunque alterationis. Vnde nec Luna ſilens, nec prima, nec quarta quidquam benignum vel malignum in ſubjecta corpora humana exerit, cum ſit ejuſdem plane naturæ ac cetera ſidera. Imo nunquam eſt prima, nunquam quarta, aut quocunque modo vocari poſſit; ſed ſemper eadem, illuminata nimirum (ut volunt omnes) radiis ſolis in eam continuo ſeſe fundentibus: nunquam augetur minuiturve, ſed eadem perpetuo ſuo circulo uniformiter difformiter (ſic in ſcholis loquimur) cum toto hoc univerſo, proprio quidem motu ab occidente in orientem, diurno vero ab oriente in occidentem fertur. Quod vero nunc duplici cornu, nunc ſemicirculo, nunc perfecto ſeſe prodat, fit, quia variis cœli partibus movetur, non tamen

exor-

exorbitans; ideoque ob intercapedinem globi terreſtris diverſo modo erumpens cernitur. quod uſu venit iis, qui in diſtanti navem ſpeculantur; primo apluſtria ſolum, deinde malos cum antennis, mox integram conſpiciunt.

Quæ cum ita ſint, non video, quomodo Luna in viventibus tam diverſos poſſit producere effectus, ut ſilens cerebrum homini copioſius inſtillet, interlunio idipſum exſorbeat; ſanguinem in venis arteriiſque contentum plus æquo tumere faciat, carnes minuat, pituitas generet, aliaque ſimilia efficiat: quæ ſane nulli alii adſcribenda ſunt quam proprio cujuſque hominis temperamento, quod cum illo univerſi immutari neceſſe eſt. Quare ridendi ſunt qui defectui Lunæ tantam vim morborum, alterationum, triſtitiarum, affectuum, exitiorumque attribuunt; ac ſi tum Luna quidquam mutaretur à leviſſima cauſa, quia nimirum umbra terræ interjacet, tremulum lumen mutuatumque intercipiens: an propterea diris modis in nos ſævire licet, ut ultrices in viventia iras explicet? an adeo mutabilis eſt, ut ab umbra, quaſi omnino tolli poſſit? vellem profecto Minerva cor ita limaſſet, ut intelligere poſſem virtutem illam mirabilem umbræ terreſtris, quæ conſervatricem univerſi facile irritari ſciat in perniciem ſui, ſævien-

te

te etiam in maria hoc immani ſidere. Illa, quæ de defectibus traduntur, rejicienda ſunt tanquam ſcrupuloſa, vetuliſque loquacibus in futuras fabulas relinquenda: quando enim Luna, aut ſol obſcuratur, nihil aliud fit quam tranſitus cujuſdam corporis opaci, quod impedit emiſſionem radiorum ſolis, nobiſque lumen intercipit. ceterum aliud nihil efficit, quod univerſo vel viventibus poſſit eſſe exitio. Timemus vero *Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.* Timor ille, ſeu apprehenſio futuri mali nos in morbos conjicit, in deliquia, in cordis palpitationes, in manias, in melancholias, &c. non autem ſolis aut Lunæ deliquium, quod exiſtimant. Et ſane his timidioribus regerere poſſem illud Periclis Athenienſis ad nautam ſuum: navigante enim eo CL navibus ſol defecit; unde gubernator totus attonitus factus eſt. interim Pericles chlamyde oculos circumdat petens, utrum quid horrendi ſentiat? abnuente illo, *quid igitur*, inquit, *intereſt, aut quid diſtat hoc ab illo, niſi quod majus quiddam eſt chlamyde, id quod nunc tenebras agit?* Quam mallem (*Sed vappæ ſumus, atque Apollinares Lixæ*) tot mutationes rerum, corporum ægritudines, alioſque effectus naturæ univerſi attribuere, quam nugis illis aſtrologicis, quas *nullus credit, niſi qui non-*

dum ære lavatur, & quas vir eruditus, & ipſe Aſtronomus, Argolus ridet, & poſcentes ab ſe horoſcopos *Coliones* (Italico ſcommate) vocat, volenteſque decipiendos eſſe ait: conſcius nimirum ſibi, quantum ſit in his inane. ceterum crumenæ ſuæ ſatis propitios ſiderum influxus experitur, cum calculus ipſius optime compenſetur. Ita olim Crinas Maſſilienſis patriæ muris extruendis c talenta, ſimili ratione ex mathematica medicina corraſa, dedit. Itaque ſolum ad medicorum fraudes influxus cœleſtes proſunt, ut excuſationem habeant, ſi errores in medendo committant, culpantes ſidera, quod medicamentis malignitatem immiſcuerint. ſic nugas diſcimus, præceptorumque medicorum obliviſcimur, quæ velut divina ab Hippocrate prodiere aphor. 3. ſect. 1. namque jubet conſiderare *regionem, anni tempus, & ætatem*, non vero Iovem, Martem, Venerem, Lunam ſilentem aut deficientem, primam aut ſecundam, aut aliud quid ſimile, quod neutiquam confert ad morbos ſanandos: quippe fruſtra medici tot ſyrupos, electuaria, pillulas, rotulas, potiones, pulveres, infuſiones, inunctiones, emplaſtra, uſtiones, ſectiones, terebrationes, aliaque innumera invenere, ſi ſanatio ab ſideribus exſpectanda eſt, & æger *meliora deos ſedet omnia poſcens*. Aut enim helleborus v.g. potus cogit

Satur-

Saturnum faceſcerere in alium humorem, quam in illum, quem nunc gignebat melancholicum in homine,cum quartanam, febrem domeſticam,ſolvit,ducendo craſſos in liene,& vaſe brevi,ventriculo atque hypocondriis deliteſcentes humores; aut fruſtra ſumitur velut inefficax, eo quod expectandum ſit aliquod aſtrum, quod,erga nos factum benignius, moroſum illum caſtiget, atque ægros nos ſanitati reſtituat. Si primum;ergo virtus hellebori major eſt quam Saturni,eo quod Saturnus ab helleboro in actum cogatur:ceſſante enim febre, ſignum eſt melancholiam humoreſque craſſos evacuatos eſſe; ergo & Saturnus ceſſat ab infundenda melancholia, cujus cauſa dicebatur. Si ſecundum; ergo detegitur medicorum & propollarum ſcelus, quo ſcilicet abſque neceſſitate & efficacia pharmaca propinant,marſupio ſolum, non vero ægro conferentia. Quod ſane nemo dixerit, cum certi reddamur ab ipſa experientia, helleborum, aliaque medicamenta ducere nocuos humores in corpore contentos. fruſtra igitur conſulitur aſtrorum conſtitutio in medicamentis adhibendis, quaſi hæc ipſorum eſſent inſtrumenta, per quæ in infirmos vires ſuas exerant.

Verum multos audio reclamantes, me contra experientiam, & contra omnium opinionem aſſerere fidentius; imo temere defendere

quæ nullo modo conſtare poſſunt: ut cum dico, Lunam in noſtra corpora non agere, temperamentum noſtrum non ab aſtris pendere, nihil referre in medicamentis exhibendis vel Martem, vel Saturnum, aliudve ſidus, Lunam primam, ſilentem, aut interlunium obſervare; hæc, inquam, temeraria, & non niſi ab hebete prolata videbuntur, eo quod adverſus experientiam quotidianam pugnent. Sed & ego reclamo, utrum ita lunaticus ſis, ut ignores, quod Luna & cetera cœleſtia æque naturæ univerſi ſubjiciantur, atque mortales & alia terreſtria? eſt quippe quid majus, à quo univerſa pendent, ſcilicet illa mundi anima, quam ignorare volumus; ſeu ſit pulcher ille rerum concentus, quo unumquodque movetur, ſeu quid aliud, quod mentibus humanis ſit imperceptibile. Viciſſitudine vero mutationeque, non Lunæ ſolum, aut aliorum ſiderum; ſed totius univerſi unumquodque afficitur. quod ſane ſatis capere poteris, ſi conſideres, hunc tali tempeſtate bene ſe habere, illum ægrotare, hunc mori, illum in tabem ſolvi, &c. & tamen Luna viget, aſtra micant, cur ergo non omnes ſimul ægrotamus & morimur? quia, inquis, non unius ſumus temperamenti; ratione enim ſubjectorum agunt radii lunares, ob eamque cauſam diverſos producunt effectus. at, dico ego, iidem ſunt radii qui ægrum ſa-

nant & ſanum morbo afficiunt: quomodo ergo utrumque ſubjectum diverſimode afficient? nam alterutrum eſt inproportionatum; aut enim ægrum ſanabunt ſolum, aut ſanum morbo afficient ſolum. frigus nihil aliud producit quam frigus, calor calorem, &c. ita radii lunares aut morbos ſolum producent, aut valetudinem, in qualecunque tandem ſubjectum agant. Eja vero dic quomodo agent cœleſtia ſi agant? an occultis qualitatibus, ut ajunt, an vero qualitatibus primis aut ſecundis, aut alio quodam modo imperceptibili? ſane non primo modo, quia corpus naturale nullius alterius actionis capax eſt quam naturalis: ergo non poterit eſſe ſubjectum alicujus actionis ſupernaturalis; qualis eſſet illa occulta qualitas aſtrorum: ſiquidem occulta qualitas nihil aliud eſt, quam ratio quædam agendi contra naturalem conditionem, ut qualitas prima & ſecunda eſt ratio agendi naturalis; id eſt, ſecundum exigentiam ſubjectorum in quæ agit. ergo cœleſtia in corpora non agunt occultis qualitatibus. Non ſecundo, quia fruſtra excogitaretur iſte modus, cum primæ & ſecundæ qualitates ab elementis fluant, ex quibus conſtamus: unde potius ab his patimur ratione qualitatum quam ab aſtris à noſtra natura omnino diverſis; quia elementa ſufficiunt ex ſe ad actionem qualemcunque eliciendam

naturalem. ergo neque qualitatibus primis aut ſecundis in nos agent. Non tertio, quia nulla datur alia actio præter has duas, id eſt, naturalem & ſupernaturalem. ergo cœleſtia nullo modo nos afficiunt, nullos morbos creant, nulla bona aut maligna ſunt.

Fernelius præter ceteros maxime ſiderum influxus celebrat, negantes vero illos mirum in modum corripit: nam, *gravis eſt*, inquit, *eorum ſtupiditas, qui ſidera nihil in aera niſi calorem aut frigus, imbres aut ſiccitatem lumine motuque ſuo inducere contendunt. ſi illa bene conſtituta omnium vitam tuentur, cur male conſtituta vitæ non incommodent? Illinc prima ac præcipua eſt rerum omnium ſalus atque conſervatio, illinc quoque interitus. Has cauſas atque vires ſoli de medio tollunt, & tanquam nullæ ſint, negant, qui hujus ſunt contemplationis imperiti. ô vere felices qui ſecretiore hac cognitione ſapientiſſimi fiunt, qua neque ad præcavendos, neque ad perſanandos peſtilentes morbos eſt ulla præſtantior.* Virum quidem eruditiſſimum maxime obſervo, authoritatemque ejus plurimum veneror; ſed in reprehendendo mihi paullum ſæverior videtur: unde cum Plinio lib. 2. natur. hiſt. cap. 8. regero: *Sidera quæ affixa diximus mundo, non illa, ut exiſtimat vulgus, ſingulis attributa nobis & clara divitibus, minora pauperibus, obſcura defectis, ac pro ſorte cujuſque lucentia, adnumerata*

rata mortalibus, nec cum ſuo quæque homine orta moriuntur, nec aliquem extingui decidua ſignificant: non tanta cœlo ſocietas nobiſcum eſt, ut noſtro fato mortalis ſit ille quoque ſiderum fulgor. Ceterum æterna eſt cœleſtibus natura, intexentibus mundum intextuque concretis. Quare neque conſervatio, neque interitus à ſideribus dependet, cum nobis nihil ſit cum eis commune, ut ſupra dicebamus. quod ſi aliqua fiant in hoc rerum univerſo, vel morbi alicujus nova clades incidat; non propterea ſidera culpanda ſunt, quaſi ea hujus cauſa forent; ſed conſtitutiones anni, mutationes temporum, rerumque viciſſitudines conſiderandæ ſunt, ex quibus omnis mutationis vel in melius vel in pejus cauſa derivatur. quocirca concludamus, ſidera actionis cujuſcunque naturalis, quantum ad corpora caduca & corruptibilia, eſſe expertia.

De Aere

CAPVT IV.

SIc conſtituta noſtræ doctrinæ baſi, ut omnia quæ corpus reſpiciunt in viventibus ſint elementaria, aggredimur nunc ipſa præcepta ad conſervandam ſanitatem neceſſaria, atque incipimus ab aere, tanquam ab elemento ſine quo vivere non poſſumus:

breviter itaque, & ſine fuco de his omnibus agèmus, cum hactenus ea quæ ſuperſunt, abſque diſputationibus, aut ſolum levioribus tradituri ſimus, memores, vulgi caput ab hujuſmodi argutiis, vel potius vitilitigationibus, præter modum intumeſcere.

Multa quidem ſunt, quæ mortalibus & damno & utilitati ab elementis accidunt; ſed ab aere potiſſimum majora experimur, circa quæ medici plerumque cæcutiunt, & quia hujus actiones ignorarunt, in occultas qualitates ſeu ſupernaturales retulerunt. Et ſane hoc elementum eſt, quod nobis toties negotium faceſſit, inſinuans ſeſe clanculum per meatuum foraminula tam multiplici periculo. hinc enim ſubitæ mortes, hinc tot novæ morborum clades, quas in neſcio quæ hominum fata, præſtigias, divinas ultiones referimus; cum tamen ab aere, aut impuro, ut in phtiſi, aut in impermeabili, ut in apoplexia, epilepſia, & quovis alio morbo comitiali, deriventur. ſiquidem in noſtro corpore non aliter fit, quam in focis; ubi, quotieſcunque materia combuſtibilis ab humore redundanti nondum ſatis eſt exſiccata, ignis, ob copioſum fumum denſantem aera, qui continuo cum igne mixtus ei immittitur, nunquam excitandus eſt, niſi defœcato aere fumus evanuerit, ſubeunte identidem alio atque alio aeris copioſo

pioſo flumine: ſic, inquam, ſi corpus noſtrum aliqua parte præcipua clauditur obſtruiturque, concidit atque emoritur; quia fuligines aut fumi, ſeu aer intus impurior factus erumpere, & novus puruſque ſubire non poteſt, qui mundificet & refrigeret, ut Avicennas ait, infecta præcordia. Propterea natura pulmonum folles tuboſque largita eſt, ut inſpiratione & exſpiratione ab inquinamentis purgaretur, fieretque totum corpus perflabile ad emittendas retentas fuligines. Neceſſe eſt igitur, ut aerem ſedulo obſervemus, in quacunque tandem regione, & ubicunque degamus, cum hic ſit ſola morborum pernicies.

Hoc itaque primum cavent prudentiores, ne domos apud lacunas aut aquas pigras, vel ſpecus ſubterraneos ædificent, quod ab his non niſi aer impurus noxiuſque exhalet, qui morbos illos procreat, quos vulgus arbitratur in baſi domus nuper extruendæ ab incantatoribus occultari, ſicque perpetuo aut patrem familias, aut alium quempiam domeſticum morbo incognito conflictari. Atque huic rei fidem addit ſummam, quod poſt projecta fundamenta ædificii vetuſtioris ſæpenumero inveniant aut chartam exeſam, nominibus ſcilicet ædificantium, vel architectorum conſignatam, aut laminam plumbeam vel alterius cujuſdam metalli, in qua ab æru-

gine

gine abraſas litteras vix aut leviter conſpiciunt, adeo ut neutiquam legere, aut mira quædam nomina divinare poſſint, quibus inſit tanta vis morbifica, ſana poſtmodum degente omni domo, poſtquam hæc dira peſtis projicitur: hoc vero fatale malum maxime à mulierculis immitti crine ſuper fundamentum ſparſo, addito etiam carmine in pejus exitium colonorum, teſtantur qui eas ab opere tractando procul arcent. Verum hæc velim mittas tanquam abſurda, atque cauſam morborum referas in aerem vel natura ſua malignum, vel à putridis corruptum; ut à lætamine circum domos exhalante neſcio quem fumum fœtidum noxiumque; à lacunis item vel piſcinis pigreſcentibus, quibus nihil pejus propagari ad morbos alendos unquam poſſit; quod nebulas identidem procreent, quæ dolenti capiti mirum quantum nocent; imo ipſis pulmonibus, dum aer ab his continuo attrahitur, ſeu purus, ſeu infectus, ſi vel momento è cubiculo in hortum exeamus: unde quandoque ingens expectoratio oritur, anginæ periculoſæ, pulmones ulceroſi, aliaque mala plurima; quæ cum ſemel enata ſunt, nullo quaſi remedio curantur. Atque ita vulgus hæc non conſiderat pronum ſemper in deterius, ſed inania quædam pro cauſis agnoſcit. Vim quandam morbificam domibus ineſſe

non

non uſquequaque negaverim, cum experientia conſtet, plures infirmari intra proprias ædes, obſervato licet vitæ regimine, cæloque exiſtente puriſſimo; eo quod in domibus aer facilius corrumpatur, ob multitudinem clauſtrorum, cellarum vinariarum, aut aliorum ſpecuum ſubterraneorum, ex quibus nullus niſi aer impuriſſimus effundatur, qui ignotos hos morbos progignat atque cauſetur. Quare ſummopere cavendum eſt, ne aer nimis claudatur in cubiculis aut locis frequentioribus; ſed ſæpius expulſetur, ut novus ſuccedat mitior ſereniorque.non ut plurimi ſolent, qui vix radiis ſolaribus rimulam perviam relinquunt; præcipue in cubiculis, ubi octo, decem aut duodecim ſtertunt ſingulis noctibus, ſi ſingulæ valvæ feneſtris non ſufficiant, tres aut quatuor obtrudunt noctu diuque, ne feneſtræ caligent. Qualis, quæſo, aer intra illud tam craſſum ſubolidumque tot hominum virus nocturnum erumpet? quam ſanus? quam blandus? quam frigeſcens? ingens ſane fœtor alitur, qui, cum tantillum januam aperueris, quamprimum per ædes ſpargitur ſummo cum habitantium tædio. Atque hunc eſſe maleficum domeſticum affirmo, qui cunctos capitis morbos procreat, quos ſæpiſſime experimur; ſtomachi item faſtidia, vomitus, vertigines, deliquia, & quæcunque alia contingere

tingere ſolent. caput enim atque ventriculus, cum jam ab humoribus, noctu præcipue ſeſe moventibus, gravetur, magis magiſque ab aere illo impuro afficitur, eo quod ſpiritus impuri reddantur impuriores. Mos ergo ille ſuffiendi cubicula mane & veſperi, qui apud nos obſervatur, optimus cenſendus eſt, cum ab hujuſmodi ſuffitu aer reddatur purior rariorque; præcipue ſi ſuffitus fiat ex ligno juniperino in fruſtilla conciſo: ardet enim facile nullum ferme fundens ex ſe fumum, ſed flammam ſolummodo raram tenuemque, ex qua aer rareſcit atque corrigitur; præterquam quod virus odorque ille moleſtiſſimus è cubiculo evaneſcat, ſuccedatque gratiſſimus. Convenit etiam mane ſeſquihora poſt ſolis exortum feneſtras, imo quidquid cubiculum claudit, aperire, ut ſuccedente nova aura vetus illa infectaque commigret. Ante vero quam ſol oriatur non ſuaſerim allicere aerem, cum ſit ipſe ſatis ex ſe moleſtus, velut nimis frigidus aut humidus: poſtquam autem ſol rediit, temperatur mundaturque nonnihil ab inquinamentis nocturnis, redditurque attrahentibus ſalubrior; iis maxime, qui frequenter mane tuſſiunt expectorantque, quibus aer frigidus mirum in modum nocet, irritata ab hoc nimis quantum expultrice. Si cœlum non ſit ſerenum, ſed pluvioſum nebuloſumque,

ſumque, fas ſit vix reſpiraſſe, non dico ne minutius foraminulum aperuiſſe; ſiquidem hoc pejus eſt, quam cum *ceruinus gelidum ſorbet ſic halitus anguem*, quod homini nihil poſſit contingere nocentius, hujuſmodi illuviem (nebulas dico) pulmone prælargo hauſiſſe: inde enim aſthmata, peripneumoniæ, difficultates ſpirandi, anginæ, catarrhi, capillorum effluvia, oculorum ſtillicidia, dentium dolores, infinitaque alia oriuntur, quæ non niſi hoc aere infecto vitato curantur. quod ſi negotia urgeant, ut cogamur rus ire, aut peregre proficiſci, tutum erit caput integrum humerorum tenus tegmine illo ſcythico armare, atque ſic, quantum fieri poteſt, ora ſpiritumque ab hac impuritate defendere.

Multi conſuevere, æſtivo tempore, ad aerem corrigendum, ædes aqua recenti ſpargere, aut è floribus, & roſis, & ſimilibus diſtillata: ſic enim ajunt, excitari ſpiritus præ calore torpentes, ſiccitatem aeris puritate aquarum humectari atque temperari. quod ipſum commodiſſimum arbitror, purgatis ante (quotidie ſcilicet) cubiculis tricliniiſque, ne ſordes in angulis putreſcentes correctum arte aerem magis magiſque inficiant. Scio iſta dictu pudenda; ſed & ſcio dictu neceſſaria: quæ enim ad ſanitatem ſpectant dicenda ſunt, licet lixæ & calones nobis aliquanto

ludant,

ludant. Addo & veſtimenta ſæpius apricanda & excutienda eſſe, ſubuculas, lectos, conopea introſpicienda, renovanda, ſiccanda, aliaque hujuſmodi præſtanda, quæ homines honeſtos, nitidos, diligenteſque apprime decent. Vtrum vero conducat unguentis odoriferis perungi, quod ad aerem nocivum conferre dicant, vix judicavero, ſi conſideravero dictum Ciceronis affirmantis, unguenta illa meliora eſſe quæ terram, quam quæ crocum ſapiunt: L. item Plotium, L. Planci bis conſulis Romani fratrem, in Salernitana latebra unguenti odore proditum fuiſſe. itaque penes ſapientes de hoc judicium eſto.

Sunt qui maxime in urbibus loca habitanda obſervent, ita ut vicos, quadrivia, & angiporta vitent, eo quod venti ibi facile occludantur, qui aerem turbant, exaſperantque, ſiccant aut humectant. Quod ſi contingat in hujuſmodi locis quenquam habitare, vitet quantum poſſit ex ea parte qua venti violentius ſpirant feneſtrarum poſituram, ut quod neceſſitate malum eſt arte induſtriaque reddatur optimum. Verum vitium hoc in urbibus plurimis uſu venit, magnifice quidem & ſplendide extructis, ſed parum ad ſanitatem, aut colonorum commoditatem proficientibus. in quo peccaſſe dicunt Neronem imperatorem, Vrbis incendiarium ſimul & reparato-

ratorem. ſiquidem domos plateaſque laxas, optimeque dimenſas extruxit, attulitque novæ urbi decorem. multi tamen credidere, veterem illam formam ſalubritati magis conduxiſſe; quoniam anguſtiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde ſolis vapore perrumperentur: nunc vero patulam latitudinem, & nulla umbra defenſam, graviore æſtu ardeſcere. Sed quod Romæ calor efficit, hoc ventorum immenſi flatus in Belgio efficiunt; præcipue vero Amſtelædami, quod nimia vicorum euriporumque ſit latitudo, & nullus ventus poſſit excludi: ideoque hyeme frigoris maxima eſt ſævitia, adeo ut vel in plateis nimis algeant, vel in domibus, ex acri bituminis (ceſpitem Batavi vocant) erumpente fumo, qui plane capiti pectorique plurimum officit, nimis vexentur. Verum de his architectos conſulito, cum mei non ſit muneris hæc exſequi, ſi tamen quædam de villis domibuſque æſtivis, atque ipſo rure quidquam dixero.

Domos æſtivas quod attinet, & ad oſtentationem faſtumque, & ad ſanitatem erunt aptiſſimæ, ſi in locis eminentioribus extruantur, quod aerem habeant ſereniorem, ſubtiliorem atque frigidiorem: quæ commoda æſtate maxime ſpectamus; præcipue vero cum Seirius ſulcat agros, ut poſſimus ali-

quantiſper reſpirare, animamque haurire, dum viventia præ calore labaſcunt. Mos vero ille circumdandi palatia piſcinis, foſſiſque aquarum pigrarum nunquam ſanitatem quærentibus probabitur, niſi perpetuo purgentur ab uligine fætida putreſcente, quæ inſectis, anguibuſque conſternit nidulos, atque ibi nil niſi veteres in limo ranarum audimus querelas. Dicant hujuſmodi aquatiles, quibus in lacunis ſumma eſt voluptas, quid commodi inde percipiunt? murænas nutriunt? nempe buſones. anguillas? ſerpentum agmina. ciprinos? gluten glareamque ſpurciſſimam. cur ergo gurgites hoſce circum domos tam diligenter fodiunt, vel potius negligunt? decorem ædificiis, roburque contra prædones prœbent, ne videlicet ab urbe ſubmoti ſpoliati occidantur. Egregium ſane tutamen, dum latrones arcent, morbos mortemque ipſam accerſunt. Neque ſufficit magnificas ædes ruri poſſidere; ſed natura loci conſideranda eſt, num ipſa temperamento noſtro conveniat, ut in iis ſani non ægri habitare poſſimus. Rus quidem per ſe ſaniſſimum eſt, eo quod ſit propatulum; ſed hæc vel illa pars plus minuſve conducit ad valetudinem, ob propriam naturam ſoli calidioris, frigidioris, humidioris aut ſiccioris. Vnde Attilius Regulus ſuadet, agrum neque fecundiſſimis locis inſa-

inſalubrem, neque effetis ſaluberrimum eſſe parandum: quod hic paupertatem, alter ægritudinem cauſet. Mallem tamen prædium paulo ſalubrius quam fecundius; neque vero tam exiguum, ut prandium potius mallem quam prædium. nam illud, cujus

Erucam male paſcit hortus unam,
Et quo nec cucumis jacere rectus,
Nec ſerpens habitare tota poſſit:
Cujus ſat coclea peracta meſtis,
Et muſtum nuce conditur picata,

facile cum modicis pecuniæ redditibus commutarem, contentus paullum egeſtatis, paullumque inſalubritatis commiſcere. ſed mittamus jocos. Rus, montiumque juga non ſolum ad aerem mutandum; ſed & ad bene beateque vivendum expetenda ſunt, quippe quæ ſummam corporis animique tranquillitatem promittunt: nempe quibus celebris antiquitas ſuæ, Numinumque dicavit primordia, lucis nemoribuſque ſummam, velut Dei domicilio, venerationem attribuens. Qui metus omnes, qui ſtrepitum Acherontis ſpernit, qui urbibus cedit, qui ruri habitat, annon omnem auram peſtilentem vitaviſſe dices?

Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui ſe dicavit montium inſontem jugis:
Non aura populi, & vulgus infidum bonis,

Non Peſtilens invidia, non fragilis favor.
Non ille regno ſervit; aut regno imminens,
Vanos honores ſequitur, aut fluxas opes;
Spei metuſque liber. haud illum niger
Edax livor dente degeneri petit.
Nec ſcelera populos inter atque urbes ſita
Novit; nec omnes conſcius ſtrepitus pavet.
Haud verba fingit. mille non quærit tegi
Dives columnis; nec trabes multo inſolens
Suffigit auro.
Sed rure vacuo potitur, & aperto aere
Innocuus errat. callidas tantum feris
Struxiſſe fraudes novit; & feſſus gravi
Labore niveo corpus Iliſſo fovet.
Non in receſſu furta & obſcuro improbus
Quærit cubili, ſeque multiplici timens
Domo recondit: æthera ac lumen petit,
Et teſte cœlo vivit. hoc equidem reor
Vixiſſe ritu, prima quos mixtos dies
Profudit ætas.

Felix itaque fuerit quiſquis (niſi res arctior impediat) villas prædiaque hujuſmodi (quanquam & mapalia) poſſederit, vitæ tramam longius protrahet, quam ſi in urbibus inter tot morborum ſemina;nempe inter tot comiſſationes, inter tot æterna prandia, inter tot inexplebiles cœnas ſagina gravis incipiat jam mori. Hic contentus vivit oluſculis, aquaque recenti,quibus ad ſatietatem veſcitur;

nulla

nulla pavens mentis vertigine. Cum ab ambulatione feſſus redit, loco quieſcit, ubi

Nec blando rota ſit moleſta ſomno,
Quem nec rumpere nauticum celeuma,
Nec clamor valet helcyariorum.

Illud tamen monendum eſt, ne humi recumbas ſub arboribus venenatis, ſeu quæ umbra ſua nocent, vel ſub quibus plurimum inſecta degunt, ut ſunt annoſæ fagi, quercus, nuces, coryli, juniperi: vel in locis ubi napelus, doronicum, cicuta, aliæque herbæ ſimiles venenatæ creſcunt, cum facile ab his infici poſſimus, patentibus tum maxime totius corporis poris, per quos quod nos ambit facile ſubintrat. Statim à ſudore ſubterranea vites, & balineas, cum ſciamus, plurimos hac ſola ratione repente fuiſſe extinctos. nam calor ille vitalis ab externo educitur, ex quo ſpiritus vitales evanidi ſuccidunt, atque ita vita ſimul cum frigidiori aura evaneſcunt. Inter utrumque conſiſtas velim, ne nimium caleas, neque nimium frigeas uno eodemque impetu; ſed gradatim extrema commutes. Hoc plane unicum ſanitatis compendium eſto.

De Aere Peſtilenti

CAPUT V.

PAuca mihi apud vulgum de peſte verba facienti, pauciora apud eruditos dicenda occurrunt. apud hos quidem, quod ſit valde arduum, diſſentientes componere, audax factum, eorum placitis non conſentire: apud illos vero, apud quos omnia ſunt immodica, quod iræ vindictæque cœleſtis piaculum nuncupent, neque fieri poſſe dicant, quin peſtis graſſans pœnam irati Numinis portendat, unde nefas ſit apud populum aliter niſi ſacris hanc luem expiaſſe. Peſtem, in pœnam humanæ corruptelæ à Deo immitti, non negaverim, imo religioſius vindictam ſcelerum noſtrorum affirmaverim, ruente ſemper in pejus humano genere: namque (ut inquit poeta)

Cœlum ipſum petimus ſtultitia: neque
Per noſtrum patimur ſcelus
Iracundum Iovem ponere fulmina.

pœnas itaque damus contempti ſupremi Numinis, atque ſic ope humana deficiente divinam imploramus, ut propitietur afflictis. Sed quoniam à ſacris abſtinemus, & naturalia ſolum inquirimus, peſtis cauſam naturalem indagabimus, ut, ſi qua hęc dira lues vitari poſſit,

ratio-

rationem modumque peſtis cavendæ aſſignemus: pace tamen, & judicio eruditorum, licet apud vulgi potius quam apud eorum puteal hæc examinanda ſint.

De eſſentia ſeu quidditate peſtis non eſt quod diſputem, cum abſolute morbos illos quoſcunque, quos totius ſubſtantiæ, ſeu toto genere præter naturam vocant, negem: à cauſis enim naturalibus omnia fieri exiſtimo, ut nuper memoravi; id eſt, morbos omnes à primis aut ſecundis qualitatibus elementorum oriri, non autem à vi quadam occulta, tanquam majore quam poſſint eſſe elementorum effecta, quamvis horum actiones perpeſſioneſque, ſeu modum illum agendi ſecretiorem ignoremus. nempe impoſſibile credimus, muſcas in politiſſimo marmore reperire poſſe quaſdam aſperitates ſeu prominentias, ut vocant, ex quibus digitulis obtutus fugientibus appenſæ ſeſe librent ſuſtententque, eo quod aſpectum noſtrum fugiant? infinita ſunt quæ percipere non poſſumus, ideone hæc eſſe aut fieri negemus? multa mortales celat ſacra parens natura; quæ ſi noſcerentur, quid inauſum foret etiam impoſſibilia ſcrutantibus? non fas ſit itaque, quæ non perceperis, tanquam impoſſibilia damnare. Verum ſi hoc meum aſſertum probandum ſit, ex illo communi dicto probabi-

tur, quod fruſtra excogitetur cauſa ſupernaturalis, ubi ſufficit naturalis: per ſe enim naturale potens eſt producere effectus velociſſimos, quales ſunt morbi peſtilentiales; quid velocius lumine? tamen naturale eſt. quid penetrabilius aere? & ipſe item naturalis eſt. quid ergo opus illa tua ſupernaturalitate? quid tuis cauſis occultis? ſubjecta ſane naturalia non ſunt capacia alius agentis quam naturalis: quomodo itaque finges aliam cauſam quam naturalem in peſte? naturale enim & ſupernaturale in eodem ſubjecto non ſubſiſtunt: ſubſiſterent vero, cum peſtis naturalis eſſet, cauſa vero ſupernaturalis. Adde quod ſupernaturale idem ſit ac ſi diceretur nihil cum naturali habere commune, ſeu quod non poſſit eſſe cum naturali. Tu vero hæc flocci facis, atque ad cœleſtia recurris, laceſſis ſidera, & neſcio quæ alia, quæ mortales ita affligant, ut vix quandoque unum vivens ex tot myriadibus ſuperſit.

Qualis Erichtonios peſtis populata colonos
Extulit antiquas per funera pacis Athenas:
Alter in alterius labens cum fata ruebant.
Nec locus artis erat medicæ, nec vota valebant.
Ceſſerat officium morbis, & funera deerant
Mortibus, & lachrymæ: feſſus defecerat ignis,
Et coacervatis ardebant corpora membris.
Ac tanto quondam populo vix contigit heres.

Hanc

Hanc tu hominum ſtragem in occultas quaſdam qualitates referes, in ſtellæ cujuſdam crinitæ malignitatem, aut etiam lunæ quóddam deliquium: ut & illam quam refert Pomponius Letus in Epit. quæ C. Vibii Treboniani imp. temporibus orta eſt, duravitque decem annis & undique graſſata eſt. initium ſumpſit ab Æthiopia, conſumptis primo meridianis, per orientem divagata, ceteras orbis partes invaſit, ubique maximam partem incolentium exhauſit, pleraque loca inhabitata reliquit. Ego vero cauſam fidentius (licet omnibus velut abſurdam) in inſignes totius univerſi mutationes referrem, fatiſcente quandoque rerum natura; unde ſæpe mundi excidium, agrorum ſterilitatem, hominum paucitatem, totumque univerſum infirmum & languidum conſideramus, admiramur, timemus. Nihil tamen apud vulgum proficimus hæc narrantes: namque apud eum *Incerta hæc ſi tu poſtules Ratione certa facere, nihilo plus agas, Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.* quare alio mea vertenda eſt diſputatio.

Qui hominem cum univerſo comparant, atque ea in hoc parvo mundo fieri, quæ in illo majori exiſtimant, facile concedent, patiente uno, pati alium, temperamentum mutante uno, mutare & alium, ſicque inter ſe convenire, ut major quidem agat, minor ve-

ro patiatur, id eſt, minor à majori gubernetur. ſic experimur homines læto cœlo, lætiſque arvis, lætari, triſti, triſtari, volatilia item & quæcunque viventia, prout tempeſtas ſe habet, dulce aut durum quid ingeminare.

Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verum, ubi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Iupiter humidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt.

Quare peſtes non niſi ab inſigni mutatione fieri poſſunt, puta illas velociſſimas, & univerſales, quæ aliquando univerſum pæne orbem invadunt. Atque ex his mutationibus tempeſtatum Hippocratem illum ſapientiſſimum ſenem peſtem olim prædixiſſe exiſtimaverim, cum animadverterit, ceteros morbos pleroſque ex iis contingere, ut Aphor. ſect. 3, aphor. 1. ſcribit: *Mutationes temporum potiſſimum pariunt morbos: & in ipſis temporibus magnæ mutationes aut frigoris, aut caloris; & alia pro ratione eodem modo.* Cum enim diu multumque obſervaſſet tempeſtates ſibi contrarias, annique tempora, quæ calida aut frigida, aut calida & ſicca, vel calida & humida eſſe oportebat,

tebat, non cum ſtato tempore accidiſſe, ſed æſtatem v. g. non calidam & ſiccam, qualem decet eſſe, ſed humidam & frigidam contigiſſe, autumnum putridum, hyemem humidam, & ver frigidum pluvioſumque fuiſſe, quid aliud prædicere poterat, quam morbos peſtilentiſſimos, febres acutiſſimas, aliaque innumera, quæ ex hac tempeſtatum varietate oriri neceſſe eſt? Tunc quippe corrumpitur aer, atque eam induit naturam, quam credimus impoſſibilem ad tantam poſthac perniciem cauſandam, peſtemque tam exitiabilem procreandam. Hinc etiam frugum immaturitas, quæ veſcentibus, etiam ſine infecto aere, graves morbos accelerat; hinc pabulorum infectio, arborum lues, omniumque viventium interitus enaſcitur: quod ſcilicet ex hac contrarietate temperamentum univerſi mutetur, ex quo illud omnium noſtrum dependet.

Objicies: ſi mutationes temporum inſignes eſſent cauſa peſtis, tum maxime propter qualitatum exuperantiam, quam efficiunt; ſed hac ratione non ſunt cauſa peſtis: ergo mutationes temporum inſignes non ſunt cauſa peſtis. aſſ. probatur, quia in mutationibus qualitates vel augentur vel minuuntur; ex qua auctione aut imminutione humores noſtri perturbantur, temperamentumque labefactatur, atque inde morbi exoriuntur. mi. per ſe patet, quia ſæpe anim-

animadverſum eſt, æſtate ferventiſſima nullam peſtem ſæviiſſe, interdum hyeme incepiſſe, atque media æſtate aut autumno ceſſaſſe. Adde quod peſtis æque hyeme ac æſtate, ſico ac pluvioſo cœlo, bene temperato ac inæquali graſſetur: argumentum evidens, qualitatum exuperantiam non eſſe cauſam peſtilentiæ. præterea, ſi hujuſmodi mutationes peſtem efficerent, eſſet etiam animantibus communis, cum tamen aliquando homines, aliquando ſues, nunc equi, nunc oves, nunc boves, nunc aves ingenti ſtrage intereant. ergo mutationes inſignes non ſunt cauſa peſtis. Reſpondeo, peſtem quidem non fieri ex ſola qualitatis alicujus exuperantia, ſed ex compoſita, ſeu ex temperamento qualitatum corrupto, unde neceſſario fieri oportet, ut tempeſtas illa, quæ peſtem præceſſit, aut comitatur, fuerit aut ſit vel calida aut humida; ita tamen ut caliditas ſuperetur ab humiditate, ex qua putredo ſumma oritur totum aera inficiens: vel frigida & humida, quæ itidem putredinem parit, corporaque per ſe exſolvit: adeo ut nunquam ſolus calor aut frigus, ſiccitas aut humiditas peſtem produxerit. alias Afri perpetuo, Arabeſque, Æthiopes, Hiſpani, Italique, & qualiſcunque natio tandem ſit calidior, peſtilentia affligerentur, quod apud eos calor ſatis ſuperque exuperet:

Sau-

Sauromatæ item, Iazyges, Scythæ, aliique immanes populi, jam diu defeciſſent, ſi ſolum frigus peſtem efficeret, cum ſemper rigeant. nimis, heu! nimis ſalubriter degunt, nimiſq; vivunt in perniciem ævi noſtri, in exitium regionis illius locupletiſſimę celeberrimæque in qua pejus ipſa peſte ſæviit tamdiu hæc orbis dira lues. quæ utinam adhuc longius extra polos exularet, ne multitudo illa tam barbaræ gentis negotium nobis intricatius faceſſeret. Quare & æſtate media vel in initio, autumno, hyeme, aut vere peſtilentia incipere aut deſinere poteſt, cum quocunque tempore mutationes fiant. non enim peſtis incipit æſtate v. g. quia æſtas eſt, ſed quia hoc potiſſimum tempore, pro nunc (ut ajunt) talis viget conſtitutio, quæ facile ſuſcitet morbum hunc velocem atque venenatum. quippe ſi æſtas ſe habuerit ſecundum naturalem ſuam conſtitutionem, nunquam æſtate morbi maligni excitabuntur; quod idem de aliis temporibus obſervandum eſt. Quod vero objicis cœlo bene temperato æque ac inæquali, ſicco ac pluvioſo peſtem ſæviſſime graſſari, nihil urget; ſiquidem velim ſcias, aeris corruptelam è regione in aliam ventorum vi ferri, atque ita poſſe aerem, alias puriſſimum temperatiſſimumque, ex hoc veneno infici, licet tempeſtates, puta æſtatem, autumnum, hyemem, & ver, fuerint ſecundum

dum naturalem conſtitutionem. ſic hanc noviſſimam peſtem hinc inde cœli aeriſque motu, ventorumque impetu deportatam fuiſſe animadvertimus. Sæpe vero accidit, aerem tam longe corrumpi, ut uno eodemque tempore plures regiones, imo univerſum orbem occupet, ideoque diutius ſæviat ſuccumbente penitus natura, quæ poſtea nulla niſi maxima rurſus mutatione erigenda eſt. quando vero in una quadam regione aut civitate ſolummodo peſtis graſſatur, ſcito eam ibi ex vaporibus è terra ſublevatis, aut cadaveribus projectis,vel ex quadam alia re putrida ortam eſſe, ſolumque ibi perſiſtere, niſi ex contactu aliis communicetur.atque hi morbi venenati à quibuſdem non peſtilentiales, ſed populares, endemii, epidemii vocantur, quod horum non ſit tam repentina ſtrages, interituſque ſubitaneus, quam ſit ea, quæ ab aere ſublimiori immittitur. Sed reſpondendum eſt ad id quod de animantibus objicitur,ea emori ſine humana lue, atque inter ſe non omnia, ſed nunc pecudes, nunc boves, nunc equos interire, tanta velocitate, ut nulla ars proſit.

Nec mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri
Phillyrides Cheiron, Amythaoniuſque Melampus.

dico itaque pari ratione in ſummis illis mutatio-

tationibus homines ſimul cum animalibus interire, parique peſte affligi, gravitate nimirum infectioneque aeris. quamvis enim non idem temperamentum nacti ſint, idem tamen aer hauriendus eſt, purus vel infectus, cum æque ex eo vitam ducant. atque in hac lue univerſa ne minutulum quidem animal reperire eſt, quod non languorem univerſi perſentiat. ea quippe, quæ extra aeris inquinamenta vivunt, piſces nimirum, quibus ſemper recentem aera ſpirare datur, intereunt, atque

maris immenſi prolem, & genus omne natantum
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina Phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.

Verum ſiquando animantia peſte aut tabe laborant, non ex aere attrahitur virus, ſed ex pabulo infecto, ex nebulis aut pruinis aut exhalationibus terrenis, ex aquis corruptis, ex herbis natura ſua venenatis, quæ uno anno plus creſcunt quam alio, labes contrahitur. Vnde impoſſibile eſt, quin in nos æqua peſtis ac animalium redundet, cum carnibus ipſorum ſaturemur, eorum exuviis tegamur, & ea quotidie, propter ingentem uſum, contrectemus, non ſolum dum ſervire apta ſunt, ſed etiam dum in futuram ſpem nutriuntur. Vidimus

mus etiam ita boves equoſque tabo turpi dilapſos, ut mox humo tegere, foveiſque abſcondere neceſſum fuerit, ne putredo ſtabula locaque vicina contaminaret: pecudes item ita putres, talique illuvie infectas, ut ne contingere quidem abſque noxa daretur:

Nam neque erat coriis uſus, nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

Ex his colligis, peſtem facile communicari poſſe ex veſtimentis infectorum, licet diu ſervatis, multumque apricatis. degunt enim clanculum rerum ſemina, & nullo quaſi involucro teguntur, donec materiam, aut ſubjectum nacta ſint, ut ad incrementum exſurgant, ſerpantque longius, ſuppeditante ſeſe paſſibili materia. ſic in navibus mures enaſcuntur, quod adſit pauxillum ſeminis, ex quo mus ſine propagatione vivere incipit inter ſalis granula, inter frumenti cumulos, atque inter alios victus commeatus, in quibus nullum muris veſtigium apparet, & tamen princi-
pium

pium, ſeu ſemen muris ineſt: cui ſi accedant requiſita ad murem producendum, ſtatim mus producitur. atque ſic exiſtimant in ſublimi ranas generari, cum pluviæ velut tepidæ decidunt, continentes corpuſcula quædam, quæ mox in ranulas abeunt; adeo ut quibuſdam ranas copioſe aliquando pluiſſe videatur. Sic inquam diu ſemina peſtis, id eſt, corpuſcula quædam imperceptibilia, ſeu neſcio quid aptum ad concipiendum exitium ex peſte naſcens, deliteſcit, quod poſtmodum aut induta veſte aut contrectata, quod ſolum incitans in actum requirebatur, ingenti diſcrimine ſeſe in vulgus profundit. Sed ſatis deliravimus in his examinandis, nunc dicendum, quomodo peſtis vitanda ſit. dico itaque univerſalem vix vitari poſſe, cum nimis repentina ſit, atque ab aere mortifero, qui integras regiones occupat, ortum ducat; cui medicus, vel quiſquis ſit alius mortalis, ſerenitatem inferre, puritatemque reddere nequit. quare inevitabilis eſt: tum quia natura ipſa univerſi deficit, tum quia nulla methodus in ea obſervari poteſt. ubi vero nulla methodus ſeu ratio medendi obſervatur, nihil agitur, niſi quod morbus augeatur. tempora enim ita velocia ſunt, ut eorum motus obſervari non poſſint, ſæviente jam incremento, antequam principium internoſcatur, aut extincto jam infirmo, cum primum

ægrotare incipere arbitramur. quare, ut apud Hippocratem acutorum morborum nulla eſt certa prædictio ſalutis aut mortis, ita in peſte ob occaſionem nimis præcipitem nulla certa cura aſſignari poteſt. ſed facilis erit vitæ noſtræ jactura, ſi cum univerſo moriamur: nimis alias

vitæ eſt avidus,
Quisquis non vult, mundo ſecum
Pereunte, mori.

Si vero peſtilitas in quadam urbe, aut vico, aut quodam alio loco ſolum graſſetur, multum proderit ex eo diſcedere. qui enim ab inquinamentis ſe abſtinet, non facile ſordeſcit: ita qui aerem infectum fugit, ab eo non læditur. fuga vero ſtatim in principio inſtituenda eſt, antequam labem, occulte ſaltem, ſi non aperte, contraxerimus, ne potius plus loci mutatio noceat, quam juvet. maturat enim facile interitum mutatus aer, ſi jam præcordia infecta ſint. verum non ſufficit in ſuburbana ſolum abiiſſe, cum idem fere ſit ac ſi in urbe manſiſſes, niſi quod populi frequentiam, & ita contactum vites; ſed omnino terminos loci tranſgredi oportet, quouſque cœlum ſincerum reperiatur. Hoc ſaltem velim obſerves, ne vulgo ſtultiſſimo credas, quod nihil proficiamus vel abeundo vel manendo, cum dirus ille comes ſequatur à tergo: ſalvos enim nos

nos inquit etiam inter ipſa cadavera, ſi fortuna volet. quaſi vero in ignem conjecti non comburamur? in puteum lapſi non ſuffocemur? apage cum hac contumacia. De præſervantibus, ut vocant, nihil dico, cum infinita ſint, quæ ſibi omnes inveniunt: alii enim ruta hortenſi & capraria utuntur, alii cæpis & alliis, licet nonnulli hæc damnent, alii oleo juniperino, alii nucibus, alii angelica, &c. ideo his nihil addo, præter admonitionem ad chirurgos, ut nimirum evacuationem utramque, & ſanguinis, per venas, & materiæ bubonum, per ſectionem, non ita inſulſe adminiſtrent, adjicientes emplaſtra, quæ vim habeant attrahendi putridi humoris, qui nondum eſt concoctus: propinantes item vinum auſterius, nigriuſque, ut vires ex ſanguine exhauſto labefactatæ reficiantur. quaſi vero vinum ſtatim in ſanguinem convertatur, prout ignarus chirurgus expetit? hæc vero ruſticis plebeiſque dicta ſunto.

De Cibo

CAPVT. VI.

QVoniam cibi ad nutritionem corporis noſtri, atque ad ejus ſubſtantiam, ſingulis quaſi momentis pereuntem,

aſſumuntur, multum intererit, ſelectum in cibis obſervaviſſe, atque alimentorum diſcreviſſe naturam. qualem enim cibum aſſumpſeris, talem bonæ aut malæ valetudinis induces conſtitutionem, complexionemque, ſubſiſtente ex hac corporea viventium compage, ſub qua deficiente mens humana labaſcit, atque maſſam corruptibilem, vita abeunte, relinquit, cœloque, unde diſceſſerat, purior aura ſuccedit. quare nonnulla ex innumeris de cibis dicenda ſunt; de qualitate nimirum & quantitate cibi, ut & hoc vitæ ſanitatiſque periculum vitetur.

Circa qualitatem hæc obſervatu neceſſaria ſunt: calor & frigus, humiditas & ſiccitas, mollities, durities, craſſitudo, levitas, tenuitas, &c. an cibus actu vel poteſtate calidus aſſumendus ſit, an ſiccior aut humidior, craſſus aut tenuis, durus aut levis: ex his namque noſtræ harmoniæ inter humores ordo dependet. unde calidiores frigidis actu & poteſtate, humidiſque aſſueſcunt; contra humidiores calidis & ſiccis, adjunctis craſſioribus, levioribus aut tenuioribus, prout ſtomacho & digeſtione valent. De ſubſtantia vero cibi inter tot differentias aliquid dicere velle, abſurdum ſane ridiculumque videbitur, cum hæc noſtra ætas ita ſit ſagax in exquirendis delicatioribus, ut & illa, quæ cibus non ſunt, in cupe-

cupedias vertat; nec ulla major ſit coquorum ſegete, jam non nobiles ab his diſtinguente coquendi induſtria. Vileſcit menſa ſtrata bubula, vitulina, capone, aut alio miſſu honeſtiore, niſi centum patinas omnis generis cupediarum ſuſtinuerit: cui tam arcte adſidemus, ut non tantum diem cum nocte protrahamus, ſed pluſquam egerit cum Alcmena Iupiter, in tres aut quatuor producimus. quaſi vero orexis non dimidia hora ſedari poſſet, tollique eſurientis latratus? *heu prodigia ventris! hujus gratia præcipue avaritia expetitur, huic luxuria conditur, huic navigatur ad Phaſin, huic profundi vada exquiruntur, & nemo vilitatem ejus æſtimat conſummationis fœditate.* Quam parvo aleretur, niſi in tantam excreſſet liguritio, ut ne quidem optima placeant! excutimus omne latus mundi, ad hoc ſolum, ut venter, minimæ alias capacitatis, turgidius fiat ſatur: tubera, boleti, & neſcio quæ alia mortifera in paſtum cedunt, gulam irritant, appetitum excitant, languentem ſtomachum fovent, guſtui placent. Atque ſic tot condimentis ventriculum ſubfercimus, ut ne quid vacui ad extendendum ſit, infelici nos docente exemplo, quod medici in medicamentis infinitas herbas, unguenta, pulveres, aliaque innumera in potionem miſceant, ut ſic, qualitatibus inter ſe contuſis (ſic enim loquuntur)

melius operetur. eodem prorſus modo in cibis fieri dicunt; ſi boni cum pravis commiſceantur, ita attemperabuntur, ut nullo modo nocere poſſint: quare medici, dum guloſis occlamant, nil niſi ravim exaſperant, cum hujuſmodi ciborum mixtura plenitudoque optime proſit. Ita eſt ſane, hoc malum jam in conſuetudinem ceſſit, ideoque averruncari difficile erit, cum antiquo illi rigori tantæque frugalitati ſimus impares: lautities itaque concedenda eſt ſed modica, ſuoque tempore atque conditione. Vt ſi convivandum ſit, non te ingurgites, adeo ut vix reſpirare poſſis; ſed moderate ex appoſitis deguſtes, memor pleroſque miſſus apud magnificos opulentiæ ſplendoriſque gratia apponi. quæ ſane moderatio virum egregium decet, etiam ſi nulla haberetur ratio ſanitatis. privato vero tibi jus ex bubula, gallina, aut vitulina ſimul coctis cum harmo caſtrati arietis aſſo ſufficiat, miſſis cæteris irritamentis gulæ, aliiſque condimentorum cupediis. aut, ne forte in durioribus dentes ſtridant, prout tempeſtas anni feret, hedulum ſumito, qui ſit

toto grege mollior, inſcius herbæ,
Necdum auſus virgas humilis mordere ſalicti,
Qui plus lactis habet quam ſanguinis.

Hic ſane aprugna ſapidior, cervina gratior, oſtreis ſuavior, ceterorumque condimento-

rum

rum delicatior erit. hinc ſtomachus non gravabitur, hinc nulla orietur cruditas, hinc melancholia non accumulabitur, nec ciſtis tumebit ex bile redundanti; ſed laudabilis puruſque ſanguis efficietur nullo muco, vel alio quocunque recremento turgeſcens. Nec te pudeat, quandoque labris admoviſſe oluſcula, atque ex horto petiiſſe macellum, ſiquidem cibus innocentior non alius invenitur, qui minus ſanitati noceat, plus emolumenti afferat. Ridemus Hiſpanos Italoſque ſobrios, rodentes porra, cæpas, allia, ceteraque olera, ſed in pudorem noſtrum: hi enim diutius vivunt ſalubriuſque, robuſti, agiles, ingenioſi, atque ad labores patientiſſimi. Erubeſco ſane, quoties video abdomine graves ex germanis noſtris, obeſos, voraces, lupos inſatiabiles, qui vivere deſperant, niſi carnibus ſubferciantur, niſi bibant, niſi pergræcentur. unde apud ſeptentrionales ſumma feritas, ingens ſtupiditas, breveque vitæ curriculum. Edendum eſt ad ſatietatem, id eſt, quantum naturæ convenit, non autem tantum & tamdiu, quamdiu deglutire poſſumus, neſcientes ventriculi noſtri meſuram. Hiſpanos non imitandos uſquequaque, ſed conſiderandos propono, ut aliquid nobis ex nimiis cibis detrahamus; quod videamus, hominem etiam parvo poſſe bene vivere. Quod ſi à culina dege-

nerare pigeat, quantitatem ſaltem, tritumque illud, *Modicum, ſed conditum*, obſerves: cupedias quidem pares, perdices aſſes, linguas philomelarum, jecora anſerum, teſticulos avicularum, & quidquid luxui addi poſſit, exquiras, modo quantitatem modereris, ſatis ſana & ſalubria erunt. His plura addi poſſent, ſed juſtis de cauſis ab iſtis abſtineo; tum quod omnes ſciant quam parce vivendum ſit, tum quod clamando parum proficerem. hoc ſaltem præceptum accipias ſumme neceſſarium, ne nimirum ſtata comeſtionis tempora nimis producas; prandia ſint brevia, cœnæ breviores, comiſſationes nullæ, merendæ raræ, jentacula minutiſſima, ſervata ubique conſuetudine, conſiderata regione, anni tempore, & viribus corporis expenſis. Sin iſta ſpernas, memineris, ſingulis buccis ſuperfluis te diem vitæ minuere, atque præter illos trecentos morbos, quos vulgo numerant, clades alias infinitas accerſere. tunc quippe tarde nimis pœnitebit,

cum lapidoſa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum craſſos tranſiſſe dies, lucemque paluſtrem,
Et tibi *jam ſero vitam ingemuiſſe relictam.*

De pomis & juglandibus hoc addo, non niſi matura mandi oportere, idque ſolum adjecto aliquo corrigente; ſiquidem alias putreſ-

treſcunt,levitatemque ventris generant. egregie ille ſibi ab his temperabat, qui in ceraſis aliiſque fructibus comedendis conſpicilia adhibebat, duplo majorem magnitudinem facientia; ut ſcilicet à multis abſtineret, oculis, qui raro modicis contenti ſunt, ex magnitudine oblata, ſatiatis.

De Inedia

CAPVT VII.

VT à nimio cibo, ita ab inedia cavendum eſt, licet ante diem ſeptimum homini letalem non eſſe multi affirment; hæc tamen maximum negotium faceſſit, vita deficiente ubi incipit regnare: hinc namque plurimæ oriuntur moleſtiæ, ventriculi languor, pituitæ copia, vertigines, pigritia, tabes, ſpirituum conſumptio, & poſtmodum interitus. præcipue vero regnat ubi nihil, imo in vacuo. quia ventriculus inanis eſt, iras explicat, atque in totum corpus ſævit quamvis innocens, deficiente ſubjecto in quod vires exerat. ut hæc ſedetur toties ſudamus in perquirendis alimentis, in penu cumulando, ne forte, cum difficilis eſt annona, egeamus. Nempe identidem pabulum abſumendum adjiciendum, ut & nos ex hac con-

ſumptione vivamus, quaſi non aliter, niſi adjungendo, reficiamur. Multum itaque intereſt cavere ab inedia, non quidem illa, quam poſt crapulam ſuadent medici, ſed ea, quæ calorem naturalem extinguit: niſi enim huic ſemper quid objiciatur quod abſumat, paulatim emoritur atque evaneſcit id quod in focis animadvertimus; cum lignum aut aliud combuſtibile deficit, extinguitur ignis: ſic in noſtro corpore niſi alimenta calori naturali ſubminiſtremus, neceſſe eſt eum extingui. Peſſime ii agunt, qui,cum diu eſurierint,mox ſe cibis qualibuſcunque explent, atque ita appetitui plenius ſatisfaciunt, cum tantam vim ciborum ſtomachus ferre non poſſit, debilis prorſus, paucoque munitus calore. paulatim nutriendus eſt; primo juſculis, mox alio atque alio alimento, quod concoctu facile, uſque dum concoctrix priſtinas vires reſumpſerit. qui enim ignem extinctum ex inopia lignorum rurſus ex ſcintilla reſidua excitaturus eſt, non ligna viridia, aut trabes prægrandes ſiccas foco imponit,ſed ſulſurata, chartas, paleas, aut quid aliud quod ſtatim ignem alat: deinde carbones, mox truncos, aliaque diu duratura combuſtibilia. Ita poſt famem debili ſtomacho, illique calori ſibi impacto ſubveniendum, non ovis dimidia parte, aut quadrante vituli, non decem libris bubulæ, ſed modi-

modicis, concoctu facilibus, ut ſunt aviculæ, pulli juniores, juſcula; aut ſi hæc ex egeſtate haberi non poſſint, & ſint privatis majora focis, pollenta tenuior, lac aliaque à vulgo ex pomis in penum ſervata, inanem ſtomachum recreabunt. Sed male vetatur, quod nemo niſi invitus præſtat: credo etenim neminem eſſe, qui libenter, ſi habeat quod edat, jejunet, geniumque ſuum tam facile defraudet.

Certum quidem ſtatumque jejunandi tempus ſancte ab Eccleſia præſcribitur, pieque à fidei cultoribus ſuſcipitur; de quo tamen medici nihil habent quod replicent, cum ſit hæc ſacra fames, quæ in ſcelera non cogit, ſed in obſequia divina, corporiſque noſtri ſalubres caſtigationes, comprimendo inconceſſas illecebras. quare de diebus eſurialibus, quos quadrageſimales vocant, nihil dicendum occurrit, niſi illud quod Hippocrates in univerſum præcipit, ſic 1 aphor. 3 præſcribens: *Vaſorum confidentiæ ad extremum non ſunt perducendæ: periculoſum enim. & rurſus refectiones, cum extremæ fuerint, periculoſæ.* Vetat nimirum Hip. famem immodicam, ſeu jejunium multorum dierum, quod poſtea larga comeſtio excipiat: utrumque enim hoc extremum damnoſum eſt, ob ſubitas mutationes, quas itidem ipſe alibi interdicit.

Senes facile famem tolerant, tum ob imbe-

becillum calorem,tum ob pituitam abundantem, tum ob conſiſtentiam in creſcendo, ubi plurimum alimenti requiritur: atque ob hanc cauſam juvenes, quique adhuc creſcunt,nonniſi notabili detrimento eſuriunt, atque à debita quantitate alimentorum abſtinent. Corpus itaque neque nimis implendum cibo, neque nimis jejunio evacuandum.

De Potu

CAPVT IIX.

PRæcipua corporis humani portio in humido conſiſtit, non quidem fluxili, ſed concreto; ita tamen, ut concretio quodam benigniori liquore attemperetur: qualis eſt omne potulentum, quod cum cibo & ſine eo, cum ſitis urget, aſſumitur; non quod ſimul cum alimentis concedat in ſubſtantiam humanam, ſed quod ſit velut vehiculum ſanguinis, circulatim, ut vocant,per totum corpus ſeſe moventis, ut, recens ſemper à corde recoctus, partes omnes refocillet. unde rurſus per ſudores & urinas ſerum quoddam,ſeu humidum aquoſum excernitur, quod neſcio quid mucoris ſalſuginiſque ſecum trahit, abluta velut & percolata, tali humoris aquoſi permanatione, totius ſanguinis maſſa, ſeu concreto illo ſanguineo, ex quo corpus no-

ſtrum

ſtrum ſit compactile. quod vero ſerum ſit ſanguinis vehiculum, manifeſtum apparet ex venæ ſectione: poſtquam enim ſanguis paululum ſtetit, quidquid eſt aquoſum in vaſe ſupernatat, ſanguis autem ſubſidit undiquaque cohærens; non effluente diſtinctim utroque, ſed confuſim effuſo commixtoque. Quare potulenta ſolum deſerviunt ad lentorem caſtigandum, temperamendumque acrimoniam, quæ ex humoribus aduſtis gignitur, ut in offis & juſculis percipimus. ſiquando nimis diu ebulliant, conſumpto humido illo dulciori, ſalcedinem acrimoniamque contrahunt, quæ deinde infuſa frigida rurſus dulceſcunt. ſimili ratione vaſa noſtra, lebetis inſtar, continuo calore fervent atque ebulliunt, quid ni totum, quod habent, liquoris ſuavioris humidioriſque excoquant, unde ſitis ex materia ſiccata & aduſta excitetur? imo ſunt qui ſerjo affirment, nos intus omnino eſſe grumoſos, tartareos, ſulphureos, & neſcio cujuſnam materiæ ſalſæ, ex qua chiragra, podagra atque arthritides univerſæ propignantur, fluente quandoque, pluvioſo ſcilicet cœlo, hac difficili materia, effundente item plurimum iſtius liquati humoris veſica. quæ ſi ita ſint, mirum eſt cur quandoque non conflagremus, lapideſcamus aut faleſcamus. nunc vero redimus ad nos. Potus ergo ſit humidum ſimplex quan-

tum

tum fieri poteſt, non mixtum, non inquinatum, non fœtidum, non putreſcens, non ſalſum, non amarum, non acidum; ſed defœcatum, recens, limpidum, dulce, &c. ne præcordia, quia per ea ſimul cum ſanguine fluit, ſua qualitate inficiat. ſæpe enim ſanguis optimus ex potu inquinatur; imo plerunque, præcipue ſi vacuo ventriculo potemus. Nullus plane ad abſtergendas ſordes aqua turbida aut impura utitur, ſed clara & pura: ſic ad abluenda viſcera, ad temperandum ſanguinem potus puriſſimus requiritur, ne quod purgandum erat, magis magiſque contaminetur. Vnde aquæ paludoſæ, piſcinarum, limoſæ, fluviatiles, quondam gelatæ, minerales, ſeu quæ è locis metallicis fluunt, tanquam ſanitati pernicioſæ, vetantur. hinc enim obſtructiones, ſcirrhi, abſceſſus, tuſſes, exulcerationes, raucedo, ſcabies, mucus, facies plumbea, livida, pallens, atque id genus alia oboriuntur. Vtrum vero aquæ coctione corrigi poſſint, non facile dijudicaverim, cum plerique medici jubeant ſedulo aquas coquere, pereunte ſic earum cruditate, quæ alias ſtomacho plurimum officit. ſcio quidem, dum aqua coquitur, partes ejus ſubtiliores in fumum, ſeu vaporem tenuem abire; qui ſi in linteo ſuſciperetur, nihil aliud eſſet quam aqua limpidiſſima, defœcatiſſima, puriſſima: atque hoc ipſum experien-

perien-

perentia demonſtrat. ſi ita aqua evaneſcat, quid ergo in vaſe ſupererit? craſſum nempe recrementum, & viſcidæ quaſi fæces, mox ſitienti in potum ſuavem ſanumque propinandæ. Quid ergo? aqua, ita ut è puteo hauſta eſt, potanda? ex dictis tu tibi ipſi reſpondebis. Ego, ſi quando aquæ bibendæ mihi venit amor, colatam charta bibula, ſeu linteo pertenui, æſtate actu frigidam haurio, hyeme vero igni quidem appoſitam, ſed ne tepentem quidem aſſumo. Decoquant alii aquas, mox & illas hyement, nives glaciemque potent, pœnaſque montium in voluptatem gulæ vertant, experiantur quidnam proficiat nunc mediis æſtibus algere, nunc difficili anhelitu fervere: tum nempe diſcent, poſt tot inteſtinorum tormina, poſt tot colicæ paſſionis immanes cruciatus, conducibilius eſſe hujuſmodi in bibendo delicias neglexiſſe, atque puro fonte, ſic ut eum natura eſſe voluit, ſitim ſedaſſe, fauceſque aridas felicius irrigaſſe. Sed quid tamdiu natamus? quid de aquis præcepta tradere juvat? anſerum potus eſt, inquiunt, non hominum, niſi balineis deſerviant: quid itaque in his tamdiu deliramus? rumpantur aquales, quibus ineſt vini pernicies, atque dolia, amphoræ, congii, canthari, calices ad vina propinanda laventur; ut Libero patri litent, ut ebrii bibant, ut intus foriſque in vino natent,

ut ſanguinem terræ perdant, ut potatores, quantum duo cadi caperent, mejant, mox exſiccatas intus paludes melius inundaturi. jam enim nihil proficimus, ſubitas mortes, ſenectutes inteſtatas, nervos tremulos, languentes artus objeciſſe, cum inexpiabile peccatum ſit, homines bene monuiſſe, imparibus ad hæc præcepta animis, quos vinolentia penitus ſuffocavit. Nec eſt quod apud antiquos ebrietatis prodigia quæramus, cum hæc noſtra ætas nihil aliud ſit, quam potatorum progium: adeo ut abſtemius fuerit Promachus bibaciſſimus, qui apud Magnum illum Macedonem in certamine vinario palmam meruit, ſi cum noſtratibus comparetur. Antonii item atque Neronis bibendo protractæ noctes, Novelliique Torquati Mediolanenſis trium congiorum uno impetu exſorbitio fabulæ forent, niſi apud nos majora fierent, inventa ex hac virtute nova gloria; gaudere ſcilicet, quod immenſam vim falerni, in ſanitatem Regis, principis, amicorum commilitonis, amaſiæ, contubernalis, in felicem diſceſſum, adventum, reditum, bis, ter, quater, octies, decies, ingurgitarint, addito inſpectore, ne quid ex immenſo vaſe vel tripudio minus excidat potandi liquoris. quod ſi circumactum poculum recuſes, jam quidquid eſt fictilium vel patinarum vel cyathorum in caput tuum dirigitur,

vitris

vitris innumeris coopertus ſcinderis; &, ſi fortuna te ſervatum velit, lumbifragio auctus à menſa propelleris. Si vero egregie ora ſemel atque iterum iterumque prolueris ad interceptum uſque ſpiritum, tum illi, cujus nomine lagenarum pugna fervebat, commendaris encomio multiplici: te potius animam vino ſubmergere voluiſſe, quam ſanitatem cari capitis colendique patroni omittere, nominique ejus, inter ſpumantes ſcyphos, non bene precari. Quam felices Aſiatici, quibus vini uſus ademptus eſt! quam laudandi Thraces, quibus hunc ſuſtuliſſe contigit! hinc enim ſalubrius compendioſiuſque, imo, ut ipſi ajunt, humanius vivunt, ſublata hac totius univerſi pernicie, nunc in ſola Europa graſſante. Nos vero hos barbaros vocamus, quaſi vero barbaries ſit, non ad fauces uſque vino repleri, ſobrie vivere, non centies in die mori. At humanitas eſt, irritamenta exquirere, quo plus bibamus: braſſicas virides, amygdalas, cotonea, mala Appiana, atque id genus alia præmandere, idque ex medicorum placitis, quo major ſitis ad majores hauſtus vocet, quoque ex his temulentia minus ſentiatur, reſiſtente hoc ſcelere vaporibus ex vino ſublevandis. Heu nimis fecundas vites! ſatius eſſet vos exſiccari, cum veſter ille liquor tam prodige per humanum corpus effundatur; nec

periiſſe creditur, niſi ſic pereat, tanto cum vitæ diſcrimine. Ecce apparantur convivia, oportet providere de vino; non ad ſitim, non ad hilaritatem, non ad conſociandum cum cibo honeſtiori, non ad honorandos convivas: ſed ad inebriandum, ad vomitus toties iterandos, donec cum Caco Virgilii procidant immemores ſui: qui

ſimul expletus dapibus vinoque ſepultus,
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero.

Non tamen ideo ceſſant, ſed vaſa ingentiora corripiunt, ut rurſus bibant. quod ſi non amplius poſſint, brevitatem ſpiritus, ventriculique parvitatem exprobrant, atque ſolum dolent quod adhuc vinum exſorbendum ſuperſit. Quoties natura clamat, quam modicis contenta ſit, quot ſignis declarat, quid velit ac quærat; quid deſideret! obſurdeſcimus tamen neſcio quo modo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus, ultroque ſedulo de nobis ſollicitam contemnimus. vult quidem ut vinum bibamus, verum non plus niſi quantum ſitimus, idque ſtatis quibuſdam temporibus, non totis diebus noctibuſque, & ſequenti prima luce vix tunicam exſpectantes, quin duo aut

tres

tres ſextarii ſimul ferantur;ut rurſus bibamus, quaſi multum interceſſiſſet, ex quo non bibebamus. Si ſacra parens noſtra monendo nihil in nobis proficiat, pudor ſaltem, turpitudo & infamia nos commoveant, ab ebrietate eripiant, temperantes efficiant, denique nos rurſus homines reſtituant, degeneres alias ab humanitate immani illa potatione. Dic, quæſo, ebrie, quis fructus ebrietatis?

Inde animi caligo, & magna oblivio rerum
Quas modo geſſiſti: tamen hoc tolerabile, ſi non
Et furere incipias.

O præclara vitæ commoda! noſtrum obliviſcimur, peritque nominis noſtri nomen; & pauxillum foret, niſi & homines nos eſſe non amplius recordaremur. furimus inſuper belluarum inſtar, atque amicorum mortes, conjugis liberorumque verbera quærimus, nullam aliam ob cauſam, niſi quia bibimus. Quid? an non biberones ex his pudor & pœnitentia intrat? ſic; mutantur: alia namque nunc ora, alia pectora intueor: ſanitatem cordi habent, diuturnitatem vitæ volunt, naturæ & medicis obſequium præſtant, intemperiem moderantur. Verum me corrigendi æſtus, atque inſolentior ſatyra longius abripuit, penituſque ex meo orbe tulit: redeo itaque paucula de modo bibendi dicturus.

Vetant medici ſitibundis, calefactis, & fameli-

melicis vinum exhibere actu frigidum; penetrat enim antequam calefiat, ut Avicennas, 1 can. fen 2, doctr. 3, cap. 11. de pulſu qui provenit ex cibo & potu, teſtatur inquiens: *Quod ſi, cum eſt frigidum, penetraverit, fiet ex nocumento quod non ſit ex aliis frigidis rebus: quoniam illæ tardantur donec caleſiant: neque earum penetratio eſt ita velox ut iſtius: iſtud enim velocius penetrat quam compleatur calefactio.* nocumenta vero paulo poſt recenſet in hunc modum: *naturam deficere facit, & ejus virtutem extinguit antequam ad partitionem & diſtributionem & reſolutionem perveniat.* Verum non ideo tam cito penetrat, quia eſt frigidum, ſed ex qualitate ſua propria, ſeu frigidum aut calidum aſſumpſeris: quocirca jejunis non propter frigus interdicitur, ſed propter ſubitam penetrationem, quod nempe indigeſtum à vaſis attrahatur, unde illa nocumenta proveniunt, quæ quotidie in potatoribus accidere animadvertimus. Et quamvis hæc ita ſint, tamen non adeo periculoſe mane pauxillum vini generoſioris cum buccella panis aſſumitur, cum ex ipſo Avicenna, loco citato, vinum ſua eſſentia fortes efficiat ſanos, propterea quod velociter augmentum præſtet in ſubſtantia ſpiritus. quod ſi ſextarios integros exhaurire volueris, tantumdem ſane adjicias cibi, ut vinum & digeſtio nonnihil morentur;

tur; alias ſtatim membra occupabit, reddetque velut torpentia, repleto etiam ex halitu capite, aggravatoque, unde nullius rei niſi ſomni capiendi venit deſiderium.

Sunt qui ſuadeant inter prandia aquam potare, hac fulti ratione, quod ſic virtus concoctricis reddatur fortior, collecto in unum ventriculi calore, villiſque ejus melius intra ſe cibum rapientibus: ſic enim Galenum referre dicunt, ſuccum granatorum, qui alias frigidus eſt, calefactos ſemper efficere fortes, & hydromel frigeſcentes reddere vigoroſos. addunt aquam non tam cito diffluere quam vinum, ſed cum cibo mixtam coqui; adeo ut nullum periculum fuerit, quod intra præcordia cruda effundatur, quemadmodam vinum quod cito dilabitur. Ego vero exiſtimaverim, vinum ſincerum, id eſt, neque vapidum, neque pendulum aut acidum æque ſalubriter adſumi ac aquam frigidam; quia ſuo calore vim concoctrici addit melius coquendi illud ciborum minutal: quam ſane vim aqua potius adimit, niſi forte calor vires duplicet contra ſuum contrarium. & quamvis virtutem augeat, non tamen tantundem, quantum vinum, ut eſt apud Avicennam, eodem illo capite undecimo; ubi ſic inquit: *Aqua vero, propterea quod nutrimentum penetrare facit, vigorat, & ſimilitudinem operationis vini operatur: &* quo-

quoniam non calefacit, imo infrigidat, non tantum auget in neceſſitate quantum vinum. Si igitur aqua inter prandia pota proſit, vinum magis proderit, adultis quidem, non autem pueris, quibus nefas ne halitum quidem vini hauſiſſe: ſiquidem in poſterum ſatis addiſcent quomodo litetur Iaccho. Quoties vero bibendum ſit, an ſemel, bis aut ter vel amplius, parum refert obſervaſſe, modo proportionem ciborum, eorumque ſiccitatem aut humiditatem conſideremus. quippe quæ per ſe humida ſunt, jam ſitim ſatis extinguunt, atque cibos comeſtos attemperant: ſicca vero potu opus habent, ſed modico, ne quæ comederimus in ventriculo pleno liquoris, velut lenticula Æſopi in magna lebete, natent. quare potus cum cibo menſurandus eſt, ita tamen ut quantitas cibi major ſit quam potus, quo facilius fundum ventriculi petat, ubi egregiam volunt fieri concoctionem. De cereviſia & ſpiritu vini, quem aquam vitæ vocant, nihil mihi dicendum occurrit, cum ſola quantitate noceant. cereviſia quidem fiat ex granis optimis, & aquis ſalubribus; ſpiritus vero vini non ſcelere propollarum corrumpatur immiſcendo aquas corrodentes, aut aliam quamcunque ſpurcitiem, ut vim rei perditæ addant, licet ex hoc plures intereant. Obſerva, lacticiniis utentibus neque vinum neque ſpiritum

tum vini convenire, ſiquidem hæc ſumme contraria ſunt: abit enim lac in coagulum ex his aceſcens, ut vidimus in infante, cujus nutrix conſueverat, quotieſcunque lactaret, vinum bibere: unde infans, quia nutriri non poterat, interiit, repertis adhuc in ventriculi fundo cáſeati lactis particulis. ſed hic à mulierculis Batavis ceteriſque Germanis ridebimur, cum eæ, quo plus biberint, plus lactis laudabilioris effundant, ex quo offas patrias, ut ait Poeta, id eſt infantes ſatis bene buccatos craſſoſque ceteris melius alũnt nutriuntque.

De Motu

CAPVT IX.

VNiverſum ſolo motu perpetuo conſervari ab interitu poſſe plures philoſophi cenſuere, atque hoc uno cuncta fieri arbitrati ſunt, qui naturam principium rerum omnium pronuntiarunt. & ſane, ſi ſcientiis aliquid aſſequi à natura datum eſt, ſatis hoc probabile videbitur recte conſideranti. quid enim motum, cum jam cœperit in generatione & corruptione, quid ejus viciſſitudinem impediet? vel, ſi quando ceſſaturus eſt, quid eum rurſus reſtituet? vel quomodo unquam ſiſtetur, cum id quoque, per quod

ſiſtitur, motus ſit? movetur enim ut moveat: quid ergo ex motu illo fiet? non perit ſed manet & manat, atque dum exiſtit, jam non fuiſſe putatur, cum ſit de ejus eſſentia ut non ſit. Hodie infinitæ ſubſtantiæ ad generandum aliquid moventur, cur non & cras, poſt menſem, poſt annum, poſt decem, mille, poſtque myriadas movebuntur? an non cras aliquid generabitur? ſi generatur quidquam, ergo & movebitur, cum generari ſit moveri. nec potior ratio datur, cur hodie & cras aliquid moveatur, quam poſt mille annos, cum illo tempore non aliter movendum ſit quam nunc movetur, ſcilicet acceſſu & diſceſſu ſubſtantiarum. Nunquid cœlum & ſydera ante jam infinitum tempus aliter movebantur, quam nunc moventur, aut poſthac movebuntur? ſane tunc, modo, atque in futurum pari motu ferentur, cum nulla ſit neceſſitas, cur aliter quam ſic moveantur, vel penitus ceſſent. motus itaque hoc rerum univerſum ab interitu vindicat, auget, conſervat. Verum quidquid ſit de hoc motu, nihil ad diſputationem noſtram facit, jocunde lector, neque ideo iſta explico, ut impias quaſdam conſequentias inde trahas, cum ſolummodo in hujuſmodi ineptiis laudamus; quocirca his ſuperſedeo. quippe

Illud in his rebus vereor, ne forte rearis

Impia

Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi ſceleris:
de motu illo igitur diſſeramus, de quo medici ſit diſſerere, quique ad ſanitatem aliquid afferat utilitatis.

Motus apud medicos nihil aliud eſt quam exercitatio corporis, quomodocumque hæc tandem fiat; ſeu, eſt quoddam *facere aliquid*, ut barbari loquuntur, ne corpus humanum oſcitando, ſeu nihil agendo langueſcat, ſed motu quotidiano excitetur, reficiatur, habitus ille naturalis conſervetur, & vires augeſcant; denique ut vivamus, cum vivere æternum moveri ſit. Varia vero ſunt corporis exercitia, eaque utilia omnia; qualia ſunt artes omnes mechanicæ, agricultura, ſtudium, equitatio, haſtiludia, curricula, navigatio, ambulatio, ars pugilum, & id genus alia, quæ magis minuſve corpus exercent. Circa ſellularia neceſſario occupantur plebeji, cum ſic panem ſuum liguriant; ideo ipſis exercitium non præcipitur, cum ad labores naſcantur: unde ſine alia exercitatione eis ſatis magnus excreſcit edendi appetitus, ſi modo quid habeant. Agricultura ruſticis quidem convenit, ut corporibus ad patiendum duris robuſtiſque; ſed non adeo male etiam politioribus conveniret, ſi ſcirent, quantum voluptatis in hortenſiis ſit, quam delectent bene diſtributi

areoli, arborum dimenſæ ſationes; florum omnigenorum, nunc guttatim, undatim modo, tum pectinatim, geniculatim item, atque mille modis diſcretorum aſpectus gratiſſimus; poma magnitudinem genuſque quotidianum, arte nempe ſic coacta, excedentia; vitium pulchre in cancellos curvatarum optanda umbracula; atque ſexcenta alia animum recreantia, quæ in hortis agriſque excolendis reperiuntur, præterquam quod redditus ſatis ampli, magnumque ex his capiatur vectigal. ideoque hujuſce rei exempla adduxiſſe me non adeo profecturum exiſtimo, cum jam ſciant omnes, Catonem illum cenſorem, edito etiam agri colendi volumine, agriculturam exercuiſſe, Curium inter eruenda rapa à Samnitium legatis inventum, Cincinnato per viatorem, agri quaſi tecto pulvere dictaturam obtigiſſe, alioſque imperatores maximos, reciproco quodam ſtudio & agros & caſtra coluiſſe: *gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: ſive illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella, eademque diligentia arva diſponebant, qua caſtra: ſive honeſtis manibus omnia lætius proveniunt, quoniam & curioſius fiunt.* quare vix aliud exercendi genus jocundius innocentiuſque poterit expeti, quam interdiu in hortis, vel etiam in agris, in exſcindendis ſtolonibus, in putandis vitibus,
in

in ſerendis oleribus occupari; quoniam in his labor nimis gravis non eſt, cum ſit cum voluptate conjunctus. hinc cibi ſubit voluntas, hinc animi corporiſque vigor, quidni ſaniſſime his exercitiis degamus? ſed ruſtici hoc agunt, inquis, ſordidiuſque quam ut à nobilibus, à viris honeſtis tractetur hoc opus eſt. Tu vero, ſi quid ſordidum inſit, abſterges, atque, ſi aliquando dignaberis, non ruſticum, ſed nobilem, ſed virum ingenuum, ſed egregium ligones, harpagones, raſtra, aliaque inſtrumenta tractaſſe dices, in nobile probumque verſo hoc à te exercendi genere. Qui ſtudium litterarum inter exercitia referunt, immerito faciunt, cum jam nihil ſit pernicioſius: ſtulteſcimus enim, inquiunt, ſenſumque communem amittimus, rerum civilium incapaces reddimur, dum in ſcholis nihil niſi ineptias, pueriles ſcurrilitates addiſcimus, nulla poſthac praxi ad bonam frugem, ad uſum reipublicæ reducendi. quippe ſatis comprobatum eſſe, in civilibus ab eruditis potius peccari quam ab iis, qui, ſcientiis contemptis, ſola audacia judicioque naturali publicis privatiſque rebus ſeſe immiſcent: erudiri item melius adoleſcentes tractando res graves præſentes, quam legendo obſoletas, & ætati noſtræ parum aut nihil ſimiles: atque ob hoc Catonem olim, virum alias ſatis factioſum,
litte-

litteris egregie luſiſſe, cum diceret, Iſocratis diſcipulos in ſcholis conſeneſcere, ut apud inferos cauſas, quas in fidem ſuam recepiſſent, patrocinio tuerentur. præclaræ certe exaggerationes, & fluens exprobrandi oratio, judicio vervecino, à quo provenit, perquam digniſſima. ſtulteſcimus, inquis; & quomodo? diſcendo aliquid. & qui? qui ſcientiis operam navant. ita eſt profecto, hoc ævo qui ſapiunt inſipiunt, & qui ſcientias diſcunt, ſtulteſcunt, ſubverſa omnium rerum ratione. quid eſt apud mortales quod à ſcientiis non dimanet? ſi quid habes, quod reipublicæ, quod rebus gerendis ſit peraccommodum, licet tu ipſe inter ſcientias non quæſieris, ab iis tamen, ſub quibus praxin agebas, didiciſti, qui rurſus ab aliis, vel ipſimet illud didicerant. Dic, quæſo, quis felicius rempublicam adminiſtrabit, ſcientiarum ignarus, & cui nihil inſit præter gerendorum exempla præſentia, an vir doctus, atque variis priſcorum recentiorumque monumentis inſtructus, quæ tot exempla ſint ad eligenda quæ faciat quæque vitet, quæ ſequatur quæque ad præſentem tempeſtatem accommodet? quis hominum mores, qui temporum moderamenta melius conſiderabit? illiteratus, inquies; & ideo in tempus difficile ſeponendus, numquam alienis, quæ ignorat, exemplis decipiendus. Ii vero, quibus Minerva cor

va cor politius limavit, longe aliter reſpondebunt: impoſſibile nimirum eſſe, quin reſpublica ruat, ubi deficit eruditio. ſi quid enim acciderit, quod tempore illius, qui rempublicam gubernat, non evenerit, unde malo incognito modebitur? ab experientia enim non poterit, cum tale quid ipſo regente non uſu venerit, cui par illi tempori medicamentum adhiberi poſſet. quid ergo? deſperandum erit. quomodo vir doctus reipublicæ labenti ſubveniet? diu multumque volutatis rationibus, adductis etiam majorum exemplis, comparatione hujus temporis cum præterito facta, aſſimilatis item utriuſque hominum ingeniis, modum tandem eliciet, quo vel ratio regendi mutari, vel quæ nunc eſt, ſed depravata, in meliorem reſtitui poſſit. Verum animadverto, ſtudioſos ipſos vulgo anſam præbere, litteris ſibique ludendi: cum enim ad academias mittuntur, non libros, ſed gladios, fiſtulas exploſorias, aleas, pocula & neſcio quæ puerilia tractant; pro auditorio plateas frequentant; pro magiſtris Pantomimos, funambulos, audiunt, ſpectant, mirantur. Et ſiquando auditoria intrant, ad hoc ſolum ingrediuntur, ut ſeſe in ſcamnis librent, quantum ab heſterna compotatione ſaginati ſint, aucto ſatis abdominis pondere; nec curant, quis vel quid dicatur, ſed ſolummodo adſunt

ut

ut ſ[illegible]pant & ſcamma gravent. vel ſi operam ſtudiis navant, fabulas diſcunt & ſeria negligunt, hiſtorias accumulant, citationes notant, multaque ex variis authoribus decerpunt; ut cum domum redierint, tanquam optimi analectæ, in communi ſermone, in ſympoſiis, in conventibus, promant ex congeſtis meliora, citando Platonem, Socratem, Ariſtotelem, Ciceronem, Senecam, Livium, Salluſtium, Tacitum, Halicarnaſſeum, Diodorum Siculum, Dictin Cretenſem, Pauſaniam, Plutarchum, Polybium, aut alium quemcumque: quo nihil poteſt dari rancidius. quid enim ſciunt illi cum quibus diſcurris, quinam fuerint iſti authores, aut quid ſcripſerint, quos tu ita affatim citas, atque etiam ultra propoſitum, ut ajunt? hæc nimirum vere ſcholaſticum ſapiunt, vel potius pædotribam, unde merito audientes nauſeent. quaſi vero non poſſis aliter doctrinam oſtentare, quam miſcendo linguæ patriæ ſententias quaſdam latinas elumbes, aut omnino barbaras. mitte hujuſmodi ineptias, atque ex his, quæ nuper ex tot authoribus collegeras, aliquid judicio acri dignum effice, quodque in rem præſentem ſit, & *dic aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet*; ut convivæ audiant, ut intelligant, longe aliter ſe habere ſtudia, quam exiſtimarant antea, cum jam à viri docti ore pen-

pendeant, illuſi alias ſæpenumero à neſcio quibus ſcholaſticulis ſurdis & mutis. dicent procul dubio, tales eſſe dignos, qui clavo reipublicæ aſſideant, qui ſciant *Res regere*, & *captos oſtendere civibus hoſtes*, qui aliquando rebus feſſis ſubveniant. Digna itaque cœloque proxima eſt ſcientiarum ratio, atque exercitium honeſtiſſimum, nobiliſſimum, voluptuoſiſſimum.

Dicerem aliquid de exercitiis nobilium, de hippodromis ſcilicet, hippomachiis, & arte pugilum, ſeu de armis tractandis, de ſphæriſterio, de choreis; verum non eſt mei muneris, neque hujuſce loci: illud ſaltem monuerim, ne ad hujuſmodi exercitia jejuni accedant, atque in iis modum ſervent. graviſſimos enim labores iſta ſuperant, licet nobilia ſint; quare nulli niſi robuſto ſubeunda. optime meminimus adoleſcentum quorundam, qui ita vehementer in ſphæriſterio luſerant, ut ſanguis ſimul cum ſudore induſium penetraret. atque alter, vix poſt exſiccationem domum reverſus gravi morbo bimeſtri decubuit. Sunt qui navigationem ſummopere probent, eo quod velint, omnem redundantiam pravorum humorum vehementi illo vomitu ejici, ſicque ventriculum caputque à recrementis purgari, mireque ex pondere illo levato refici. quod quam opportunum ſit, ii, qui

qui aliquando navigarunt, de hoc judicium ferant, ego quidem contraria expertus ſum. ſi quis experiri cupiat, brevem transfretationem ſuſcipiat; ut, ſi vim maris ferre non poſſit, brevi remeare, terramque attingere conetur. Inter tutiſſimos corporis motus eſt ambulatio, quam unſquiſque moderari poteſt. hæc ante cibum matutinis horis fiat, quocunque loco ſalubri, humili vel edito, pratis aut agris; imo in cubiculo, in atrio, in horto optime ambulamus, mox reſumpturi graves curas, in hoc itaque nihil reprehendendum animadverto, niſi quod ſudor abſtergendus ſit veſteſque mutandæ, ſi adeo cucurrerimus. atque hæc ſunt potiſſimum exercitia ſanitati utilia, hominemque honeſto loco natum decentia, quibus multa alia addi poſſent, ſi pudor & indignitas non abſterrerent; qualia ſunt, mane pecti, manus lavare, abſque famulo veſtiri, fricari, & ſexcenta alia inepta, quæ nullus niſi ſordidus negligit. quare hæc ſufficiant.

De Quiete

CAPVT X.

CVm quieſcere homini naturale ſit, ſciantque omnes à nimio labore eſſe ceſſandum, non eſt quod quietem vehementer commendem; ſi tamen monuerim, aliquando ante laſſitudinem eſſe quieſcendum, aliquando à labore & exercitio prorſus abſtinendum. Nuper convaleſcentibus laſſitudo plurimum nocet, adeo ut ſæpe recidivas cauſet; nondum enim vires receperunt, neque ſpiritus pro labore ſimul & corpore reficiendo ſufficiunt: atque melius eſſet, ſi ab omni exercitio & labore ceſſarent mox ab incaleſcente nonnihil corpore; quia tunc ſolum corpus movendum eſt, ut vires in artus redeant, & ut nervi muſculique, & tendones paulatim flectantur, ne in poſterum velut conſtricti rigeant, laboreſque conſuetos impediant. id quod in ſtudiis quoque velim obſerves: turbantur enim ſpiritus, atque accenduntur ex nimio ſtudio, unde facile febres, dolores capitis, aliaque ſymptomata oriuntur. adde quod ſtudium cogi non poſſit niſi cerebro optime diſpoſito. quare duabus aut tribus horis egregie lectitaſſe ſufficere judicamus, repetito poſt aliquot horas muſeo.

A quocunque vero exercitio & labore ſtatim poſt largam comeſtionem, poſt prandium & cœnam ceſſandum eſt, atque omnino quieſcendum; id eſt, in ſphæriſterio non ludendum, non ſaltandum, non pugnandum, non currendum eſt, donec cibus paulatim (ab una aut ſeſqui hora) incipiat concoqui: alias magnæ futuræ ſunt obſtructiones ex cibo male diſtributo, atque citius quam recte coqui potuit à vaſis attracto. Quies item ſumme neceſſaria eſt viris multis gravibuſque curis oppreſſis, ut aliquantulum animum laxent, turbatumque nonnihil recreent, cum nihil ſit quod calori naturali ſpiritibuſque vitalibus magis obſit: non tamen ad otium & inertiam uſque, ut, umbraculis hortorum abditi, velut ignava animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, jacent torpentque, præterita, inſtantia, futura pari oblivione dimittant; ſed alacriores curis illis ſuſceptis rurſum ſe credant. Quanta vero mala parit otium, vitaque deſidioſa! quam ſtupidos, quam hebetes, quam inſanos reddit ſui ſtudioſos! corpus univerſum languet, diffluit, molleſcit, & vix dimidium vivit, mente & natura deficiente. nihil de hoc vitio aſinino dico, cum unumquemque pudeat turpis ignaviæ, quæ ne nominari quidem fas ſit. quare in cæteris modus eſt ſtatuendus, inertia vero, tanquam vitæ exitium, fugienda.

De

De Somno

CAPVT XI.

NOn ſolum, ut corpus humanum reficeretur quotidie, ſomnus à natura datus eſt, ſed etiam ut animus ille, qui fluxilem alias hanc compagem ita conglutinat, ut ſibi ipſi ſemper adeſſe neceſſe ſit, pereunte quam primum omni vitali motu, ſi ab opere vel pauxillum ceſſet, atque intra ſeſe recedat, nonnihil à diuturna irrequiete liber ſibi tandem vacet. Et quamvis corpus omnino deſerere videatur, tum tamen potiſſimum illi proſpicit, vivificat, nutrit, refocillat, ſpiritus labore vigiliiſque diſperſos reficit, membrorum & ſenſuum robur & vires reſtituit, calorem diſperſum auget unitque, & quidquid ad corporis ſalutem opus eſt, curat & perficit. unde velim intelligas, ſomnum meliorem vitæ eſſe partem ejuſque ſuſtentaculum. nam cum hominem, dum dormit, mori, vel jam mortuum exiſtimas, primum vivere incipit, cum antea inter tot labores, quibus ſpiritus, adeoque vita ipſa, conſumuntur, moriebatur, dum nihil niſi ſomnus caducum ſuſtentare poſſet. Ecce corpus humanum immobile jacet, & tamen operatur, ambulat, venit, currit, ſudat, friget, edit, bibit, gaudet, dolet,

flet, ridet, tacet, loquitur, ferit, feritur, occidit, cadit, perit, vivit, arat, ſerit, metit, natat, navigat, mergitur, omniumque paſſionum capax eſt, ſolum quia dormit, vix uni, dum vigilat, ſufficiens. plura homo præſtat cum ſtertit, quam cum inſomnis rei ſerio intentus eſt. unde vero? nempe quia mens onus repoſuit, quo interdiu gravabatur, ideoque liberius ſenſus internos & phantaſias, à nullo externo mobili coactas, vagari ſinit, gaudetque variis multiplicibuſque objectis affici, nullis tamen indiga. ſibi ipſi objectum & idea. quapropter ſomnum male mortis imaginem dixeris, cum unicum ſit vitæ bonum, cujus eſt conſervator. Verum non quemcumque ſomnum ita præſtantem arbitrere, ſed illum ſolum quem naturalem vocamus, non vero illum aſcititium aut morboſum, qui potius fugandus eſt quam excitandus. neque tamen ipſe naturalis ſanus eſt ſi modum excedat: torporem enim, defluxioneſque & catarrhos progignit, totumque corpus ex eo molleſcit, refrigeſcentibus nimis quantum ſpiritibus animalibus. Octo itaque, vel novem horas dormiviſſe ſuffecerit, quod ſatis ſit temporis ad perficiendam concoctionem diſtributionemque ciborum, quæ inter dormiendum abſolvuntur. Dormiendi vero tempus potiſſimum nocturnum aſſignatur, propter ſilentium & tenebras, ob quie-

tem

tem ad ſomnum accommodatiſſima; quamvis & ipſo die, ſi negotia noctem inſomnem effecerint, dormire conceſſum ſit: antemeridiano ſcilicet tempore, vel pomeridiano, circa horam tertiam aut quartam, loco abditiori luceque carenti, quo placidius & quietius dormiamus, nullo ſtrepitu pavorem, ſomniaque atrociora incutiente. Et quoniam calor ab extremis ad interna fugit, gauſape fratillato ſeu Corcyrenſi corpus tegendum erit, aut quocunque alio tegmine ſuperinjecto, quo frigus ab externis arceatur. adeo ut in ſomno nihil ſit damnoſum, præter illius protractionem, ſeu exceſſum.

De Vigilia

CAPVT XII.

QVemadmodum ſomnus eſt mentis in ſeſe receſſus, ſive ceſſatio corporis ab omni motu, ita vigilia ejuſdem in corpus totoſque artus regreſſus, & principium motus & operationum. atque per vigiliam, modo velut mortui, reviviſcimus, nunc re vera agentes, quæ mox ſolum ſomniabamus. Sed quoniam ſpiritus in vigiliis copioſiſſime abſumuntur, neceſſario etiam calor naturalis imminuitur, ex quo ſpiritus progi-

gnuntur: quare non niſi raro vigiliæ, quas ordinarias vocant, id eſt diurnas, protrahendæ ſunt; ſiquidem damnoſæ nimis corpori, vitæ plurimum obſunt, dum vires concidunt, ſpiritus exhauriuntur, caput ſiccatur, bilis aucta inflammatur; unde febres acutæ, maniæ, deliria, aliaque immenſa ſymptomata oriuntur. atque inprimis vitandæ ſunt vigiliæ immoderatæ iracundis, craſſis, obeſis, operariis, iis præſertim, qui graviores labores ſubeunt, quod ingentem vim ſpirituum conſumant, quæ facile ſomno & quiete redditur atque augetur. detrimento ſunt etiam vigiliæ nimiæ iis, qui debili ſunt ſtomacho, eo quod magis magiſque cruditates ejus augeant, quæ per ſe, etiam in validioribus, ex vigiliis proveniunt. Cauſæ vero vigiliarum ſunt cerebri intemperies naturalis, vel ex calore aut frigore diurno, ex compotatione, ex nimia ventris repletione, ex recrementis retentis, ex vaporum identidem ex ventriculo in caput ſeſe ſeblevantium, acrimonia, contracta: metus item, triſtitia, rixæ, atq; alii animi affectus, curæ graves, laſſitudo, mirum quantum vigilare cogunt. quæ omnia facile vitari poſſunt, ea præſertim quæ intemperiem cerebri efficiunt, affectus animi non item, cum die noctuque inter negotia verſandum ſit, ex quibus mens humana, prout res ceciderit, varie afficitur. Atque hæ cauſæ

cauſæ graviores ſunt, nullo medicamento tollendæ; ceteræ autem abſtinentia & victus ratione corriguntur, adjecto aliquando ſomnifero, quod vim habeat ſoporandi ſpiritus. porro in ſomniferis exhibendis modum rationemque ſervemus, & nunquam, niſi ſumma neceſſitate, utamur, quod memoriam & ingenium vehementer lædant, præterquam quod calori naturali noceant.

De Excretis

CAPVT XIII.

EA eſt corporis noſtri tam caduca conditio, ut, etiam dum alitur reficiturque, variis & difficilimis morbis, ipſique interitui ſubjiciatur. cum enim alimenta, quantumvis optima, ſemper quid ſupervacui, ob partium, ex quibus componuntur, diverſitatem, in ſe contineant, neceſſario æque illa quæ bona quam quæ mala ſunt, aſſumuntur, quod prius ab invicem ſeparari, nec defæcari poſſint, à concoctrice primum diſſolvenda, atque ab expultrice expellenda. nec ſemel aut bis, ſed ter aut quater, & ſæpius ſunt purganda. imo unaquæque corporis pars ſuum depurgat alimentum: ventriculus craſſiora recrementa ſeponit, hepar ſuum in ciſtim, ve-

næ & renes in veſicam quod eſt fluxilius, caput ſuum per nares vel os emittit, totum corpus quod inter cutem ſpargitur per ſudores expellit: adeo ut non ſit major moles, quam diligentia in defæcandis alimentis. Nec mira hæc tam operoſa aſſiduitas cuiquam videatur, ſiquidem ex hac tota vitæ ſanitatiſque ratio contineatur, dependeatque, ſic ſolum viven- te aut pereunte corpore. hinc ingens illa vis febrium ſimplicium, compoſitarum, peſtilentialium, ulcerum, apoſtematum, abſceſſuum, convulſionum, aliorumque morborum & ſymptomatum infinita multitudo exoritur. jam ventriculus non concoquit, tum inteſtina debilia ſunt, hepar item ſcirrhoſum; mox pleuritis, poſt peripneumonia, apoplexiæ etiam, epilepſiæque, aliaque mala tum ſingulatim, tum aggregatim pullulantia oriuntur: unde vero hæc dira omnia? ab inquinamentis in corpore contentis, ab infarcinatione partium præcipuarum, ab illuvie, aut lentore aut craſſitie aut viſciditate aut quantitate non propulſabili. Quamobrem etiam atque etiam curandum eſt, ne corpus hujuſmodi inquinamentis & ſordibus repleatur: quod facile fieri poterit, ſi ab aſſumendis cibis abſtineamus, qui ex natura ſua plurima, eaque varia recrementa progenerant. quales ſunt, lacticinia, carnes ſalſæ, legumina, potulenta pene putrida,

trida, impura, limoſa, &c. talia ſiquidem jam excrementa ſunt antequam aſſumantur. Alimenta ergo boni ſucci exquirenda, quæ facile in ſubſtantiam noſtram convertantur, nullo, aut pauco, eoque leviſſimo commixta ſupervacuo. Mirum eſt, inter Germaniæ regiones quaſdam reperiri, quarum incolæ ita ſordide vivant, ut nihil curent, quibus alimentis veſcantur, modo ventriculus inteſtinaque, famem ſedandi gratia, ſubferciantur cibo aliquo rudiori, curioſiſſimi alias amiciendi ſplendide cute corporis obductas ſordes, purgandi aſarota, plateaſque, ut pedes nitidius ambulent, parum ſolliciti, an corpus intus putreſcat, nulla intra illud caligante feneſtra. Verum mos iſte abſurdior eſt quam ſit pullorum, qui prius de paſtu cogitant, quam plumas deglubant ſic hominibus potius providendum ut prius intus mundentur, dein exterius munditiem addant; intus, ut vivamus, extra, ut nitidi appareamus. Vides itaque pluris intereſſe, ut corpus à ſuperfluitatibus purgemus, quam ut artus pretioſe tegantur: quamvis utrumque ſit præſtandum; quod iſtud honeſtatem, illud vero ſanitatem nobis conciliet. Inquinamenta autem, quibus expurgandum eſt corpus quotidie, ſunt alvi fæces, urina, ſudor, naſi mucus, ſordes cuti adhæreſcentes, & ſi quæ alia ſunt excrementa. fæ-

ces mane aut veſperi, aut quando expultrix ſtimulat, reddendæ, neque diutius retinendæ, cum inſuperabiles morbos creent; ſi nimium comprimantur, eo quod valde indureſcant, nulla poſthac ratione ob humiditatem, qua alvus lubrica reddebatur, exſiccatam, excernendæ. Si expultrix debilior ſit, vel ſi alvus, ut vulgus loquitur, conſtipetur, medicamento purgante, petita primum à medico purgandi ratione, onus levandum erit cliſmate, aut peſſulo, aut pillulis, aliiſque potionibus naturam ad expellendum juvantibus. urina, quo plus bibitur, eo ſæpius excernitur; & ideo non ſupprimenda eſt: quandoque enim veſica ex ea ita tenditur, ut laxari ſphincter vix poſſit, quo redundans illud humidum effluat. unde intelligis quam perículoſe inter potandum, aut inter ſodalitium urina retineatur, idque ſolum officii gratia: ſiquidem ex ſola urinæ compreſſione hydropem accidiſſe notum eſt. Sudor, quoties erumpat, ſeu noctu, ſeu interdiu, abſtergendus, ne rurſus intro abſorbeatur, ex quo poſtmodum aqua intercus, ſcabies, prurigo, aliaque mala naſcuntur. ideoque mutandum erit induſium, linteamina, veſtes, & corpus exſiccandum, donec non amplius exſudet. cerebrum etiam ſuo excremento levandum naſum emungendo: præcordia item, mane tuſſiendo & expectorando,

do, non deglutiendo, ſed expuendo, quo totum corpus reddatur permeabile. Neque, dum mane ſurgimus, omittenda, faciei, oris, dentium, manuumque ablutio, ut ſaltem apud viros honeſtos non ſordeſcamus, facie pulvere oblita, ore putido, & manibus præ illuvie nigreſcentibus. Si qui ſint, qui cauteria alant, bis ad minimum in die, mane & veſperi expurgent, recentibus ſemper ſuperimpoſitis hederæ foliis, aut charta bibula, prout quiſque conſueverit, cum piſo, aut globulo ex iride, vel ebore, aut alio quopiam concretionem impediente. Hæc vero omnia, ſi rite fiant, procul dubio corpus humanum ab infirmitate vindicabunt.

De Venere

CAPVT XIV.

NAturæ miracula, hominiſque originem ſcrutatum imus, jocunde lector, idque ſub vili fluxilique involucro, nempe ſub humani ſeminis excremento. non video profecto quid ab illa ſacra parente mirabilius, quidve ſolertius fieri poſſit, quam hominem ex ſupervacuo ab ea produci, materiamque redundantem in vitam excitari. una aut altera gutta ſanguinis hanc mirificam corporis humani compagem efficit, tot particu-

ticulas, quarum unaquæque homini debet eſſe miraculo, coagmentat, componit, diſtinguit: ex ſanguine fit cor, hepar, cerebrum, pulmones, lien, renes, ventriculus, veſica, caput, manus, femora, venarum arteriarumque infinita textura, nervorum innumera paria, & oſſium immenſa robora. tum illa perfectiſſima conglutinatio tantæ molis corporeæ exſurgit; & tamen quid modo aliud hæc univerſa erant, niſi quoddam emungendum ejiciendumque ſupervacuum? quam vero diverſa horum materia! quam uſus diverſus! cuncta tamen ab uno ſanguine, ab illo excreto fiunt, unde ergo tanta diverſitas? nempe à vi efficiente naturæ. nullo enim modo conceſſerim, partem à parte in generatione avelli, quamvis id viri graves exiſtiment probentque. dicunt namque illi, totum corpus in actu illo generante, ad minimas uſque particulas commoveri: quod nequaquam fieret, niſi ab his aliquid avelleretur ad ſuum ſimile conſtituendum. fluere itaque particulas quaſdam ex cerebro ex ſeſe rurſus aliud cerebrum producturas; ex oſſibus item & ſpinæ medulla aliquid oſſeum effundi, quod pari modo oſſium producendorum rudimentum ſit: atque ita ex ſingulis particulis particulam quandam ad ſuum ſimile offerri; ſic conſtituta naturæ lege, ut ex ſimili ſimile producatur.

catur. unde venerem morbum comitialem Hippocrati dici volunt, quod hujuſmodi ſtillicidio fiat, quemadmodum morbos comitiales ex materiæ craſſæ viſcidæque diſtillatione, quam totum corpus permanare credunt, fieri exiſtimant. Verum longe aliter apud me ſe res habet, ſiquidem inſignis illa totius corporis commotio non à fluxione hinc inde exorta ſentitur, cum, ſi quid fluit, jam ante fluxerit, quam hic tantus motus perciperetur: excernitur enim tunc ſemen per meatus ita conſtrictos, ut potius exſudet quam erumpat; inde tanto tamque eximio ſenſu voluptuoſo excitato, quod ex copioſo calore ſpirtuque in partes nervoſas impetus fiat, concuſſo, ob nervorum propagationes, corpore & animo. quare concutio, alteratioque corporis ita vehemens neutiquam à vellicatione illa, quæ in generando percipitur, tanquam partes de avulſa particula dolerent, oritur, ſed ab illo inſigni ſenſu, quo partes illæ præditæ ſunt. præterea, etiamſi particulæ hinc inde à toto corpore, aut ſaltem à nobilioribus fluerent, quid aliud eſſent quam ſanguis, qui, ut naturæ placuit, varios ſubit colores, variaſque recipit qualitates? nulla inter cerebri, oſſis, muſculi, aut alterius parenchimatis materiam, & ſanguinem in venis arteriiſque contentum differentia intercedit, quam quod plus aut

minus concreſcat & albeſcat, in venis vero fluxilis rubenſque conſiſtat, dilabens identidem in ipſum caput, thoracem, aliaque loca, ut partes in eis contentas continuo ſuſtentet. Si ergo cerebri aliarumque partium ſubſtantia ex ſanguine conſtet, nulla datur ratio cur non à ſanguine, qui in ſe uno complectitur quidquid eſt in corpore vitæ, materia generationi apta petatur potius, quam ab iis, quæ ab ipſo ſanguine nutriuntur. adde quod ex cerebro, aut alia quacumque parte nobiliori, nullus avehendæ materiæ ductus propagetur ad uſque ſeminis receptaculum: ſolus ergo ſanguis homini generando ſufficit. Iam vero, ſi hominis dignitatem ſeponas, quám vilis ejus origo! quam humilis! quam abjecta! ipſe locus ubi gignitur, non niſi obſcene nominatur, ſubitque illius videndi tangendique pudor, adeo humana primordia nulla ſunt. Hinc tamen unumquemque oriri neceſſe eſt, tam regum quam pauperum pueros, uno eodemque naſcendi genere. hinc veſana illa poſteritas emanat, huic infauſtior, alii proſperrima, huic infamis, illi glorioſa. hinc generis noſtri æternitas, cum in progenie ipſimet vivamus. hinc mortalium ſummum bonum, nempe vita. quanta, heu, quanta hujus ejiciendi moles! mens ipſa, & quidquid corpus humanum in ſe habet, in ſemine effundendo

dendo occupatur, gaudetque abſentis imagine, poſtquam objectorum quondam conſpectorum ſibi reduxit ideas, etiam ad ſexus exceſſum, fingentique illicita. tum vero intra æſtuantes ſinus naſcitur neſcio quid immenſum, quod Amorem appellamus, adeo imas agens radices, ut nullatenus averruncari poſſit, ad numina uſque ſua penetrante vi. Inde mulierum licentia, ambitio, ſævitia, negotiorum tam civilium quam privatorum dimidiatio, unam tantum ob cauſam, quia amantur, ut taceam reliqua, quæ in detrimentum patriæ, parentum, amicorum, feminarum cauſa fiunt. inde in viros tanta poteſtas, in ſe vero tanta ſervitus: namque viro imperat, leges imponit, præſcribit, jubet, vetat, quod videtur. cui nihil imperanti poteſt negari. poſcit? dandum eſt: vocat? veniendum: ejicit? abeundem: minatur? extimeſcendum, adeo Amoris ſervi ſumus & mancipia.

Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cœca ſerus freta, quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora, nec miſerum poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.

quid

quid virgo? quid nupta? quid omnes mulieres, ſiquando amore tentantur? pari Cupidinis telo vulnerantur; atque ita ut Satyricus pleno ore exclamet:

Tarpejum limen adora
Pronus, & auratam Iunoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici:
Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ.

benignius tamen iſtud explicandum eſt. quamvis enim tanta ſit Veneris vis, caſtæ nihilominus quamplurimæ reperiuntur: ſed quoſdam eſſe aut juvenes, aut virgines, qui vim cupidinis non experiantur, citius credam, aſinum cum bove volaſſe. unde Tragicus ita de Amore acutum canit:

Tela quam certo moderatur ictu!
Labitur totas furor in medullas,
Igne furtivo populante venas.
Nulla pax iſti puero. per orbem
Spargit effuſas agilis ſagittas.
Iuvenum feroces
Concitat flammas: ſenibuſque feſſis
Rurſus extinctos revocat calores:
Virginum ignoto ferit ille pectus:
Et jubet cælo ſuperos relicto
Vultibus falſis habitare terras.

Sed quoniam in ſermonem de amore incidimus, dic quæſo, jocunde lector, non enim illud à me ipſo impetrare poſſum, quid eſt amor?

amor? dicis: amor eſt paſſio, ſeu affectus animi pullulans ex naturali appetitu generandi. profers quidem aliquid, ſed non omnino ſatisfacis. ſi enim amor ex appetitu generandi pullularet; ceſſante appetitu & ipſe ceſſaret, cum appetitus acquiſito appetibili, nempe generatione, tanquam in fine conquieſcat: amor vero magis magiſque increſcit, nullo fine beatus. quare aliquid aliud addendum erit, quod amorem planius explicet. Adde quod appetitus generandi ex ſe ſit indifferens in quod ſubjectum agat, ſeu quod individuum nanciſcatur, modo generationi aptum ſit, eo quod ſubjecta ſpecie quidem definiantur, non autem numero. unde amor ab hac indifferentia nullatenus pendere poteſt, cum longius divagetur, hoc, ex innumeris, & non aliud individuum ſibi ſeponat, in quo abſolutiſſime regnet. neque vero in genere excitamento opus eſt, quod in venuſtate oris, in ſermone blando blæſoque, in inceſſu, in ſtatura corporis, in membris bene proportionatis, in colore rubeſcenti, mox ciliis nonnihil cuteque obfuſca adumbrantibus candorem; nimis quantum pudore aut rubentem aut pallentem, conſtituitur: puellæ enim deformes æque ac venuſtæ, omnibuſq; pulchritudinis, ut ajunt, conditionibus præditæ amantur, cum amor cœcus ſit, atque rana, modo ametur, Diana videatur,

ut fert commune proverbium. quaſi vero & vetulæ, & monoculæ, claudæ, aut alio modo deformes non permolantur. ergo neque in his amor radicabitur incitamentis. quid igitur erit? ignoro profecto, niſi ſit deſiderium acquirendi objectum quod eſt ſimile deſideranti, cujus ſpiritus ita ſimpathici ſint, ut, niſi eo potiatur, turbati inter ſeſe diſſipentur. Verum ſit amor illud quod cuique libuerit, ad cetera pergamus.

Quantum ad uſum Veneris attinet, ſit plane moderatus & rarus: quamvis enim excrementum ſit, pretioſius tamen eſt, quam ut ita abunde excernatur, in quo noſtræ vires corporiſque vigor conſtituitur. nunquam itaque Venus conceditur niſi tumente materia, ne ſemen retentum putreſcat; & ea ſymptomata, tam in maribus quam feminis oriantur, quæ accidere ſæpenumero notiſſima ſunt. mulierum qnidem accidentia apud Hipp. lib. de morb. mulier. legi poſſunt. Neceſſarium ergo eſt, ut puellæ, tum ob verecundiam, tum ob ſanitatem veſicæ imperent, memores quam indigne vivant, quali lue ſæpenumero inficiantur, quam miſeræ futuræ ſint, quam cito ſui nauſea ſubrepat, vix juvenes, cum jam ſeneſcere incipiant; atque cum jam vetulæ ſunt, quot malis obruantur.

deformem & tetrum ante omnia vultum,

Diſ-

Diſſimilemque ſui, deformem pro cute pellem
Pendenteſque genas, & tales aſpice rugas,
Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca ſaltus,
In vetula ſcalpit jam mater ſimia bucca.

Nec minus adoleſcentes admonendi ſunt, ut à ſcortis abſtineant, cum par iis ferenda ſit miſeria. non eſt quod mala, quæ patiuntur, recenſeam, cum ſint pluſquam notiſſima. namque, ut alia taceam, quoties pro vili proſtibulo periclitantur? jam vitæ imminet rivalis, tum procorum turba irruit: hinc animi angor, hinc fuga difficilis. illinc tenebræ, hinc viarum anguſtiæ fugientem impediunt, atque ultima ſalus creditur, per feneſtras dare ſe præcipitem, ut ſic ſaltem, quamvis crurifragio gravis, domum repat, neque illic, ob parentum iras, ab infortunio ſecurus. mirum quidem eſt, adoleſcentes ab hoc vitio, etiam cum mille periculis, non corrigi, cum tamen ſe manifeſto exitio deditos conſpiciant. meritrices amant, quod venuſtulæ ſint, depereunt, quod gratioſe rideant, caute fallant; quod pane multo tumeat facies, aut pinguia poppæana ſpiret, & hinc oſculantis labra inviſcentur. his quidem,

dum foris ſunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compoſitum quidquam, nec magis elegans:
Quæ, cum amatore ſuo cum cœnant, ligurriunt.

Horum videre ingluviem, ſordes, inopiam,
Quam inhoneſtæ ſolæ ſint domi, atque avidæ cibi,
Quo pacto ex jure heſterno panem atrum vorent,
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis.

Hoc denique præcipuum de Venere præceptum eſto, aut nunquam, quod quidam impoſſibile exiſtimant, aut rarius, quod itidem perdifficile credunt, libidini indulgendum, cum in adoleſcentibus flos totius corporis pereat, in ſenibus vero vires omnino concidant. poſſibilem autem hujuſce rei abſtinentiam quot experimenta comprobant? unus ſaltem exemplo ſit Sophocles. hic enim, cum ex eo quidam jam confecta ætate quæreret, utereturne rebus venereis: *Dii meliora*, inquit: *libenter vero iſtinc ſicut à domino agreſti, ac furioſo profugi.* quare ſolum cum ſemen abundat, idque ubi, & cum ſubjecto licito, Veneri ſatisfaciendum.

De Retentis

CAPVT XV.

Retenta dupliciter conſiderantur: primo, ſi quę evacuanda ſunt cohibeantur, ſecundo, ſi ea quæ evacuanda non ſunt evacuentur. pauca itaque de utroque dicenda ſunt.

ſunt. quantum ad primum, prohibemur veſicam comprimere, honoris aut reſpectus gratia ut ajunt; ſiquidem male quandoque res nobis ſuccedit, adeo ut reſpectus iſte ſæpenumero in deſpectum vertatur, laxante natura urinæ fontes, quod continere onus amplius non poſſit, ex quibus tibialia braccæve egregie ſtillant: aut, ſi fortior retentrix eſt, ex vultu & titubatione angorem prodimus cum aſtantium tremulo cachinno. ex timore enim, ne quid inhoneſti nobis contingat, varii corporis motus fiunt, rubente jam, mox pallente facie, aliaſque mirabiles *poſturas* efficimus, quibus Sodalitio plenis acerris riſum propinamus. quare huic malo ſummopere proſpiciendum eſt, non propter reſpectum, qui plane inanis eſt, ſed propter ſumma quæ inde oriuntur pericula. veſica quippe cum ſuo ſphinctere ita ob plenitudinem diſtenditur, ut vix poſtmodum laxari poſſit. unde immenſi cruciatus naſcuntur, ptæterquam quod facile aqua intercus & hydrops inde cauſam primam trahant. cum enim veſica plena ſit, & evacuari non poſſit, neceſſe eſt, ut ſerum per corpus diffluat, cum à renibus prolectari amplius non poſſit, pleno jam urinæ receptaculo. Si itaque contingat, ut inter viros graves, aut inter gynæcia, aut in ſympoſiis verſemur, ante veſica exoneranda erit, atque à diureticis, po-

tuque nimio abſtinendum. ſic ſane facilime duo hæc incommoda, reſpectum nimirum, & aquæ emittendæ neceſſitatem evitabimus. atque hoc ipſum de onere ventris ejuſque vento præceptum eſto.

Ad ſecundum quod attinet, vetatur peſſima illa conſuetudo crebrius vomendi, quod ſtomacho pectorique plurimum noceat. quanquam ſciam, à multis tanquam rem eximiam commendari, quod dicant, ex motu vehementiori, quem vomitus efficit, viſcoſas lentaſque pituitas ventriculi villis impactas, illiſque tenaciter adhæreſcentes, ſolvi, ceteraque quę in fundo continentur ſupervacanea expelli, vix alias his materiis hellebori pondo ad purgandum ſufficiente. Fateor cum Avicenna, atque germano illo Fuchſio, vomitum quandoque conferre, id eſt, ad crapulam exonerandam, ad vim cibi potuſque intemperanter aſſumpti reddendam, ad ſtomachum ab onere levandum, & id genus alia præſtanda; ſed non item fateor, vomitum toties eſſe iterandum, ita ut in uſum quotidianum vertatur: ut apud plurimos jam conſuetudo invaluit, ut vix expergiſcantur, cum jam vomere incipiant, hac ſola ratione ducti, quod exiſtiment, concoctionem diſtributionemque ciborum jam perfectam eſſe, adeoque nihil niſi ſupervacanea, phlegmata, melancholias, pituitas

acres, mucos aceſcentes in ventriculo ſupereſſe, ex quibus moleſtiſſimæ frequentiſſimæque nauſeæ oriantur, vellicante acrius ſtomachi fibras impacta materia, unde jejunis ſæpenumero vomendi ſubeat voluntas, multaq; pituita excreetur, quam *aquam cordialem* vulgo appellant. hoc quidem emolumentum præſtat vomitus, verum maximum etiam affert incommodum, dum ab eo ventriculus vehementer convellitur, laxatur, affligitur. impoſſibile enim eſt, ut intra ſe poſſit rapere cibos, toties excuſſus, toties evolutus, toties evacuatus, &c, quod peſſimum eſt, calore naturali imminutus, ac eo pene deſtitutus. hinc etiam ructus frequentes, vapores nidoroſi, ſingultus, oſcitatio, aliaque moleſtiſſima excitantur, quod utrumque orificium hiet, nimium laxatis conſtringentibus eorum fibris. quare conſuetudo vomendi, ſi non omnino tollenda, ſaltem moderanda eſt. Pari ratione prohibetur uſus crebrior medicamentorum purgantium, cujuſcunque tandem conditionis aut compoſitionis ſint, ſeu potiones, ſeu pillulæ, ſeu pulveres, ſeu clyſmata, ſeu alia ejuſmodi fuerint; quod naturam propriam mutent, atque in alimentum convertantur: adeo ut ſi poſtmodum in gravi morbo, aut caſu urgente, medicamento purgante utendum ſit, nullum proficiat, propterea quod alvus illi

aſſueta nulla ratione moveri poſſit. adde quod vis expellens imminuatur, & ſæpius lævitas intestinorum, procidentia ani, reſolutio ſphincteris ex tam frequenti irritatione progignatur. parce itaque purgantibus utendum. quamvis enim exiſtimemus, alvum nunquam ſatis à nobis purgari poſſe, nimiæ tamen evacuationes, præſertim eæ, quæ à natura non fiunt, plurimum obſunt, ut ex Hippocrate, atque ab experientia ipſa abunde cognoſcitur. unde eos, qui gulæ undique ſatisfaciunt, moneo, ne amplius in purgationibus confidant mox cliſma, aut pillulas paraturi, ſiquando nimium genio indulſerint, ut quamprimum gravantia ventriculum expurgent: non enim ita facile ventriculus eluitur mundaturque, ut arbitrantur iſti comedones, qui nullum ſelectum in cibis adhibent, nullamque menſuram; ſiquidem prius farrago illa ciborum coquenda eſt, antequam ſupervacuum ab alimento expurgari poſſit, licet centum cliſmata, & totidem potiones aſſumerent. quare in poſterum cautius purgantibus utantur.

Sunt qui leviſſima de cauſa venæ ſectionem inſtituant, atque aliquando ſolum ut palleant, ſi forte facies nonnihil rubeat. quod mulieribus Gallicis eſt perquam uſitatum. ſed quam bene agant ipſi viderint: quaſi vero ſanguis non pretioſior ſit, quam ut ex prima mentis verti-

vertigine quamprimum idque affatim profundatur. meminerint illi, qui ita liberaliter ſanguinem mittunt, ſibi ipſis brevitatem vitæ accerſere, dum id in quo vita conſiſtit, ita prodige inconſiderateque profundunt. credo equidem, quandoque non ſanguinem, ſed cremorem, ſeu aquam effluere, cum non tamdiu exſpectent, donec novus ſanguis ſuccreſcat. Vetarem profecto venæ ſectionem (niſi foret ſumma neceſſitas, ut in plethora & ſimilibus) ſi quid juris inter mortales mihi daretur, gravi comminatione addita; ut ſaltem ex pœna, ſi non ex naturæ inſtinctu vitæ parcerent. verum identidem ineptimus, nunc tandem ſilendum eſt.

De Animi affectibus

CAPVT XVI.

MVlti ſunt proculdubio, qui prodigium artis medicæ, & vim magnitudinemque ingenii medicorum mirantur ac ſuſpiciunt, qui etiam de curandis immateriatis, deque iis, quæ prorſus ſpiritualia ſunt, nempe de animi affectibus, præcepta tradunt; quaſi ſibi omnes rerum ſubſtantiæ, naturæque ſubderentur, dum vulgo naturæ vicarii creduntur, ut, cum ipſa aliquan-

do defecerit, ne quidem defeciſſe videatur, ſuſtentata ſemper ſolerti medicorum induſtria. verum non eſt quod mirentur, ſi meminerint, quantum ceteris præſtare oporteat eum, qui circa ſubjectum tam nobile, tam excellens, tamque divinum, ut eſt corpus humanum, verſetur. ſiquidem plane ſcimus, medicum tractare divini illius operis, naturæque univerſi compendium, quod in ſe quidquid eſt in hoc rerum univerſo mirabile magnumque complectitur. quid enim corpore humano nobilius? quid excellentius? quid divinius? atqui hoc ipſum medici ſolertiæ concreditum eſt: an non ergo immenſa vis ſcientiarum & artis ei ineſſe oportet, ut illud ab exitio conſervet? ſane ſi in architectis, ut eſt apud Vitruvium, tanta, tamque multiplex requiratur ſcientia, ut ſecundum mechanicen non peccent, quantum doctrinæ in medicis requiretur, qui præſtantiſſimam materiam, nempe corpus humanum, tractant? ſic ut nullus medicus dicendus ſit, qui non *natura*, ut Hippocrates loquitur, *doctrina*, *inſtitutione à puero*, *ſtudio & induſtria*, *atque tempore*: *ambulando item per urbes*, *non ſermone tantum*, *ſed & opere*, *nitatur*. Quare, ut dicenda aggrediamur, non ſolum merito ſed & neceſſario etiam ad medicum ſpectat, agere de animi affectibus; quod hi à temperamento, atque ab illius humo-

moribus dependeant. Mens enim, ſeu animus, quamdiu in corpore degit, eo ad agendum, tanquam organo, utitur, atque hunc vel illum, prout temperamentum aut organum ſe habuerit, affectum elicit, alieno, niſi intra ſe abeat, indiga ſubſidio. Vnde quatuor primis humoribus, ſeu illi quadruplici temperamento, quatuor primos animi affectus addixere; calori quidem ſeu bili iram, frigori ſeu pituitæ manſuetudinem, ſiccitati ſeu melancholiæ triſtitiam; æquabili denique temperamento ſeu ſanguini puriori gaudium, totumque univerſi corporis meliorem habitum. his dein adduntur alii velut ſuccenturiati, ut ſunt magnanimitas, audacia, timor, aliique audendi impetus, quos nonnulli experiuntur. Nunc vero ſi ad curationem veniendum ſit, notiſſimum eſt, hoſce animi motus cibo & potu ſedari. animadverſum quippe, iram, quæ in jejunis, ſitibundiſque acrior eſt, à cibo ſtatim tolli; quod vis humoris efferveſcentis ex eo nonnihil mitigetur. ſed quibus *calido ſub pectore bilis Intumuit*, *quam non exſtinxerit urna cicutæ*, dulciori rectæ rationis liquore aſpergatur abluaturque, ut ſic ſaltem illis accidentibus, quæ ex ira naſci ſcimus, mature ſubveniamus. quæ vero accidentia, quique morbi ex iracundia fiant, hic recenſere non operæ pretium eſt, cum omnibus noti ſint, illud ſolum

lum affirmo, fruſtra nos animi affectibus mederi, niſi à corpore ſimul & animo curationem inſtituamus: à corpore quidem attemperando humores, mutandoque temperamentum: ab animo vero addendo uſum rectæ rationis, in quo ſola hominis à brutis animalibus diſtinctio conſiſtit. atque de aliis affectibus ratio curandi eadem eſto. Sed unde iis affectibus medebimur, quorum materiam ignoramus? hi tamen curandi ſunt, cum ceteris qui ab humoribus dependent pejores ſint. nam

niſi purgatum eſt pectus, quæ prælia nobis
Atque pericula eſt ingratis inſinuandum!
Quantæ conſcindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curæ, quantique perinde timores!
Quidve ſuperbia, ſpurcities, petulantia, quantas
Efficiunt clades! quid luxus, deſidieſque!
Hæc igitur qui cuncta ſubegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis: nonne decebit
Hunc hominem numero divum dignarier eſſe?

Ita eſt profecto. etenim aliter vix quidquam proficimus: ſiquidem in medicorum apothecis hoc divinum *Recipe* neſcitur: nulla radix, nullus bulbus, nullum balſamum pro curanda invidia, præſertim eruditorum, qui *elaborata*

poſte-

poſteris abſcondere atque ſupprimere cupiunt, & fraudare vitam etiam alienis bonis. ita certe recondunt, quæ noverint, invidentes aliis: & neminem docere, in authoritatem ſcientiæ eſt. tantum ab juvanda vita mores abſunt: ſummumque opus ingeniorum diu jam hoc fuit, ut intra unumquemque recte facta veterum perirent. Si ſaltem avarorum divitumque pectora eluerentur, quibus ineſt vis immenſa affectuum, malum pene peſſimum mortalium tolleretur. dicant avari, quibus motibus agantur, quam miſere habeantur, quam raro contenti vivant:

O ſi pateant pectora ditum,
Quantos intus ſublimis agit
Fortuna metus! Brutia, coro
Pulſante fretum, mitior unda eſt.

Verum jam nullus avarus, aut alienorum cupidus amplius videtur, *nec dubie tanquam frugi laudatur, tanquam parcus homo, & rerum tutela ſuarum certa magis, quam ſi fortunas ſervet eaſdem Heſperidum ſerpens, aut Ponticus,* quiſquis animam vendit lucro, quiſquis divitias congerit, quiſquis cupiditatibus habendi ſatisfacit: quocirca malo inveterato adhibere medicamenta deſipere eſſet. qui vero ceteris medelam quærit, à contrariis ſane, ut eſt in medicorum placitis, medendi ratio petatur oportet, atque ejuſmodi cupiditates parentur, quæ, ut illæ hominem miſere, ita hæ beate ha-

habeant, quales Martialis meus proponit ſequendas: nempe,

Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus,
Prudens ſimplicitas, pares amici,
Convictus facilis, ſine arte menſa,
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis torus, attamen pudicus,
Somnus, qui faciat breves tenebras,
Quod ſis eſſe velis, nihilque malis,
Summum nec metuas diem nec optes.

De quatuor anni temporibus

CAPVT XVII.

INter præcipua medicinæ præcepta illud potiſſimum ab Hippocrate traditum eſt, ut anni tempora & tempeſtates ſedulo obſervemus. Etenim in medicinæ compendio, quod librum Aphoriſmorum vocant, identidem monet, ut anni tempora, ſeu in evacuatione, ſeu in cibis exhibendis, ſeu aliis quibuſcunque medendi rationibus, conſideremus, præterquam quod uniuſcujuſque temporis mutationes, morboſque tum graſſantes pluribus ſententiis complexus ſit. ſi tamen

ipſemet

ipſemet hos aphoriſmos compoſuerit, cum eos ex Æſculapii templo appenſis tabulis deſcripſiſſe credatur. ſed quidquid ſit de his, ſeu Aphoriſmi Hippocratis ſint notæ quædam ab eo conſcriptæ, ſeu ab alio ex omnibus ejus ſcriptis congeſtæ quædam ſententiæ, nihil profecto utilius, nihil doctius potuit confici, cum ſic tot ambages ſolvantur, tot involucra, arcana medicinæ contegentia, tollantur, ineptiæ & fraudes ignarorum damnentur. Ex Aphoriſmis itaque in præſentiarum rem noſtram conficiamus. Ac primo ſi de evacuatione aliquid dicendum ſit, citandus erit aphoriſmus ſecundus ſectionis primæ, ubi Hippocrates præcipit, ut anni tempus conſideremus, ſi velimus ut evacuatio proſit, & facile feramus. quocunque enim tempore eodem modo evacuationem (ſeu per purgans, ſeu per venæ ſectionem ea fiat) inſtituere, ineptum plane & nocentiſſimum eſt, cum pro varia temporis anni ratione, variandus ſit uſus medicamentorum. aliter namque æſtate, aliter hyeme, aliter vere, aliter autumno corpora purgantibus moventur. quocirca ii, qui purgationibus aſſuevere, tempeſtatem anni commodam obſervent, ut nimirum verno tempore ea, quæ tota hyeme ſupervacanea collecta ſunt, menſe Aprili aut Majo, citius aut ſerius, prout calor frigusque viguerit,

caute,

caute, atque prius conſulto medico, evacuentur, emundenturque. non enim promiſcue fas eſt quodcunque purgans ad alvum eluendam arripere, ſed ea, quæ prudens medicus, conſiderato temperamento, humorum redundantium ſpecie, copia, &c. purgando præſcripturus eſt. pari ratione autumno agendum eſt. ceteris temporibus, æſtate, puta, & hyeme, in humano corpore, quantum ad evacuationem, nequidquam tentandum eſt. æſtate quidem ob nimium calorem externum, & imbecillum corpus; hyeme vero, ob frigus ambiens, atque ob ſpiſſos occluſoſque poros, tum ob fluxionis humorum redundantium difficultatem. ſi enim, ſecundum Hippocratem, corpora purganda prius reddenda ſint fluxilia, tum id maxime æſtate & hyeme præſtare difficile eſt; æſtate propter anni tempus ſiccum fervidumque; hyeme propter frigus, humoreſque tum præcipue viſcidos, lentos, & glutinoſos. quare commodiſſima anni tempeſtas purgationi erit verna, & autumnalis. Illud genus evacuationis quod fit per balineas, quocunque tempore conceditur, quod in eo nihil ſit periculi, modo aquæ ſint pro ratione lavantis compoſitæ: quantum enim ad frigus vel calorem, in momento attemperari poſſunt. proſunt vero potiſſimum balineæ ſcabioſis, & iis quibus artus identi-

dem

dem pruriunt, ſudore item copioſo madentibus, quod illis acrimonia, quæ poros excedit, mitigetur, his vero virus & fœtor eluatur. Obſerves tamen, nos utilius hyeme calida, æſtate vero frigida lavari, quod hyeme pori concluſi aperiantur, ut fuligines, & quidquid ſubter cutem inhæret, expellatur, æſtate autem aperti claudantur, ne calor naturalis ab externo ambiente eliciatur minuaturque. unde peſſime agunt, meo quidem judicio, qui thermas calidas æſtate, ſolum ut laventur, ſubintrant: laſſitudo enim, quæ hinc oritur, indicio eſt, poros aeri externo calorique illi præternaturali patere, unde artus naturali deſtituti languent torpentque. quo fit, ut quandoque maxima ſymptomata, graveſque morbos patiamur.

Non abſurdum fuerit, ſingulis anni temporibus veſtium integumentorumque rationem expendiſſe: his enim mala plurima, prout tempeſtates fuerint, feliciter arcemus, propterea quod magis minuſve corpus ab aere defenditur, ex quo nobis incommoda multiplicia accidunt. Hyeme itaque, quod quidem ſolent omnes, egregie veſtibus ſubferciamur, ut frigori ſævienti in artus reſiſtamus: vere ex his paullum minuamus, prout calor augetur vel minuitur; æſtate, ut quiſque facilius difficiliuſve cæli ardores patitur, veſtiatur. me-

lius tamen erit nonnihil nuditatem moderari, præcipue vero nocturno tempore, quamvis cubiculum nimium caleſcat, ob aerem infeſtiſſimum, ut omnes ſciunt atque experiuntur. Cibi etiam pro ratione temporis variandi ſunt, tum in qualitate, tum quantitate. hyeme ſiccior, copioſiorque cibus ſit, quod corpus noſtrum calidius humidiuſque uberius ſiccis alatur, ob noctes prælongas, ut Hippocrates loquitur, quæ tempus concoctionis producunt. ideoque eo potiſſimum tempore, carnes duriores, ut ſunt pernæ, petaſunculi, ſumina, laridum, bubula, ſalſa & fumo indurata, muria, haleces, liquamen, atque id genus alia, ſi concedendæ ſunt, conceduntur, propterea quod concoctrix major ſit, quam aliis temporibus, ut vulgo notum eſt. æſtate felicius humidis utiliuſque veſcimur, tum propter calorem, tum propter ſiccitatem. humida enim citius nutriunt, faciliuſque concoquuntur, præterquam quod ariditati ſubveniant. hujuſmodi vero humida ſunt lacticinia, offæ, quæ fiunt apud germanos, acetaria, olera, pepones, cucumeres, anguriæ, betæ, aliaque hortenſia; quæ ſane ut compendioſa ſunt, ita ſanitati plurimum proſunt, propter facilitatem concoctionis, quod ex his ſtomachus non gravetur, ſervato modo & quantitate. Atque ut rem to-

totam attingam, unuſquiſque proprio temperamento expenſo, modum ſibi rationemque ſecundum temporum mutationes vivendi conſtituet.

De diebus fortunatis

CAPVT XVIII.

Dicturus aliquid de hac quæſtione vulgari, à definitione ipſa diei incipio, ut tota rei ſeries planius intelligatur. Dies itaque eſt numerus motus ſolis circa ſuum circulum, comprehendens ſpacium illud quod intercedit inter duplicem ortum ſolis; ſeu, eſt pars motus ſolis, diviſi in trecentas ſexaginta quinque partes, ita ut ab uno ortu ad alterum unus dies numeretur, uſque dum ſol ab uno puncto ſui circuli diſcedens rurſus integrum dimenſus ad illud accedat. Verum quia difficilius fractionibus, ſeu numero aliquoties partito metimur, dies hos trecentos ſexaginta quinque in numerum breviorem, nempe in ſeptimanas quinquaginta duas redegerunt, ita ut ſeptem dies unam quinquageſimam ſecundam continerent, ficto ex eo hoc numero, quod ſeptem planetæ ſint, unde dies etiam ab iis denominentur. Hæc vero nomina non eo ordine, quo ſunt in cœlis, ſed confu-

ſim mixta, diebus ſunt impoſita; non tamen ſine ratione antiquitatis, quod velint hæc potius deorum immortalium eſſe nomina, quam ſiderum, ideoque dies ab unoquoque, prout in ſeptimana prius aut poſterius alicui deorum adolebant, appellationem derivaſſe. Quidquid ſit de his, pulchrius ornatiuſque eſt ire recto quam præpoſtero ordine. quare melius eſſet hæc confuſa nomina in ſuum ordinem redigere, ut illum naturæ ſequeremur: nimirum ut dies primus ſeptimanæ eſſet Saturni, ſecundus Iovis, tertius ſolis, quartus Veneris, quintus Martis ſextus Mercurii, ſeptimus Lunæ. Verum iſta ſeu bene ſeu male conſtituta ſint, parum aut nihil ad rem noſtram conducit: ſolum enim in poſterum nobis quærendum eſt, utrum quidam ex his diebus fortunati ſint, ut omnes exiſtimant; & in quo conſiſtat hæc dierum felicitas.

Atque ut de primo quidquam dicamus, apud me nulli ſunt dies boni vel mali, felices aut infelices, ut neque olim apud Heraclitum, qui Heſiodum, quoſdam probos, quoſdam malos facientem dies, redarguit, tanquam non tenuiſſet naturam omnium dierum eſſe unam, quod alibi dubitavit. quemadmodum enim dies æqualiter ab illo motu ſolari ſimul ſumpto participant, id eſt, ut nullus alium aut numero aut partibus, ita nullus alium aut bo-

bonitate aut malignitate ſuperat: quæ enim inter ſe ubique ſunt paria, inter ſe ſanè bonitate aut malignitate non differunt. dies vero, quantum ad eſſentiam non diſcrepant, ergo pares ſunt; nullo infortunio aut felicitate diſcreti, cum æque dies hodiernus ſit pars motus ſolaris atque heſternus, æque futurus ac præteritus. Verum mihi experientia undique objicitur, qua meum delirium convincitur. experimur enim, reſpondent omnes, dies fortunatiſſimos, ſaniſſimos, imo beatiſſimos; tum rurſus infelices, atros, ſanitati adverſos, imo ipſi vitæ regimini contrarios: ergo neceſſe eſt dari differentiam dierum tam felicium quam infelicium. adde quod plerique medicorum dies in propinandis potionibus, in morbis dijudicandis, in methodo curandi diligenter obſervent: teſtimonium manifeſtum, quoſdam dari dies bonos, quoſdam improbos. Fateor equidem hæc omnia fieri, atque egomet diem, ut ægroto mihique melius conſulatur, ſedulo obſervo; non tamen ideo, quia hic præcipue præ cæteris ratione ſui obſervandus ſit, ſed ratione tempeſtatis, temperamenti ęgrotantis, aliorumq; accidentium, quæ uno die plus minuſve mutantur. hæc, inquam, ſingulis diebus, ſeu Mercurii, Martis, Lunæ, Saturni, aut alterius dies ſit, obſervo, non naturam dierum, quæ ubique eadem eſt:

 nempe

nempe id quod die accidit, non ipſe dies, conſiderandum eſt. Ceterum demus diverſam eſſe dierum naturam, in quonam hæc diverſitas conſiſtet? ſane non in natura dierum, cum nulla ſit, niſi ea, quam ab hominibus acceperunt, ab eis excogitati & conſtituti. movebatur enim ſol ante dierum conſtitutionem, & moveretur, etiamſi nulli dies eſſent, cum dies nihil aliud ſint quam partes numerabiles ipſius motus ſolaris. ergo probitas & malitia diebus non eſt eſſentialis, quippe de eſſentia dierum eſt, ut non mutentur, inter ſe perpetuo æquales. minus in accidentibus conſtituetur, cum accidentia, quæ quotidie tam multiplicia eveniunt, non ratione diei, in quo contingunt, ſed ratione totius univerſi, omnia, ut naturæ libet, immutantis. At ſcio in quonam bonitas & malitia poſita ſint, in influxionibus ſcilicet planetarum, à quibus dies denominari volunt; quia, inquiunt, unicuique noſtrum quoddam ſidus attributum eſt, cujus nutu proſpero aut infelici regamur. quare cum dies nomina à ſideribus acceperint, procul dubio cum eorum proprietatibus conveniunt, eandemque bonitatem & malitiam, quam planetæ nanciſcuntur, uſurpant. Verum hæc quam ridicula ſint nuper memoravimus, adeo ut in præſentiarum non opus ſit inepta illa repetere. illud ſolum nunc

addo,

addo, dies nomina tantum à planetis derivare, cum iis nihil inſit aliud, quod poſſit diebus communicari, niſi forte ſuperſit quædam proprietas myſterioſi illius numeri nempe *ſeptem*. Sed hoc myſterium æque ridiculum eſt, ac cetera, quæ pro captu cujuſque finguntur. numerus *novem* mirabilius ſane in ſe myſterium continet. ſi enim multiplicetur, ſeu per ſe ipſum, quod quadrare vocant, ſeu per alium, numerus productus rurſus novem efficit: ille vero qui ſupereſt ad decadem uſque, demonſtrat, quoties novem in numero producto contineatur. v. g. bis 9 efficiunt 18. adde hos duos numeros, 8 & 1, efficient 9. ab 18 vero uſque ad decadem 20 ſuperſunt 2. ergo 9 bis continetur in 18. quadremus 9. novies. 9 efficiunt 81. adde numerum productum, itidem 9 reddet. ab 81 vero uſque ad decadem 90 ſuperſunt 9, quæ ſignificant, numerum 9 novies in 81 contineri. quod ſane mirabile eſt & myſterioſum, quid tamen aliud eſt quam numerus? novem fuit, novem manet. ſic myſterium, quod in tuo *ſeptem* latet, inane eſt. ergo neque à numero ſeptem dies fortunam ſuam vindicant. De diebus criticis, qui per ſeptem ab Hippocrate fieri dicuntur, hic non diſputo, quod plurimum ab his diebus, de quibus loquimur, differant. ſed redeamus ad planetas, ad quos dies omnia ſua accepta referunt,

ut tandem vitilitigium tollatur. Dico itaque à nullo ſidere quidquam boni vel mali diebus, neque ſeparatim, neque conjunctim communicari. non ſeparatim, quia nunquam unum ſolum ſidus, hoc vel illo die apparet, ſed ſingulis diebus, id eſt, intra viginti quatuor horas omnia ſimul cum toto univerſo convolvuntur; adeo ut neceſſario in noſtro ſemicirculo appareant. unde Mercurius v. g. non magis die Mercurii apparet, quam die Iovis aut Saturni, quibus itidem eodem modo volvitur. cur ergo eo die major ejus virtus ſit quam alio? non major eſt profecto ſuo proprio die quam alieno. quare neque à ſideribus dierum malignitas aut bonitas, neque à re alia quapiam petenda eſt.

De Veneficiis

CAPVT XIX.

REm arduam explicatuque difficilem aggredior, jocunde lector, atque jam in ipſo aditu hæreo, quid potiſſimum de re certa incertaque conſtituam; velle enim rerum admirabilum varietatem, quam cogitatione non comprehendimus, negare, ſummæ eſſet dementiæ diffidentiæque, artes vero magicas, præſtigias, incan-

cantationes, veneficia, carmina, devotiones ſtatuere, Diis naturæque imperare. ingens ſane utriuſque præjudicium, naturæ leges præſcribere, geniis autem impune illudere, quaſi mortalibus omnia ſubjicerentur, maxima ſua exiſtente vi. unde mihi animus vacillat, cui præcipue ex utroque aſſentiatur. in monumentis quippe veterum immenſa hujuſce rei prodigia commemorantur, quæ, ſi hiſtoriæ authoritas quidquam ſuadet, nimis quam certiſſimos nos redderent, ſublata omni imponendi aſtutia. Tucciæ Veſtalis inceſtæ precationem, qua uſa aquam in cribro tulit, anno Vrbis IↃC IX, diu extitiſſe legimus: Numæ item fulminum luſtrationem à Satyris edoctam, ut per cepas fieret & crines menideſque piſciculos: Cæſarem dictatorem, poſt unum ancipitem vehiculi caſum, conſueſſe, ut primum conſediſſet, carmine ter repetito, itinerum ſecuritatem aucupari: Apionem grammaticum umbras evocaſſe ad percontandum Homerum, qua patria, quibuſque parentibus genitus eſſet; non tamen auſum profiteri, quid ſibi reſpondiſſent: prodidiſſe inſuper herbam cynocephaliam divinam, & quæ contra omnia veneficia valeret. ſed ſi ea erueretur, ſtatim eum, qui eruiſſet, emori. ut taceam reliqua, quæ infinita ſunt, ſolo ac parietibus erutæ hu-

manorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen ejus, qui devovebatur, plumbeis tabulis inſculptum, ſemiuſti cineres ac tabe obliti, aliaque maleficia, quis credebant olim animas numinibus infernis ſacrari, paſſim reperiebantur non ſine ingenti ſcelere, ut priſca legenti notum fiet. Quid vero ætas noſtra fert melius? priſcis ſane illis immaniora abſurdioraque fiunt, adeo ut etiam mortuorum requietem tentent, poſtquam ſacra polluerint. quot tempeſtatum, domuum, cellarum, ſtabulorum, navium, agrorum, lemurum, geniorum, aliorumque hujumodi apud plebejos luſtrationes reperiuntur, ita ut venales proſtent? norunt omnes quid quotidie inter vulgus contingat, ſi quando *miſcueruntque herbas & non innoxia verba*; nam ſtatim *auxilium venit, ac membris agit atra venenum: Atque his ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis, ſæpe animas imis excire ſepulchris, atque ſatas alio* dicunt *traducere meſſes.* ut illa immanis apud Tragicum, in Hercule Oetæo, præſtigiatrix.

Vernare, inquit, *juſſi frigore in medio nemus:*
Miſſumque fulmen ſtare. concuſſi fretum
Ceſſante vento. turbidum explicui mare:
Et ſicca tellus fontibus patuit novis.
Habuere motum ſaxa. diſcuſſi fores.

Um-

Vmbræ ſtetiſtis. & mea juſſi prece
Manes loquuntur. ſonuit infernus canis.
Mare, terra, cœlum, & tartarus ſervit mihi.
Nox media ſolem vidit, & noctem dies:
Nihilque leges ac meos cantus tenet.

Hæc quidem gratis pro ſcenis ficta ſunt, quoſdam tamen eſſe accepimus, qui hac noſtra ætate, idque non clanculum, ſed palam fretum ceſſante vento concutiunt, turbidum explicant mare, & fores diſcutiunt, quid ni & vim morborum mortalibus immittant? non enim major eſt moles, morbos quam ventos aut ſimilia pro modulo cogere, atque reddere dicto obedientes, cum æque in Phyſicis, ut quidem hactenus omnibus viſum eſt, impoſſibile ſit, peſtem, aut febrem malignam, vel alium quemcunque morbum lethalem ſolo neſcio quo ſubmiſſo precationis murmure homini immittere, ac fretum concutere, aut quid aliud incredibilius præſtare. quare, aut hæc prodigia neganda, aut veneficia, quibus corpora humana variis morborum generibus affliguntur, admittenda ſunt. illa difficile negantur propter experientiam, hæc facile admittuntur propter poſſibilitatem: par enim eſt utrorumque poſſibilitas aut impoſſibilitas. Quod vero nobis ubique ludatur, imponaturque, eſt ſane quod probes. ſi enim hæc in phantaſiam depravatam, aut in humorem me-

lan-

lancholicum rejicias, abſurdior eris, quam ſit ulla imaginatio depravatiſſima, pleniórque melancholia, quam ferrent duo bajuli. Nam dic, per deos immortales, an nautæ, cum ab ultima Thule aut ulterioribus Scythis, aut alio quocunque loco remotiori, fulminis ocyores alis, ventis adverſis, hyeme maxima, feliciter Amſtelædamum appellunt, ſibi ſolum imaginantur, ſe ita cito per æquora ferri? an venatores, cum intra certos limites beſtias arcent, ut irretiantur, phantaſiam potius venationis ſimilitudine animaliumque formis & imaginibus agunt agitantque? vel ut rectius dicam, an venatores intra domos occluduntur, eorum vero phantaſia in ſylvis errat aberratque anxia, anhelans, in ſcrutandis veſtigiis, cuniculis, cubilibus, laſſa? & poſtquam cum præda domum redierint, ac partem aſſam aprugnæ incipiant mandere, iterum ſola phantaſia paſcetur, continuando conceptas elicere imagines, toto reliquo corpore exſiſtente inſenſibili immobilique niſi à laſſitudine laboris exantlati admoneretur fieretque cæſorum animalium aſpectu laborioſæ venationis certiſſimus? interroga nauticos, vel ipſos nautas, venatores item, alioſque, tibi profecto phantaſiæque tuæ egregie ludent; ſiquidem mox coram affirmabunt, naves certa precatione quocunque vento feliciſſime ferri,
ani-

animalia etiam certo carmine ſiſti atque arceri: adeo ut compellaris cum tua phantaſia, minus pavere aut horrere, quam *ſi mulier vitulum, ſi vel bos ederet agnum.* Fures, ſiquando equum aut aliud quodcunque animal abduxerint, cum intra ditionis terminos precatione continentur, adeo ut in itineribus notiſſimis frequentiſſimiſque implicentur, an pari mentis vertigine agitabuntur, ut fugæ, itineris ſalutiſque ſuæ non amplius meminerint? at tum præcipue mens & ratio viget, dictans ſibi eſſe ocyus aufugiendum, ne in furto deprehendantur. quid ergo nobis in experientiis phantaſiam depravatam objicis? niſi fortaſſe velis, phantaſiam quidem moveri poſſe, id eſt, miras ideas imaginationi precationibus offerri, ſed revera aliquid ex his phantaſiis in actum redigi, abſurdius eſſe quam quid abſurdiſſimum. At dico ego, ſi phantaſia precatione moveatur, ita ut ad has & non alias ideas deflectat, non video ſane, cur voluntas non itidem cogatur, ut, quidquid phantaſia conceperit, in actum ducat, cum voluntas non magis ſit facultas animæ, quam vis imaginatrix, quæ phantaſia dicitur. unde ſi una facultas animæ ad libitum precantis cogatur, ceteræ quoque cogentur, cum omnes pari ratione ab anima dependeant. quapropter qui phantaſiam movet, omnes ceteros ſenſus actioneſ-

que

que internas movebit, ita ut *Vertumnus* deus & *Verticordius* eſſe videatur. Vide itaque quam inane ſit, quod è phantaſia in rem præſentem tundere cupiebas, quamque aliter ſe habeat, quam exiſtimaras, id quod tibi firmo fundamento erat: ſane, præter phantaſiam, cauſam noſtri erroris quamcumque aliam effingas, cum hac nihil poſſit dari depravatius.

Verum non eſt quod aſſertum tuum mirer aut oppugnem, cum in hoc omnes docti pariter & indocti ſociatis ſententiis conveniant, imo nuper comperi, quæſtionem hanc in Academiis ſanctioribus (Theologicas vocant) etiam in phantaſiam depravatam geniorumque poteſtatem eſſe rejectam, aſſentientibus ultro huic dogmati expertis medicis. cur ergo ſolus obgannio? cur ſolus obſtrepo? quænam, malum, eſt illa ingenii mei rabies, quæ magis quam canis naſo implicata bilis extumeſcit efferveſcitque? nulla eſt profecto. *ſum* quidem *petulanti ſplene cachinno*, ſed quidquid doctiores ſanxerint lubens agnoſco; cæſtuſque & arma depono. colloquia inter populares interque vulgi agmina inita anſam mihi à vulgari opinione diſſentiendi obtulerunt. Audiebam multos negantes, paucos negata probantes, niſi quod identidem adderent, ſe ab aliis id didiciſſe, quod nunc fidenter negatum eunt, ideoque prima bona aut prava ſequi,

qui, nullis adhibitis rationum *apparentiis*: ſatis eſſe in hujuſmodi tricis ſpiſſiſque tenebris vulgo non videri. Quapropter hæc vulgi opinio penitius introſpicienda eſt, videndumque, an non potius ejus phantaſia depravata ſit, non autem incantatorum.

Ac primo quidem, ut tandem ad propoſitum meum veniam, ruſtici apud nos, quando aliqua parte corporis amburuntur aut vulnerantur, puſtulas & cicatricem, butyro aut larido antiquiori leviter illito, precatione addita ſanant. atque hoc ita frequens eſt, ut nec chirurgum nec medicum alium, præter ſeipſos, noverint. Quoties falcem aut bipennem, ſi ſe eis læſerint, medicamento inungunt aliquot verbis admurmuratis, non autem partem læſam, nihilominus convaleſcentem? quoties infantes aliorum aut paralyſi plectunt, aut epilepſia conſternunt, aut tabe conſumunt? etiamne tamen effectus melancholicos, & vim phantaſticam exiſtimabis? non equidem arbitror. hæc enim ita realiter fiunt, ac ſanguis erumpens pari modo ſiſtitur, ut olim in femine Vlyſſis. Verum etiamſi hæc non ad phantaſiam referantur, tamen intricata manent; quæretur enim, utrum ambuſta & vulnerata ſanentur, atque utrum illa quæ narrantur vera ſint, cum plerunque clam fiant. multas quidem fabulas narrari crediderim,

rim, ſed quæ oculis cernuntur pro fabulis non obtrudentur. Vidi ſane ruſticos totum genu aqua ferventi ambuſtos ſolo neſcio quo murmure ſanatos: alios item toto vultu ex pulvere pyrio laceros etiam ſine ſtigmatis belle pelliculam recuperaſſe. Sed ſi hæc incredibilia videantur, quid de chartulis, quid de unguento ſympathico, quid de ramulo fraxini certo anni tempore unoque ictu abſciſſo, quid de medicamentariis dixeris, qui etiam ſuas radices norunt, quarum ſi partem medicamentis immiſcuerint, partem rurſus terræ ſuffoderint, nunquam aut cicatrix coaluerit, aut morbus evanuerit, identidem rebellante malo, *ut quomodo fori tabes præmia advocatis, ſic vis morborum pretia medentibus ferat*? hæc porro ſatis palam fiunt, adeo ut vix unus aut alter ſit, qui iſta ignoret. Ergo fabulæ non ſunt nec anuum deliria, quamvis has hujuſce artis expertiſſimas velint eſſe magiſtras. Quapropter veneficia in phantaſiam aut melancholiam rejici non poſſunt. Alii, quibus eſt cor calidius, hæc portenta ad Genios, Heroas, Maneſque mortuorum referunt, quod exiſtiment, nulli enti naturali tantam vim poſſe ineſſe, ut effectus ſuos in omnia ſublunaria extendat, niſi iis ab omni mutatione corruptibilitateque diſcretis. quo enim ens eſt ſimplicius, eo eſt perfectius atque

que ad agendum promptius. Vnde Manes, Genii, Heroeſque plura perficere creduntur, quod nulli ſubjecto neceſſario addicantur atque adhæreſcant, nulla, niſi ſimplici defæcataque, materia compacti. Recte igitur eis quidquid eſt actu difficile attribuitur, velut ad ſola difficilia ſepoſitis; ut, in quibus natura deficit, illi ſuppetias ferant ſuſtententque. Verum, niſi ſcirem hoc ultimum eſſe cauſarum naturalium perfugium, metamque ignorantiæ, ulterius etiam progredi, atque altiora ſcrutari perſuaderem, cum hic non adeo tuta ſint omnia. Si enim quæſtio difficilis eſt, difficilior adhuc efficietur. quæram quippe utrum Genii aut Heroes aut Manes ultro agant ac ſponte, an vero laceſſiti? ſi ſponte ac ultro, ergo non in bonum univerſi, ſed in perniciem entia puriora reſervantur, ut invidia mota mortales pro arbitrio plectant, quibus tamen nil niſi bonum pulchrumque ineſt. ſi laceſſiti, ergo à præſtantiori moverentur quam ipſimet ſint, cum moventis nutui obedire cogerentur. Sed nullum aliud ens dari poteſt præſtantius quam homo, cui à natura datum eſt proxime Geniorum naturæ accedere. quare mortales etiam Genios poteſtate agendi ſuperarent; imo Genium quendam arreptum cateniſque illigatum, ceu quondam cerberum ab inferis extractum, cœloque noſtro con-

ſpiciendum adductum, pleno meridie, quem tam dire tamen averſantur, velut ludibrii proſtibulum, oſtentarent. ſiquidem non potior ratio eſt, cur Genii uno modo cogantur quam alio. ſi ergo poſſint ita carmine affici, ut mortalibus noceant, ut peſtes immittant, ut morbos in nos ſpargant, ut occidant, carmine ſane itidem, ceu viſco, capi poterunt, (ut olim in Aventino colle Picus Faunuſque ex genere Titanum, à Numa, qui fontem, ex quo bibere conſueverant, vino melleque temperarat, capti fuere,) ut deinceps vinculis mancipentur. Ingens ſane poteſtas foret & magna vis agendi, ſi, ut ſupra dicebamus, Geniis & Manibus ad libitum leges imponerentur, proſtarentque mortalibus irriſui, & quidem tam modis abſurdis, ut tripudium pollentæ pullorum non poſſet eſſe abſurdior. quis enim credat hemicranio cadaveris, capillis abſciſſis, unguibus reſectis, aciculis in olla coctis, foliis buxi in adipe frixis, Genios, uno aut altero addito murmure, moveri, idque in univerſi perniciem, ut grandines ruant, ut tonitrua bacchentur, ut ſegetes jam pene maturæ evaneſcant, inque ſteriles avenas loliumque abeant, equi, boves, pecudes, mortales ipſi miſera tabe emoriantur? quænam ratio iſta credendi adducitur? maligna invidaque natura Geniorum? at licet totus orbis corrueret,

nihil

nihil tamen proficerent. fruſtra ergo ilia rumperent. an vis precationum aut carminum? at quid aliud ſunt quam voces ſemirutæ, verba ridicula, nullo ſenſu conſtructa, peregrina, obſoleta? neque apud omnes eandem vim obtinent, ſed apud atros illos terræque imis degentes præcipue valent, apud eos vero qui lucem & puriorem aera amant, nihil proficiunt. Atque non ſinguli mortales hoc ſanctiſſimum ſecretum norunt, ſed vetulæ, vultu horribiles, edentulæ, jam curvæ, quadrupedes, beatiores ſunt, quæ, prout voluerint, ſubſtantiis ſecretioribus vim immittant, cogantque eſſe dicto obedientes. quid igitur eſt, quod nobis, hæc ita fieri, certo firmiterque comprobet? nihil ſane aliud niſi vulgo potius credendum ſit, quam rationibus philoſophicis, ut olim Plato iis potius, quæ à Diotima vate muliere Socrati dicta ſunt de diis immortalibus, de anima, de cœleſtibus, quam ullis aliis evidentibus rationibus, credebat, rogans alios, ut etiam id præſtarent. Mihi vero, cui jam diu contradicendi libido inhæſit, iſta non ſufficiunt, nec adeo terrent, quin fidentius affirmem, rationibus philoſophicis ſeu naturalibus, varios morbos hominibus veneficiis immitti poſſe, nullo modo probari. de experientiis, utrum fidem deſiderent, alii dijudicent. atque hæc de veneficiis.

De Rerum viciſſitudine

CAPVT XX.

FAtone res mortalium & neceſſitate immutabili, an ſorte volvantur, multis in incerto judicium eſt. quippe diverſos reperies, ac multis inſitam opinionem, initia finemque noſtri divina quadam ratione gubernari. contra alii fatum quidem congruere rebus putant, ſed non è vagis ſtellis, verum apud principia & nexus cauſarum naturalium. vitæ tamen electionem nobis relinquunt; quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cujuſque ortu ventura deſtinentur, unde vana illa mathematicorum prædicendi ratio effluxit. quæ, ſi ſecus quam dictæ ſint res cadant, non in artis vanitatem revolvitur, ſed in ignorationem dicentium. adeo ut quaſi compertum ſit, cunctis rebus ineſſe quendam velut orbem, ut quemadmodum temporum vices, ita morborum vertantur, unde novæ illæ clades, morbi illi incogniti, illuvies nimirum in genitalibus congeſta, (luem veneream vocant) lichenes, varii hydropes, febres variæ, exanthemata, aliique ſine nomine morbi, non noſtra ætate ſolum, ceu novi recenteſque, ſed certis tempeſtatibus,

cer-

certiſque regionibus jam graſſati ad nos orbe revoluto redeant, rurſuſque poſt aliquot tempora diſcedant. Ego vero, quamquam in his judicem agere ſit difficile, ſi lis penes me conſtituatur, viciſſitudinem quidem rerum corruptibilium, fatum autem, vel neceſſitatem in univerſo non admiſerim, quod hæc duo præſtantiæ Entis ſimplicis & ſupremi, bonoque univerſi repugnent.

Primum quidem rationibus philoſophicis, nam à ſacris abſtinemus, ſi non probabitur, ſaltem perſuadebitur. quippe apud omnes conceſſum eſt, omnia apud cauſam primam, atque apud Ens ſupremum eſſe atque referri, ceu à conſervante dependentia: quæ vero ita ad cauſam primam referuntur, ut ab ea dependeant, nihil aliunde conſtitutum habent, ut ſecundum id quod decretum eſt agant aut patiantur, niſi nutum & voluntatem conſervantis. quæ ſane voluntas nihil in ſe aut fati aut neceſſitatis includit, ſeu ad ſe, ſeu ad ſubjecta referatur. Non ad ſe, quia ens primum libere agit, à nullo alio ad certum quiddam determinatum, ut ita, quidquid agit, neceſſario agat, cum ideo ſit primum, quod à nullo alio regatur. unde placitum quorundam philoſophorum, qui Ens ſupremum neceſſario circa conſervationem rerum caducarum, motumque cœleſtium occupari, conſtituunt, prorſus

evertitur, eo quod nihil detur prius aut majus, à quo cogeretur; quia coactio, ſeu determinatio eſt ab alio, ut eſt in ſcholæ terminis. Ergo quidquid Ens ſupremum agit, non neceſſario agit, ſed libere: ideo enim agit quia vult, non quia cogitur. adde quod libere agere multo præſtantius ſit quam neceſſario: id vero quod præſtantius eſt Enti primo convenit quarto modo, ergo quantum ad ſe non neceſſitate, ſed voluntate agit. Non ad ſubjecta, quia ſi mortalibus, ſeu rebus caducis certum agendi modum, ita ut non aliter agere poſſent, conſtitueret, poteſtatem ſuam *ad extra* limitaret, eo quod decretum immutare non liceret. repugnat autem Enti liberrimo decretum abſolutum, quale eſſet, ſi v.g. Terentius non prima aut ſecunda, ſed tertia aut quarta febri maligna periret. certe non poterat prima vice emori, quia quarta ſtatuta erat, etiamſi Enti primo aliter ſtatuendum videretur, cum ſibi ipſi decreto illo facto leges impoſuiſſet. ergo neque ad ſubjecta neceſſitate agit.

Secundum vero, quantum ad bonum univerſi, ex primo colligitur. ut enim cauſæ primæ convenit libere agere, ita rebus caducis convenit libere modoque æquabili gubernari. melius quippe eſt nutui conſervatoris libero ſubjici, qnam fato & neceſſitate ferri, cum neceſſitas quamcunque conſervationem

ne-

neget. ſiquidem gubernati one non indiget quod neceſſitate movetur. quare alterutrum negandum eſt, aut conſervatio univerſi, aut neceſſitas fati. ſed corruptibilia æquabili ratione gubernari non ſolum percipimus ſed & videmus. ubi enim neceſſitas ſe prodit? non in concinnitate, in qua potiſſimum apparet quædam conſervatoris induſtria, ut ſimilia & diſſimilia inter ſe conveniant. neque in corruptione, cum nihil in orbe pereat, ſed ſolum immutetur & diſſolvatur. quod autem ita perit aut corrumpitur, ut ſemper reſarciatur, nulli ſane neceſſitati antecedenti ſubjicitur, cum potius pereunti ex hac neceſſitate omnino annihilari, non reſtitui, neceſſe foret. ergo nullo modo in rebus caducis fatum aut neceſſitas admittitur.

Objicies: quando quis ægrotat, idque ad extremum uſque, ſeu medicum vocet ſeu non vocet, ſæpenumero tamen convaleſcit; aut, etiamſi vocarit, tamen emoritur: ergo ſtatutum fixumq; erat, ut, quidquid egiſſet, moreretur, cum æque ſine medico, ac cum eo æger convaleſcat atque emoriatur. ſignum manifeſtum, non apud curam mortalium, ſed apud fati neceſſitatem res humanas conſtitui. Reſpondeo, ægrotum, ſeu medicus adſit ſeu non adſit, ex effectibus variis cauſarum inter ſe connexarum, quæ morbum efficiebant, emori, non autem ex decreto aut determinatione,

ut hoc morbo & non alio, hoc die & non alio periret. ſi enim cauſis primis ſeu procatarcticis obſtitiſſet, morbus ſane non ita auctus fuiſſet, neque tot cauſæ concurriſſent, ex quarum effectis, quia eis amplius reſiſti non poterat, mors neceſſario ſecuta eſt, non autem ex fato inevitabili. Fateor equidem, neceſſario dum aliquis emoritur mori, neceſſitate tamen conſequenti, non autem antecedenti; id eſt non ex fatali conſtitutione, ſed ex cauſis concurrentibus, ex quibus neceſſarii ſequuntur effectus. ſic dum de fatali neceſſitate diſputo, neceſſario de ea diſputo, non tamen neceſſarium erat, antequam inciperem, ut de fato diſputarem, poteram enim ultro has ineptias omittere.

Verum quidquid dicamus non propterea vulgus corrigitur, imo quaſi univerſi mortales, qui adeo fatum ſeu decretum moriendi aut vivendi tempus certum credunt, ut ne pharmacum aut medicum noverint, ſummis cruciatibus, quibus tamen facile mederemur, moriendi horulam eſpectent, exigantque miſere ultimum vitæ momentum. Quando vero ita infeliciter pereunt, ſane non ratione fati, ſed propriæ incuriæ negligentiæque moriuntur vitæ aut graves aut deſides. Certum quidem eſt ſæpenumero medicamenta remediaque fruſtra tentari, ſed haud fruſtra tentarentur,

tur, ſi principiis caveremus, nempe exceſſibus, qui plane ſunt illud immenſum mortalium fatum, cui hodie totus pene orbis ſubjicitur. Quam egregie fatum ſuperaretur, ſi alia vitæ iniremus moderamenta! quam nullus Acheruntis ſtrepitus, ſi in his tandem ſapere inciperemus! detur fatum, detur neceſſitas, quid mortalibus ex hoc accidet incommodi? vitæ humanæ, inquis, cura tollitur, variorum morborum apprehenſio incutitur, quibus nulli fas ſit, propter illud fatum inevitabile, reſiſtere, unde extremum omnium malorum, nempe mors, ſequetur. Enimvero hoc tam ingens malum eſt, ut illi cedere oporteat? an quia ſtatutum eſt ſemel emori, ideo omnis noſtræ ſalutis cura abjicienda? ideone in morbis medicus non accerſendus? ideone medicinæ negligendæ? nequaquam profecto, ſi ſapimus, cum ſic fatum fato, neceſſitatemq; neceſſitati imponamus. quid enim aliud agimus, cum curam noſtri gerimus, niſi quod fatum ſiſtimus, neceſſitatem ſolvimus? cum quis fiſtula exploſoria, aut alia re quacunque tranſverberatur, vita ejus in fatis eſt, & neceſſario moritur: ſed ſi medicus cum chirurgo accedant, vulnus curent, ſanguinem ſiſtant, medicamenta ſubminiſtrent, nonne dirum illud fatum terribiliſque moriendi neceſſitas immutatur? ergo ſolum fatum aut neceſſitas fuiſſet quia voluiſſes: po-

teras namque medicamenta negligere, ſicque neceſſario emori. Vide itaque, fatum tam horribile nihil aliud eſſe quam vitæ tuæ incuriam, cum facile, ſi in morbis rite & medico & remediis opportunis utaris, ſuperari poſſit. Quapropter quiſquis hactenus ita fato & neceſſitati te credideras, ut regimen vitæ nihili æſtimares, nil ſanitatem curares, tandem concupiſcentiis illecebriſque fias ſatur, non te alea decoquat, non ſis in Venerem putris, rerum humanarum neceſſitatem mittas, valetudinem cures, ne tibi ipſi vitæ brevioris fatum fias, aut ſaltem morbis conflictatus miſere vivas, ita ut ſingulis pene momentis fatum voces, mortemque ob vitæ acerbitatem aſſiduo exoptes. Nec te deterreat illa immutatio quam mortem vocant, ut ideo in vita carpas dulcia poſt cineres nihil futurus. quid enim aliud mors eſt, quam noſtrę compagis ſolutio, quam partium unitarum diſſociatio, quam noſtri, particulatim quidem, continuatio, & exiſtentia? quocunque ſingulæ ſubſtantiæ abeant, non quidem conjunctæ, ſed diſperſæ vivunt; quibus ſi daretur, ut rurſus conglutinarentur, eædem ſane, non minores nec majores, non meliores aut pejores redirent mox in eandem compagem, qua modo uniebamur, coalituræ. quid ergo lugemus? certe hoc non eſt quod palleas, nec eſt cur quis non prandeat, aut ſine uncto cœnet,

net, cum nihil magis in morte timendum ſit quam in ortu: naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet. nec major eſt moles, ut ſubſtantiæ rerumq; ideæ ad hanc ſceleratam pulpam componendam accedant, quam ut ea diſſoluta diſcedant. ſingulis etiam momentis imminuimur, ſemperq; aliquid in nobis deperit, nec tamen animadvertimus, aut dolemus, cur ergo, cum ad partes ultimas imminuendas ventum eſt, doleamus? an ideo quia primum mors incipit, quaſi in hoc momento conſiſteret? at æqualis eſt partium priorum aut poſteriorum diſcedentium diſſolutio; quæ quia cum incipit non timetur, non eſt cur ſub finem timeatur. Quam pacate vivunt ſapientes, qui fatum mortemque & omnem ſtrepitum rident! quis eo beatior videbitur,

Qui tuto poſitus loco
Intra ſe videt omnia:
Occurritque ſuo libens
Fato: nec queritur mori?

Caſus omnes recta ratione, ægritudines ſollicitudine & cura levat, mortis vero fatum aut ſuperat aut eludit. Sic, inquam, non amplius ſanitatem noſtram, propter ægrotandi aut moriendi neceſſitatem, negligamus, ſed ſedulo curemus ut valeamus.

Libri peroratio.

HÆc quidem ſunt, jocunde Lector, quę mihi de ſanitate conſervanda dicenda propoſueram; quam vero inepte, quam ſtupide, imo quam inſulſe pertractarim, ſatis animadvertis, tum incondita miſcendo, tum multa præter rem & propoſitum accumulando: nunc tamen te benignum velim, atque ad mentem meam intelligendam attentum. Pleraque ſunt, fateor, quæ nihil prorſus ad ſanitatem conducunt: qualia ſunt, definitio ſanitatis, de calore naturali, an ſidera in nos agant, de diebus fortunatis, de rerum viciſſitudine, &c. quæ, inquam, quomodocunque ſe habuerint, ut quidem vulgo videtur, nihil ad ſanitatem conferunt. Sed quoniam prius ſciendum eſt quid ſit ſanitas, quam conſervetur, huic tractatui definitionem præmiſimus: & quia ſanitas potiſſimum in calore naturali conſiſtit, recte à definitione ſanitatis ad hanc quæſtionem exponendam oratio mea proceſſit: calor vero naturalis elementaris dicebatur, nihil commune habens cum aſtris aut cœleſtibus, quocirca mox caput iſtud conjunximus, ut poſitis quibuſdam quaſi fundamentis melius hactenus ea, quæ ab elementis fieri dicuntur, tractaremus, ne mortales ab aſtronomis, quantum ad ſanitatem, toties deciperentur, nugis illis vaniſque

que prędictionibus ita firmiter aſſentientes,ut cetera negligerent. atque ob hanc cauſam ſub finem quædam de dierum felicitate,de veneficiis aliiſq; addidimus, ne pari modo his ludibriis decepti remedia opportuna projicerent, longaſque anuum & ceterorum delirantium fabulas ſequerentur, quaſi medicamenta nihil proficerent, propter dies benignos aut malignos, hominum veneficia, Geniorum vim inſuperabilem, neceſſitatem inevitabilem: quæ quam inania ſint, facile dijudicabis. Adeo ut videas, me potiſſimum ſtuduiſſe,ut naturalia tractarem,miſſis rebus ſacris,ſeu ſupernaturalibus, quæ ad rem noſtram non faciebant, atque pro modulo meo confeci, ut viderent omnes atque perciperent, ſanitatem à nobis ipſis potiſſimum oriri,cum ea in poteſtate noſtra ſint,quibus ſanitas conſervatur. Quæ cum ita ſint, ſi mortales ſæpenumero ægrotent,ſeipſos ſane culpent, quod valetudinem non curent, cum jam non in ſideribus, aut alia quacunque re abſurdiori,ſed in rebus naturalibus ſalus & ſanitas, quantum quidem ad corpus, quærenda ſit,ut ſane beateque vivamus. Quod ſi nugas meas faſtidias, hæc ſaltem præcepta rhythmica ex iis, quæ in ſchola Salernitana traduntur,excerpta accipias, ne impaſtus à me diſcedas.

Te

1. *TE conſumpturas pragrandes tollito curas:*
Iraſci dubites, quæ ſunt turbantia vites:
Sicut cœna brevis, tibi ſit moderatio quavis:
Ligurito merum; nimium res peſſima rerum:
Inſomnis degas paulum poſt prandia, pergas:
Ventrem conſtrictum ne ſerva; ſolvito mictum:
Hac ſi præſtabis, vitam ſine fine parabis.

2. *Res tibi ſurgenti ſit prima, lavare recenti*
Lumina, poſtque manus; & ſit mos quottidianus.
Dens ne flaveſcat, vel ne gingiva putreſcat,
Elue lentorem, ſolves ſic ſæpe dolorem.
Vis ſervare comas? paſſas fac pectine comas:
Mollius exertos ſed poſt extende lacertos,
Segnitiemque leva greſſu; non ſit via ſæva.

3. *Somno parce meri cum venerit hora diei,*
*Ne te corripiat febris, vel * fluxio fiat.* * Catarrhus.

4. *Sunt mala, quæ vento fiunt, permagna, retento:*
Tympanon hinc, ſpaſmus, vertigo, colica, fimus.

5. *Mundus, non teter ſit rite habitabilis aer:*
Infectus ſpurca non ſit fœtore cloaca.

6. *Primo digeſto, ſtomacho poſcente, comeſto;*
Ante, cibum nunquam fas eſt abſumere cuiquam:
Et comedas exin ſtomachus cum ſentit orexin.
Signum derivant quod fauces inde ſalivant.

7. *Temporibus veris modicum prandere juberis:*
Et calor æſtatis dapibus nocet immoderatis.
Autumni fructus caveas, ne ſint tibi luctus.
Convenit at ſumma plus ſumere tempore bruma.

8. *Inter prandendum ſit ſæpe parumque bibendum:*
Et cum pranſus abis, duo præſtas quando lavabis:
Fiet munda cutis, radiis ſpectabis acutis.
Pranſe vel i, vel ſta, calidus poſt balnea perſta.

9. *Dum comedis lymphis parcas, has cedito Nymphis:*
Hinc etenim venter friget, fit phlegma frequenter.

10. *Ex nimia cœna ſtomacho fit maxima pœna:*
Tollere ſi pœnam cupias, moderabere cœnam.
Si nocet heſterna nimium potatio cœna,
Hoc confert ſane, ſi ſumas pocula mane.

11. *Si menſis pones panem, fac conditiones*
Has habeat: purus, tenuis, non tempore durus,

Sit

Sit fermentatus, coctus, ſine fraude paratus,
Sit ſale conditus, pura de meſſe, politus:
Hunc ſi manduces vita tua ſtamina duces.
12. *Ovum ſat reficit vulgus quod ſorbile dicit:*
Si cibus ovorum tibi ſit, memor eſto novorum.
13. *Sat vitulina caro nutrit, ſit peſſima raro.*
14. *Sus medicina datur ſi vino menſa paratur:*
Si ſine, porcina melior tibi ſiet ovina.
15. *Sturnus, amarellus, gallina, columba, frigellus,*
Phaſiades, perdix, ſimul ortygometra, coturnix,
Cum merulaque capo: fert hac rariſſima caupo,
Cum tamen & bona ſint, ac agris undique proſint.
16. *Ovis pingueſcunt, offis abdomina creſcunt.*
Ex ſimila panis nutrit, rubicundaque ſanis
vina fovent robur; gracili jus pingue debetur.
17. *Caſeus impinguat cum lacte, huic namq; propinguat,*
Et cerebella quidem, ſed facta cupedia pridem:
Lingula, teſticuli, cum glande, medullula, culi,
Victus ſunt ægris, ſed nunc infeſta podagris.
18. *Cum piſces molles fuerint, quæ corpore tolles*
Magno; ſi duri, parvi ſunt plus valituri.
19. *Caſeus humorum, pyra, lac, ſunt cauſa malorum,*
Pomaque, ſalſa caro ſucco quæ gaudet amaro,
Et cum cervina leporina, caprina, bovina:
Quippe, nec exilem, cumulant in corpore bilem.
20. *Nux cum theriaca, pyra, ruta, vel allia ſicca*
Omne quod eſt hominum poſſunt ſanare venenum.
21. *Venter ſtipatur nimium ſiquando bibatur*
Vinum quod rubrum eſt; voci non undique prodeſt.
22. *Regula *divini tibi ſit certiſſima vini:* * Optimi.
Clarum, ſplendeſcens, ſapidum, candore niteſcens:
Hoc valet ad guſtum generoſum, mite, vetuſtum.
23. *Vinum pejores ſi pejus, ſin, meliores*
Progignit ſuccos, ſcit pravos tollere mucos.
Sit vetus & clarum, ſapidum, ſubtile, maturum.
24. *Cerviſia craſſa ventris ſit maxima maſſa:*
Semper dulceſcat, nunquam ſapor ejus aceſcat.
Si bona grana ſient, gratiſſima pocula ſient, &c.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX CAPITVM.

Cap. I.	QVid ſit, & in quo conſiſtat ſanitas.	pag. 9
II.	De calore naturali, ſeu calido innato.	12
III.	Vtrum corpora humana à cœleſtibus afficiantur, ut volunt Aſtronomi.	29
IV.	De Aere.	41
V.	De Aere Peſtilenti.	54
VI.	De Cibo.	67
VII.	De Inedia.	73
IIX.	De Potu.	73
IX.	De Motu.	76
X.	De Quiete.	87
XI.	De Somno.	97
XII.	De Vigilia.	99
XIII.	De Excretis.	101
XIV.	De Venere.	103
XV.	De Retentis.	107
XVI.	De Animi affectibus.	116
XVII.	De Quatuor anni temporibus.	121
XIIX.	De Diebus fortunatis.	126
XIX.	De Veneficiis.	136
XX.	De Rerum viciſſitudine.	143

Errata.

Pag. 37 *lege* faceſcere. 51, *meſſis.* 60, ſicco. 62, quibuſdam. 71, menſuram. 88, ludamus. 102, ſublevantium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

160

Digitized by Google

REST. LIBRO ANTICO
Cav. Giovanni Di Giacomo
Tel. 71550 - PESCARA
1975

Digitized by Google